

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

HASANKEYF İLÇE MERKEZİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

Banu ERGİN YILDIRIM

**Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Anabilim Dalı**

2006; Sayfa: VII + 92

Hasankeyf ilçesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümünde bulunmaktadır. Hasankeyf, tarihsel süreç boyunca Abbasiler, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Eyyubiler, Akkoyunlular ve Osmanlıların hâkimiyetinde kalmıştır. Antik kent özelliği taşıyan Hasankeyf, tarih boyunca çok önemli bir idari merkez ve ticaret merkezi olmuştur.

Hasankeyf, var olan tarihi özelliklerinin su yüzüne çıkmasıyla birlikte 1978 yılında birinci SİT alanı ilan edilmiştir. 1981 yılında ise ilçenin tümü SİT alanı ilan edilmiştir.

Günümüzde Hasankeyf, 18 köy ve 7 mezrası bulunan bir ilçe merkezidir.

Hasankeyf İlçe merkezinde nüfusun seyri, Cumhuriyet tarihi boyunca ilginç bir gidişat göstermiştir. Bazı nüfus sayımlarında çok önemli artış, bazı yıllarda da çok ciddi bir azalış göstermiştir. Özellikle 1970 yılı nüfus sayımında, nüfusun büyük oranda arttığı görülmektedir. Bu sayım dışında, nüfusta çok ciddi bir artış görülmezken genelde nüfusun azaldığı görülmektedir.

İlçe merkezinde ekonomik faaliyetler oldukça sınırlıdır. İlçe merkezindeki önemli faaliyetlerden biri tarım olmuştur. Ancak tarım, son yıllarda önemini kaybeden bir sektördür. İlçe merkezinde hizmet sektörü son yıllarda en çok önem kazanan ekonomik faaliyet olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hasankeyf, Dicle nehri, Nüfus, SİT alanı, İhsu Barajı

SUMMARY

POST GRADUATION DISSERTATION

THE HUMAN AND ECONOMICS GEOGRAPHY OF HASANKEYF DISTRICT CENTER

Banu ERGİN YILDIRIM

**The University of Firat
The Institute of Social Science
The Department of Geography**

2006, Page: VII + 92

Hasankeyf district, is situated in South Eastern region in Dicle part. Hasankeyf had been under sovereignty of the Abbasis, the Mervanis, the Seldjucks, the Artuklus, the Eyyubis, the Akkoyunlus and the Ottomans during the historical period.. Hasankeyf, having the properties of ancient cities, had been a very important place for trade and governing. After the historical features of Hasankeyf were revealed in 1978, it has been chosen as the first SIT Area.

In 1981 the whole area of the district was chosen as the SIT Area. Today, Hasankeyf has 18 villages and 7 arable fields.

In some of the census done in the Republic history varies in a very interesting rate. In some years it shows a remarkable increase and in some years a serious decrease. Especially in the 1790's census a very high increase is notable. Except this census, a very important increase has not been noticed, whereas generally a decrease is seen.

The economic facilities are quite limited on the center of the Hasankeyf. Agriculture has been a key business in there.. But agriculture has been a sector that gradually has lost its importance. The serving sector has been the crucial economic business in the area.

Key Words: Hasankeyf, Dicle River, Population, SIT area, Ilisu Dam

ÖNSÖZ

“Hasankeyf İlçe Merkezinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” adlı bu yüksek lisans tezinde, ilçe merkezinin beşeri ve iktisadi özellikleri coğrafi prensiplere göre incelenerek neden ve sonuçlarıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Hasankeyf, barındırdığı tarihsel mirastan ve Ilısu Barajının yapım tartışmalarından ötürü gündemde olan bir yerleşmedir. Bu yönüyle, Antik Hasankeyf yerleşmesi, son yıllarda baraj-tarihi yerleşmeler etkileşimi açısından yurtiçi ve yurt dışında sıkça tartışma konusu olmuştur. Hasankeyf ile ilgili çeşitli bilimsel ve aktüel içerikli çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar, daha çok tarihi özelliğini ortaya çıkarmaya yöneliktir. Yapılan bu çalışmalar bir bütünlük arz etmemektedir. Bu tez çalışmasında, Hasankeyf ilçe merkezinin fiziki, nüfus, ekonomik ve tarihi özellikleri hakkında bilimsel bilgiler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmalarımnda büyük katkılarda bulunan Doç. Dr. Harun TUNÇEL’e, çalışma sürecinin tamamında görüş ve önerileri ile destek sunan Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN’a katkı ve emeklerinden dolayı Dr. Sabri KARADOĞAN’a, çalışmamın her aşamasında desteğini sunan eşim Dr. Ahmet YILDIRIM’a teşekkür ederim.

Banu ERGİN YILDIRIM

Elazığ/2006

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ	V
TABLolar LİSTESİ	VI
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	VII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	1
1.3. Araştırma Sahasında Yapılmış Çalışmalar	4
2. HASANKEYF ÇEVRESİNİN FİZİKİ ORTAM ÖZELLİKLERİ	6
2.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler	6
2.2. Toprak Özellikleri	10
2.3. İklim ve Bitki Örtüsü	11
2.4. Hidrografik Özellikler	15
3. HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE NÜFUS	17
3.1. Nüfusun Gelişimi	17
3.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu	23
3.3. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri	29
3.3.1. Nüfusun Ekonomik Durumu	29
3.3.2. Nüfusun Eğitim Durumu	36
3.4. Göçler	39
4. HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE YERLEŞME	41
4.1. Yerleşmenin Tarihçesi	41
4.2. Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler	49
4.3. Şehirselleşme Fonksiyonları ve Kullanım Alanları	56
4.3.1. Hasankeyf'in İdari Fonksiyonu	56
4.3.2. Yönetim Fonksiyon Alanları	56
4.3.3. Konut Alanları	63
4.3.4. Ticaret Alanları	67
4.3.5. Sanayi Fonksiyon Alanları	70
4.3.6. Sosyal Fonksiyon Alanları	70
4.3.7. Kültürel Fonksiyon Alanları	70
4.3.8. Turizm Fonksiyon Alanları	72
4.3.9. Diğer Fonksiyon Alanları	75
5. HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE EKONOMİK FAALİYETLER	77
5.1. Tarım	77
5.2. Ticaret ve Sanayi	78
5.3. Turizm	78
6. SONUÇ	81
BİBLİYOGRAFYA	85
ÖZGEÇMİŞ	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Hasankeyf İlçesinin Lokasyonu	1
Şekil 2: Hasankeyf ve Yakın Çevresinin Topografya Haritası.....	2
Şekil 3: Hasankeyf ve Yakın Çevresinin jeoloji Haritası	9
Şekil 4: Batman’da Aylık Ortalama Sıcaklık Grafiği	12
Şekil 5: Batman’ın Aylık Ortalama Yağış Grafiği (mm)	13
Şekil 6: 1940–2000 Yılları Arasında Hasankeyf İlçe Merkezinde Nüfusun Seyri.....	19
Şekil 7: Hasankeyf İlçe Merkezinin Nüfus Piramidi(1990)	28
Şekil 8: Hasankeyf İlçe Merkezinin Nüfus Piramidi(2000)	28
Şekil 9: Hasankeyf İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun(12 ve üzeri yaş) Faal Olmama Nedenleri(1990)	31
Şekil 10: Hasankeyf İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun(12 ve üzeri yaş) Faal Olmama Nedenleri(2000)	31
Şekil 11: Hasankeyf İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı(1990).....	34
Şekil 12: Hasankeyf İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı(2000).....	34
Şekil 13: Hasankeyf İlçe Merkezinde Okur Yazarlık Durumu(1990).....	39
Şekil 14: Hasankeyf İlçe Merkezinde Okur Yazarlık Durumu(2000).....	39
Şekil 15: Hasankeyf İlçe Merkezinin Tarihi Gelişim Haritası	46
Şekil 16: Hasankeyf’in Yerleşim Planı ve Fonksiyon Alanları	57
Şekil 17: Atatürk Caddesi Üzerindeki İş ve Ticaret Alanları	61
Şekil 18: Kale Caddesi Üzerindeki İş ve Ticaret Alanları.....	62
Şekil 19: Hasankeyf İlçe merkezinde 1967 yılında Devlet tarafından 245 adet yapılan afet evlerinden birinin konut planı	67
Şekil 20: Hasankeyf’te yerleşme çekirdeği olan Kale yerleşmesi ve tarihi yapıların şehir planı üzerindeki yeri(Gabriel’den alınarak düzenlenmiştir).	74

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Batman'da Aylık Ortalama Sıcaklık(°C) Değerleri (1963-2000)	12
Tablo 2: Batman Aylık Ortalama Yağış(mm) Değerleri (1963-2000)	13
Tablo 3: Hasankeyf İlçe Merkezinde Nüfus Miktarı, Yıllık Nüfus Artışı, Yıllık Nüfus Artış Oranları (1940–2000).....	18
Tablo 4: 1940–2000 Yılları Arasında Hasankeyf İlçe Merkezinde Cins Yapısına Göre Nüfus Miktarları ve Cins Oranları	20
Tablo 5: Batman İlçe Merkezlerinde Nüfus Miktarı, Yıllık Nüfus Artış Hızları (1990–2000)	22
Tablo 6: Hasankeyf İlçe Merkezinde Nüfusun Yaş Grupları ve Cins Yapısına göre Bölünüşü (1990).....	27
Tablo 7: Hasankeyf İlçe Merkezinde Nüfusun Yaş Grupları ve Cins Yapısına göre Bölünüşü(2000).....	27
Tablo 8: Hasankeyf İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun(12 ve üzeri yaş) Faal Olmama Nedenleri(1990)	30
Tablo 9: Hasankeyf İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun(12 ve üzeri yaş) Faal Olmama Nedenleri(2000)	30
Tablo 10: Hasankeyf İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun Sektörel Bölünüşü(1990).....	33
Tablo 11: Hasankeyf İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun Sektörel Bölünüşü(2000).....	33
Tablo 12: Hasankeyf İlçe Merkezi, Batman İl Merkezi ve Türkiye’de Okuryazarlık Durumu (2000).....	36
Tablo 13: Hasankeyf İlçe Merkezinde Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu(1990) .	38
Tablo 14: Hasankeyf İlçe Merkezinde Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu(2000) .	38
Tablo 15: Hasankeyf İlçe Merkezinde İş ve Ticaret Kollarını Dağılımı	68
Tablo 16: Hasankeyf İlçe Merkezindeki Eğitim Kurumları Personel ve Öğrenci Durumu	72
Tablo 17: Hasankeyf İlçe Merkezinde Üretilen tarım Ürünleri, Çiftçi sayısı, Ekim Alanı ve Üretim Miktarı(2005).....	77

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

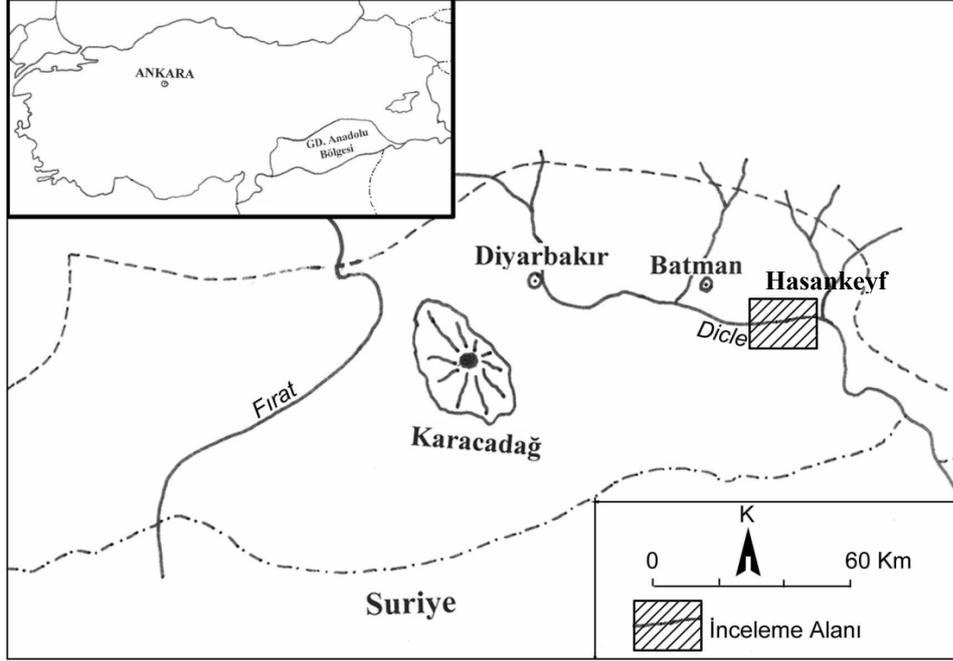
Foto 1: Raman Antiklinalinden(Kuzeyden) Hasankeyf İlçe Merkezi ve Gercüş Antiklinalinin Güney Kanatları.....	1
Foto 2: 1970’li yıllardan sonra boşaltılan mağara yerleşmelerinde bugün sadece birkaç aile yaşamaktadır.....	7
Foto 3: İlçe merkezindeki jeolojik özelliklere bağlı olarak karstik erime etkiyle oluşan mağaralardan bir görünüm.	7
Foto 4: Dicle kıyısında kurulmuş olan Hasankeyf tarihi ve güncel yerleşmesinin kaleden görünümü.....	48
Foto 5: Gercüş antiklinalinin güney kanatları Dicle nehri tarafından aşındırılarak yüksek eğimli yamaçlar oluşmuştur. Bu topografik özellik Hasankeyf ilçe merkezinin gelişmesinde olumsuz rol oynamıştır.	53
Foto 6: Hasankeyf Kaymakamlık binası. Kaymakamlık daha önce “belediye oteli” olarak 1989 yılında inşa edilmiş 2 katlı bir binada hizmet yürütmektedir.....	58
Foto 7: Hasankeyf Belediye Başkanlığı binası. 1972 yılında Midyat yolu üzerinde yapılmış olan 2 katlı kendi binasında hizmet vermektedir.....	58
Foto 8: Posta Müdürlüğü ve Telekom Şefliği 1965’te Belediye Gazinosu olarak yapılan bir binada hizmet vermektedir.....	60
Foto 9: TEDAŞ şefliği,1977 yılında ticari amaçla yapılmış olan Belediye Hal Müdürlüğü İdare binasında hizmet vermektedir. Önündeki boş alan, resmi tören ve etkinliklerin yapıldığı hükümet meydanıdır.	60
Foto 10-11: Karstik yamaç oyukları işlenerek konuta dönüştürülmüştür. Bugün Kale mahallesinde bulunan bu konutlardan oluşan yerleşme, tarihsel süreç içerisinde savunma özelliği önem taşımıştır.	64
Foto 12: Hasankeyf ilçe merkezinin 2 mahallesinden eski olanı Kale mahallesidir. Yerleşme çekirdeği ve tarihi yapılar da bu mahallede bulunmaktadır.....	65
Foto 13: Büyük bölümü afet evlerinden oluşan ve önemli bölümü 1970’ten sonra kurulmuş olan Bahçelievler mahallesinin genel görünümü.	65
Foto 14: 1967 yılında mağaraların boşaltılması amacıyla devlet tarafından yapılmış olan afet evlerinin genel görünümü.....	66
Foto 15: Birçoğuna eklentiler yapılmış olan afet evlerinden birinin avlusundan görünümü. 1 oda ve 1 salondan oluşan bu konutlar toplam 48 m ² kapalı alana sahiptir.	66
Foto 16: Turizme dönük el sanatları ve hediyelik eşya dükkânlarının yoğun olduğu Kale caddesinden bir görünüm.	69
Foto 17: Resmi binaların yoğun olarak bulunduğu ve şehirlerarası(Batman-Mardin) bir yol olan Atatürk caddesinden bir görünüm.	69
Foto 18: Hasankeyf sağlık ocağı. İlçedeki tek sağlık kurumu olan sağlık ocağı tabipliği, 1970’de yapılan kendi binasında hizmet vermektedir.....	71
Foto 19: İlçedeki tek ortaöğretim kurumu olup 1993 yılında açılan Hasankeyf Beşir Tutuş Lisesi’nden bir görünüm.	71
Foto 20-21: Dicle nehri içine yaz aylarında yerli yabancı turistlere hizmet vermek için çardak lokanta ve kafeler kurulmuştur.	80

1.GİRİŞ

1.1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Hasankeyf ilçe merkezi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Dicle Bölümü'nün Mardin-Midyat Dağları yöresi ile Diyarbakır Havzası yöresinin ayrılma sınırında ve Batman il idari alanının güneydoğusunda yer alır. Bu alan aynı zamanda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin de doğu sınırına denk gelmektedir (Şekil: 1). İlçe merkezinin kuzeyinde Dicle nehri ile önemli petrol yataklarına sahip Raman Dağları (Hacerkân Tepesi: 1576) ve güneyinde ise Midyat Dağları bulunmaktadır. Doğuda Karakaş Dağı (Poyraz Tepesi: 1428) ile komşu olan Hasankeyf ilçe merkezinin batısında yine Mardin-Midyat dağları sistemine dâhil olan Gercüş antiklinalinin kuzey kanatları bulunmaktadır.

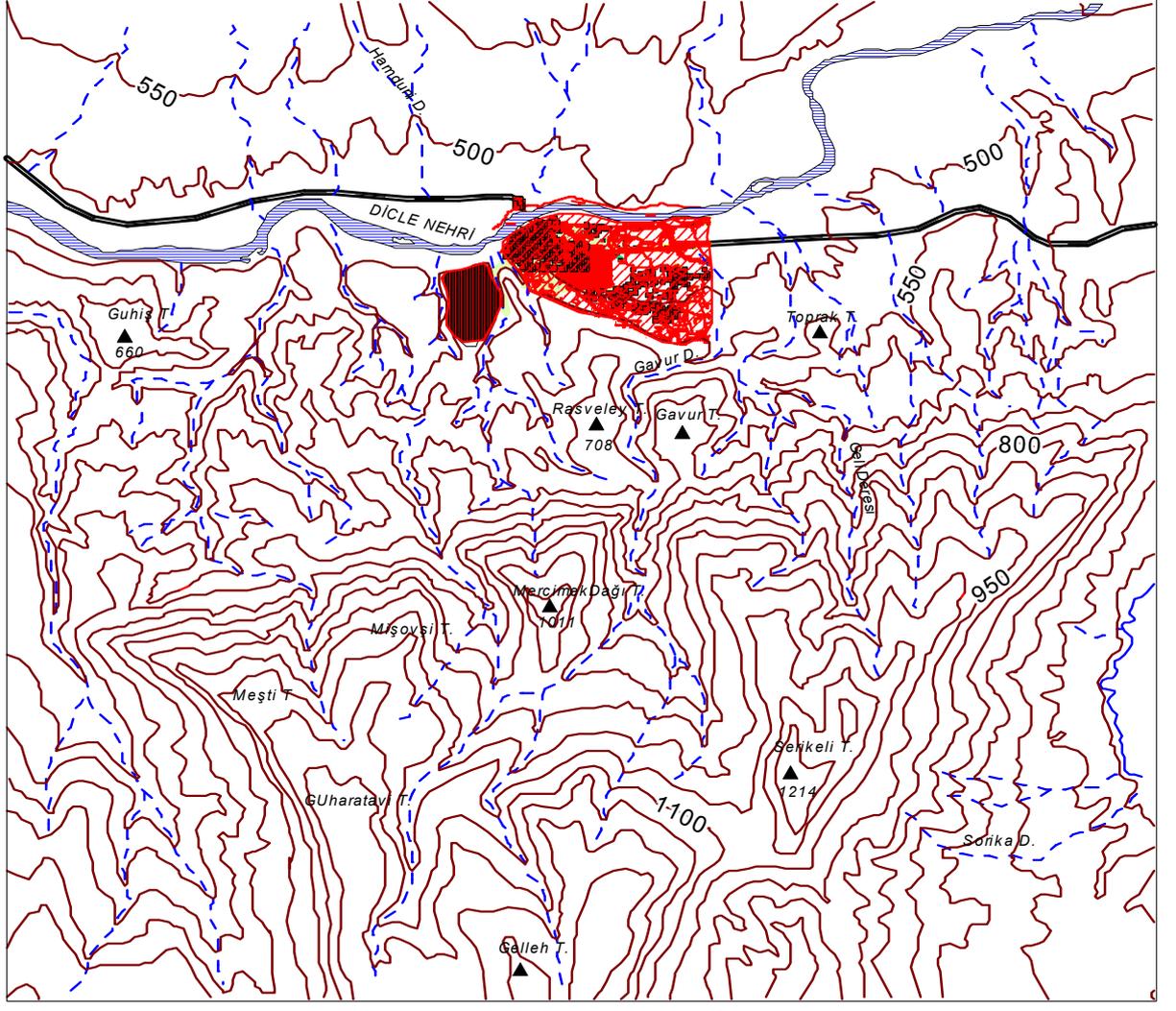
Hasankeyf, Batman İline bağlı küçük bir ilçedir. Kuzeyde Batman İli merkez ilçesi ile Batman İli Beşiri İlçesi bulunmaktadır. Doğuda Siirt İli, güneyde ve batıda Gercüş İlçesi ile çevrilidir (Harita I).



Şekil:1 Hasankeyf İlçesinin Lokasyonu

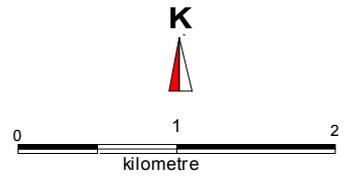
Ortalama yükseltisi 480–500 m civarında olan ilçe merkezinin çevresindeki en yüksek noktalar, kuzeyde Raman antiklinali üzerinde ve Karakaş Dağı üzerinde bulunmaktadır.

ŞEKİL :2 HASANKEYF VE YAKIN ÇEVRESİNİN TOPOĞRAFYA HARİTASI



	İzohips
	Akarsu
	Mevsimlik Akarsu
	Karayolu

	Zirve
	Hasankeyf İlçe Merkezi Yerleşme Alanı
	Eski Hasankeyf (Kale) Yerleşme Alanı



Kaynak: Harita Genel Komutanlığı 1:100.000 ölçekli Topoğrafya Haritası
Banu Eğin YILDIRIM-2006



Foto 1: Raman Antiklinalinden(Kuzeyden) Hasanköy İlçe Merkezi ve Gercüş Antiklinalinin Güney Kanatları.

En alçak yerler ise ilçe merkezinin kuzeyde sınırını çizen Dicle nehri vadi tabanında 460 metrenin altına düşmektedir.

Hasankeyf ilçe merkezinin de içinde bulunduğu yörenin jeolojik özelliği, tektonik olarak Alp orojenezinden etkilenmiş, kuzey-güney sıkışma hareketlerine bağlı olarak Jura tipi kıvrımlar meydana gelmiştir. Stratigrafik olarak ise, Paleojen (özellikle Eosen ve Oligosen) sedimantasyon döneminin etkilerini taşımaktadırlar. Kalker formasyonları yanında, yine aynı yaşlı miltaşı, kumtaşı ve siltaşı önemli litolojik bileşimlerden oluşan bu tortullar günümüzde yörede, Hoya(Midyat), Germik ve Şelmo Formasyonları ile temsil edilmektedir.

Hasankeyf ilçe merkezinin çevresinde bulunan en önemli morfolojik birimler, Jura tipi kıvrım özelliği taşıyan Gercüş ve Raman antiklinalleridir. İlçe merkezi bu 2 antiklinal arasındaki senklinal oluşunda akan Dicle nehri kıyısında kurulmuştur. Bu ana morfolojik birimler daha sonra, flüviyal faaliyetler ile tektonik hareketlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda tepeden tabana doğru aşındırılarak parçalanmış ve yöre günümüzdeki morfolojik görünümünü almıştır.

Hasankeyf ilçe merkezi ve yakın çevresi, Mezopotamya Flora Bölgesi içinde yer almaktadır. Bitki örtüsü özellikleri bakımından yörede, iki ana vejetasyon grubuna rastlanmaktadır. Bunlar step ve meşe ormanı formasyonlarıdır. Yörede yaygın doğal bitki örtüsü step formasyonudur. Step formasyonunun yaygınlığı, yarı kurak iklim şartlarının sonucudur.

Hasankeyf, Dicle nehrinin kıyısında kurulmuş bir yerleşmedir. Hasankeyf; Diyarbakır-Cizre, Batman-Midyat kara yolu üzerindedir. Hasankeyf, eski devir tarih ve medeniyetleri açısından çok mühim bir yer olan Mezopotamya bölgesinde bulunmaktadır(Günaltay, 1946, s 58).

1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Hasankeyf yakın çevresinde bilinen en eski yerleşim merkezidir. Hasankeyf; Roma İmparatorluğu, Abbasiler, Hamdaniler, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Eyyubiler, Akkoyunlular ve Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde kalmış bir yerleşmedir. Antik dönemden günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'da Ortaçağa ait bütünlüğünü koruyabilmiş tek kenttir. Hasankeyf'in

bölge için önemli bir antik şehir olması ve coğrafi açıdan yeterince incelenmemiş olması tez olarak belirlenmesinde önemli bir etkidir.

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uzun vadeli bölgesel kalkınma planının bir parçası olarak D.S.İ. tarafından Dicle nehri üzerinde yapılması planlanan Ilısu Barajı ve hidroelektrik santrali Hasankeyf'in sular altında kalmasına neden olacaktır. Yıllar boyunca baraj yapım çalışmalarının gündemde kalması ve Hasankeyf'in SİT alanı ilan edilmesi buradaki yerleşmeyi, nüfusu, ekonomik yapıyı önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etkileri incelemek, araştırmak ve sonuçlarını ortaya koymak amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

Arkeolojik ve tarihsel özelliklerinin yanı sıra baraj yapım tartışmalarıyla da yerli yabancı pek çok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Coğrafi bir araştırma yaparak Hasankeyf antik yerleşmesinin beşeri ve ekonomik özelliklerini ortaya çıkarmak amacı da konu seçiminde etkili olmuştur.

Hasankeyf tarihi dönemler içerisinde oldukça önemli bir yerleşmeydi. Osmanlı devletinin son dönemlerinden itibaren yerleşme önemini yitirmiştir. Tarihi süreç içindeki rolü ortadan kalkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bir bucak olan Hasankeyf 2000'li yıllarda küçük bir ilçe olmuştur. Tarihsel dönemlerden günümüze kadar Hasankeyf'in bu özelliklerini yitirmesinin nedenlerini ortaya çıkarmak amacı çalışmanın bir diğer nedenidir.

Tezin kapsamı 6 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma sahasının konumu ve idari sınırları üzerinde durulmuştur. Lokasyon haritası hazırlanmıştır.

Tezin ikinci bölümünde Hasankeyf ilçe merkezinin fiziki ortam özellikleri konu edilmiştir. İlçe merkezi ve çevresinin özelliklerini yansıtan 1/25000 ölçekli topografya haritası Harita Genel Komutanlığı'ndan alınıp amaca uygun boyutlara getirilerek kullanılmıştır. Jeoloji haritası YILDIRIM(2004)'dan faydalanılarak çizilmiştir. YILDIRIM'ın haritası da MTA ve TPAO'dan alınan jeoloji haritası esas alınarak çizilmiştir. İklim özelliklerini yansıtan grafik ve tablolar hazırlanmıştır. İlçe merkezinde meteoroloji istasyonu bulunmadığı için iklim bölümünde, Batman meteoroloji istasyonunun verileri kullanılmıştır. Ancak Batman ile Hasankeyf ilçe merkezi arasındaki uzaklık göz önünde bulundurulmak suretiyle, fiziki coğrafya faktörlerinin etkisi dikkate alınmış ve iklim değerlendirilmesi yapılmıştır. İlçe merkezinin

hidrografik özellikleri ve bu durumun ilçe merkezinin gelişmesine olan etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde Hasankeyf ilçe merkezinin nüfus özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. TÜİK'in nüfus verileri, nüfusun ekonomik ve sosyal nitelikleri temin edilerek tablo ve grafikler hazırlanmıştır. Bunların ışığında nüfus özellikleri yorumlanmaya çalışılmıştır. Hasankeyf sağlık ocağından alınan veriler de tablolara yansıtılarak yorumlanmıştır. Özellikle göçle ilgili veriler bulunmadığı için yani bu konuyla ilgili istatistikî çalışma yapılmadığı için bu bölümdeki yorumlar yöresel bilgilere ve saha çalışmalarında ortaya çıkan sonuçlara göre yorumlanmıştır.

Tezin dördüncü bölümünde, yerleşmenin tarihçesi anlatılmıştır. Diyarbakır İller Bankası'ndan imar planı temin edilerek şehir içi arazi kullanım haritası hazırlanmıştır. Şehrin gelişim aşamalarını gösteren harita hazırlanmıştır. Hasankeyf sağlık ocağından temin edilen mahalle nüfusları ve konut sayıları hazırlanan harita ve tablolara yansıtılarak yorumlanmıştır. Bazı meskenlerin planları çizilerek yerleşme özellikleri ile birlikte yorumlanmıştır.

Tezin beşinci bölümünde ekonomik faaliyetlerin özelliklerini yansıtabilecek tablolar hazırlanmıştır. Bu bölümde Hasankeyf Tarım İlçe Müdürlüğü'nden alınan veriler de tablolara yansıtılarak yorumlanmıştır.

Altıncı bölümünde yani sonuç bölümünde, yapılan çalışmalar neticesinde ulaşılan bulgular özetlenmiştir. Ayrıca bu bulgular üzerinden sorunlara dikkat çekilmiş ve coğrafi prensipler doğrultusunda çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Bu çalışmalar kapsamında literatür taraması yapılmış ve gerekli kaynaklar temin edilmiştir. Yapılan çalışmalar çalışma sahasında değerlendirilmiş ve eksik veriler tamamlanmıştır. Çalışma sahasının özelliklerini yansıtan fotoğraflar çekilmiştir. Çalışma sahasında yapılan araştırma, inceleme ve gözlemler sonucunda elde edilen bulguların sentezi yapılmıştır. Tespit edilen bulgu ve problemler coğrafi metot ve ilkelere bağlı kalınarak yorumlanmıştır. Elde edilen veriler bir araya getirilerek çalışma sonuçlandırılmış ve bilimsel temele dayalı olarak sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

1.3.Araştırma Sahasında Yapılmış Çalışmalar

Hasankeyf ilçe merkezini de içine alan yöre ile ilgili jeolojik, jeomorfolojik, klimatolojik, hidrografik ve vejetasyon özellikleri başta olmak üzere çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak yapılan araştırmaların büyük bir kısmı bölgeyi kapsayan genel eserlerdir. Yörede, Hasankeyf ilçe merkezini de içine alan Raman ve Gercüş Antiklinalleri havzasında yapılan çalışmaların büyük bir kısmı MTA ve TPAO tarafından yapılmış, maden araştırmaları ile ilgili jeolojik etütlerden oluşmaktadır.

Bu jeolojik çalışmaların Hasankeyf çevresinde yoğunca yapılmış olmasının temel nedeni, İlçe merkezinin 5 km kuzeyindeki Raman Dağı'nda Türkiye'nin en zengin petrol yataklarının bulunmuş olmasıdır. Son dönemlerde yoğunlaşan Ilısu Barajı yapımı ile ilgili tartışmalar çerçevesinde yerli-yabancı gazete ve dergilerde bilimsel niteliği olmayan birçok makale de yazılmıştır. İnceleme alanı ve yakın çevresi ile ilgili daha önce yapılmış bazı önemli çalışmalar şunlardır;

ERİNÇ ve BİLGİN (1956); "Türkiye'de Drenaj Tipleri" adlı çalışmaları ile Türkiye'deki akarsuların drenaj ağı ve çeşitleri üzerinde durulmuş, Hasankeyf ilçe merkezinin güney kanadına kurulduğu Gercüş antiklinalini tepeden aşındırarak boşaltan akarsu ağını Jura tipi arazide yaygın olarak görülen kafesli ve rambiodal drenaj ağı olarak açıklamıştır.

ARDEL (1961); "Güneydoğu Anadolu'da Coğrafi Müşahadeler" adlı çalışmasında, Hasankeyf ilçe merkezinin içinde bulunduğu "Kenar Kıvrımları Bölgesi" ile Diyarbakır havzasının birleşmesi süreci ve bunun etkileri ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Diyarbakır Neojen havzasının dolma esnasında, yer yer, göl ve bataklıklar şeklinde olduğunu, başlangıçta Dicle nehri ve kollarının döküldüğü bu kapalı havzanın sonradan güney tarafından gelen geriye doğru aşındırma ile dış drenaja katıldığını belirtmektedir. Hasankeyf'in kaynak tarafındaki İltisak boğazı(Maymuniye boğazı), Hasankeyf ovasını Diyarbakır havzası ile birleştirdiğini öne sürmektedir.

GABRİEL (1964); Fransız araştırmacı, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uzun yıllar bulunarak birçok tarihi kent ve eserlerle ilgili araştırma yapmıştır. Nuri Akkurt tarafından Türkçeye tercüme edilen "Hasankeyf ve Tarihi Köprü" adlı çalışmasında, Hasankeyf'in antik çağ, Bizans ve Osmanlı dönemindeki tarihi özellikleri ile bugün ayakları dışında tamamen tahrip olmuş olan

Dicle nehri üzerine yapılmış tarihi köprü ve mimarisi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

YALÇINLAR (1985); “Strüktürel Jeomorfoloji –I” adlı kitabında, İlçe merkezinin 10 km kuzeybatısında bulunan Maymuniye boğazının oluşumu ile ilgili bilgiler vermektedir. Bu boğazın oluşumu için, bugün açık ve derin bir karstik vadi olarak görünen boğazın, eskiden Batman vadisi içerisinden gelen büyük bir akarsu ile açıldığı, sonradan bu suyun kapma neticesinde batıya doğru dönmüş ve boğazı terketmiş olduğunu açıklamıştır. Aynı eserinde, İlçe merkezinin aralarındaki senklinal oluşuna kurulduğu, Raman ve Gercüş antiklinallerinin disimetrik olduğunu ve İlçe merkezinin hemen kuzeyindeki Dicle vadisinin, Raman ve Gercüş antiklinalleri arasındaki büyük bir disimetrik senklinal üzerinde açıldığını ifade ederek, Gercüş antiklinalinin, üstü açılmış ve subsekant vadi görünümünü aldığını ifade etmiştir.

ZENGİN (1991); Araştırmacının, “Hasankeyf Tarihi ve Tarihi Eserleri” adlı kitabı Hasankeyf ile ilgili yazılmış en kapsamlı eserdir. Bu çalışmada, Hasankeyf ilçe merkezinin bulunduğu ortamın coğrafi özellikleri, ilçenin kuruluşu, ayrıntılı tarihi özellikleri ve ilçe merkezindeki bütün tarihi eserler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. .

ERİNÇ (1996); “Jeomorfoloji-I” adlı kitabında, İlçe merkezinin çevresindeki yapısal morfolojik birimlerin oluşumu ile ilgili önem tespitlerde bulunmaktadır. Bu eserinde, güney yamacı daha dik, asimetric bir antiklinal meydana getiren Raman Dağının yamaçlarında, özellikle güneyinde, Jura’daki ruz’lere benzer vadilerin geliştiğini, aynı antiklinalin tepesi üzerinde özellikle doğu kısmında D-B istikametli subsekantlar oluştuğunu, Raman antiklinalini kesen Maymuniye boğazının ise, muhtemelen kapma sonucunda terkedilmiş kuru bir vadi olduğunu belirtmiştir.

YILDIRIM (2004); “Hasankeyf-Gercüş ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası” adlı doktora tezi yöre ile ilgili coğrafi prensiplere göre hazırlanmış en önemli eserdir. Çalışmada ilçe merkezinin de içinde bulunduğu yörenin fiziki coğrafya özellikleri (jeoloji, jeomorfoloji, iklim, hidrografya, toprak ve bitki örtüsü) coğrafi ilkelere uygun bir biçimde ele alınmış ve ulaşılan sonuçlar ortaya konmuştur.

2. HASANKEYF ÇEVRESİNİN FİZİKİ ORTAM ÖZELLİKLERİ

2.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikler

Hasankeyf ve çevresinin bugünkü yapısal özellikleri ve tektonik şekillenmesi Alp orojenezi ile gerçekleşmiştir. Hasankeyf ilçe merkezinin de içinde bulunduğu yöre, Anadolu'daki Alp jeosenklinalinin ön çukuru durumunda olan "Kenar Kıvrımları Bölgesi"nin (Ketin, 1983, s. 497) güneyinde bulunmakta ve Jura tipi kıvrım özelliği göstermektedir. Kuzey-Güney yönlü sıkışma hareketlerine bağlı olarak meydana gelen bu yöre ve bölgedeki Jura tipi kıvrımlar, genel olarak Paleojen (özellikle Eosen ve Oligosen) dönemi tortulları ile temsil edilmektedir. Bu kıvrımlı yapıların zamanla dirençlerinin kırılması ile faylanma, bindirme ve şaryaj gibi farklı morfolojik yapılar oluşmuştur.

Hasankeyf ve yakın çevresi, stratigrafik açıdan Eo-Kambriyen'den başlayarak Pliyosen dâhil, bütün devirler boyunca devamlı bir sedimantasyon havzası olarak gelişmiştir. Kambriyen' den itibaren bütün formasyonlar sığ deniz (kıta kenarı, şelf) fasiyesinde gelişmişler, metamorfizma ve magmatik intrüzyon etkisinde kalmamışlardır. Bu sedimantasyon süreci özellikle Paleojen' de şiddetlenmiş, alanında geniş bir sahada yüzeylenen Hoya(Midyat), Germik ve Şelmo Formasyonları da bu sedimantasyon döneminin etkilerini taşımaktadırlar. Bu formasyonlardan Üst Miyosen-Alt Pliyosen yaşlı Şelmo, Hasankeyf ilçe merkezi de dâhil olmak üzere kuzey ve güneyden Dicle vadi boyunca yayılım göstermektedir. Orta Eosen ve Oligosen yaşlı Germik Formasyonu ise, başta Kale yerleşmesinin büyük bölümü olmak üzere Hasankeyf ilçe merkezinin güneyinde yüzeylenme göstermektedir. Alt Eosen'den başlayarak Alt Oligosen'e kadar geniş bir dönemle yaşlandırılan ve bölgede çok geniş bir alanda mostra veren Hoya(Midyat) formasyonu, Hasankeyf ilçesinin güneyinden itibaren yüzeylenmektedir. Hasankeyf ilçesi çevresinde en geniş alanda yayılış gösteren formasyon Hoya formasyonudur.

Hasankeyf antik dönemlerde yerleşme çekirdeği itibariyle savunma amaçlı bir "Kale Kent" olarak kurulmuştur. Kale Kent özelliği gösteren, ancak bugün boşaltılmış olan yüksek düzlük Gercüş Antiklinalinin güney kanadı üzerinde bulunmaktadır(Foto 1). Senklinal tabanına yakın bir yerde olmasına rağmen, Dicle nehri tabanına göre daha



Foto 2: 1970'li yıllardan sonra boşaltılan mağara yerleşmelerinde bugün sadece birkaç aile yaşamaktadır



Foto 3: İlçe merkezindeki jeolojik özelliklere bağlı olarak karstik erime etkiyle oluşan mağaralardan bir görünüm.

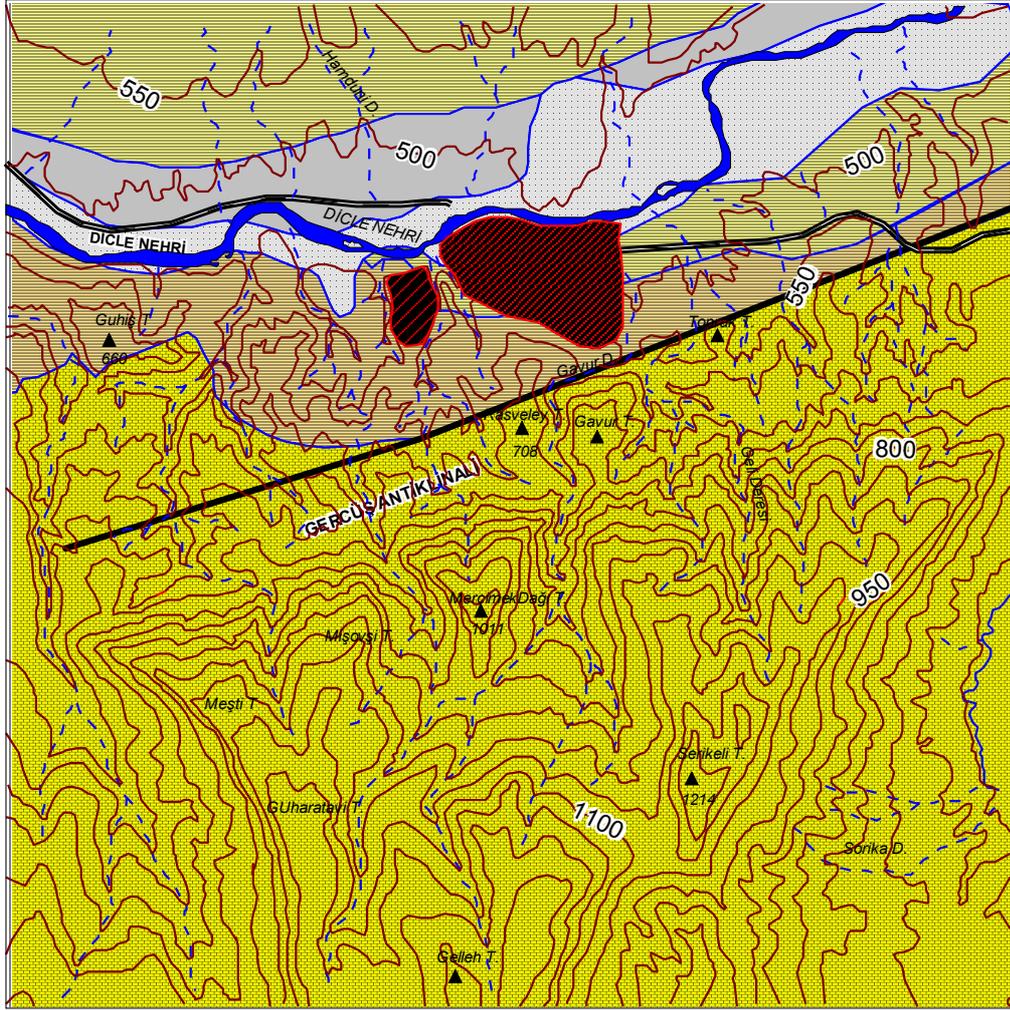
yüksektedir. Bunun nedeni, tektonik hareketler sebebi ile Dicle nehrinin güneye doğru yani Raman antiklinalinden Gercüş antiklinaline doğru itilerek yatak değiştirmesidir. Güneye doğru yatak değiştirmesinin sonucunda meydana gelen şiddetli aşınma süreci ile bir fay aynasını andıran dik duvar ve kale kentin olduğu yerde çevresine yüksek olan bir düzlük meydana getirmiştir. Bu düzlük çevresine göre daha korunaklı olduğu için savunmayı kolaylaştırmasından ötürü Hasankeyf yerleşmesinin buraya kurulmasında etkili olmuştur.

Yörede Dicle nehri boyunca görölen alüvyonları; “Eski Kuvaterner” ve “Yeni Kuvaterner” yani Alt Pleistosen hatta Plio-Pleistosen ve Holosen veya güncel Kuvaterner olarak ayırmak mümkündür. Alt Pleistosen yaşlı eski alüvyon depoları daha çok ilçe merkezi ve Dicle nehrinin kuzeyindeki yamaçlarda 50–70 m yükseltilerde eski akarsu yatağı olarak temsil edilen sahalarda görölmektedir. Güncel alüvyal birikintiler olarak kabul edilen ve Holosen yaşlı; kum, çakıl, kil ve mil tortulları, ilçenin Dicle kıyısındaki bölümlerinde 3–8 m arasında değişen kalınlıklarda bulunmaktadır (Yıldırım, 2004, s. 39).

Hasankeyf ve çevresinin bugünkü morfolojik görünümünü, yapı-tektonizma ile flüviyal etkilerin karşılıklı etkileşimi sonucunda almıştır. Akarsu ağının kurulmasından sonra, etkili olan aşınım faaliyetleri sonucunda, bölgenin morfolojik karakteri belirmeye başlamış ve Miyosen’den itibaren ana morfolojik birimler oluşmuştur. Bu morfolojik birimler daha sonra, flüviyal faaliyetler ve tektonik hareketlerle şekillenerek, günümüze kadar ulaşmıştır. Yani, bugünkü yer şekilleri esas bakımdan, Oligosen sonlarında belirmeye başlayan, Miyosen ve Pliyosen’de devam eden tektonik hareketler ile Türkiye’nin, Neojen-Kuvaterner boyunca iç ve dış kuvvetlerin karşılıklı etkileşimi şeklinde gelişen iki önemli süreci temsil etmektedir (Yıldırım, 2004, s. 50).

Hasankeyf ilçe merkezi ve yakın çevresinde, kayaç türlerinin büyük bir bölümü kalker grubu kayaçlardır. Bu jeolojik özellik, nehir kıyısına kurulmuş olan Hasankeyf kale kentinin yamaçlarında karstik erime süreçlerinin etkili olmasına neden olmuştur. Karstik erime süreci ilçe merkezinin bulunduğu vadi yamaçlarında büyük mağara sistemleri oluştırmaktan çok yamaç oyuntularının oluşmasına neden olmuştur. Yöredeki hâkim formasyonların direnci zayıf olduğu için insanların bu oyukları işlemesi daha kolay olmuştur(Foto 2-3). 1967 yılına kadar ilçe nüfusunun büyük bir

ŞEKİL : 3 HASANKEYF VE YAKIN ÇEVRESİNİN JEOLojİ HARİTASI



bölümünün ikamet ettiği mağara yerleşmeleri doğal mağara değil, karstik kökenli bu yamaç oyuklarının işlenmesi ile açılmıştır.

Yöredeki yapısal kökenli morfolojik birimlerin en önemlisi, Gercüş antiklinalidir. Hasankeyf'in güneyinde uzanış gösteren Gercüş antiklinali, Tersiyer başındaki orojenik hareketler sonucunda oluşmuştur. Ancak daha sonraki dönemlerde gelişen kırılma hareketlerinin de katkısı ile flüviyal süreçlerle tabana kadar boşaltılmıştır. Antiklinal vadi adı verilen bu kıvrımlı yapı üzerinde, Türkiye'deki "kafesli drenaj"ın en güzel örneklerinden biri meydana gelmiştir. İlçenin hemen kuzeyinden geçen Dicle vadisi boyunca birçok fluviyal aşınım ve birikim şekilleri oluşmuştur. Dicle nehrinin, Hasankeyf çevresi ve daha batıdaki Diyarbakır havzasındaki sekileri ile çevresindeki tümülüs ve mağaralar insanlığın ilk yerleşik yaşama geçtiği alanlara denk gelmektedir. Özellikle Hasankeyf yakınındaki seki alanları ve mağaralar, İlisu Barajı projesi değiştirilmez veya iptal edilmez ise baraj suları altında kalacaktır. Bu sahalardaki arkeolojik araştırma ve kazı çalışmaları devam etmektedir.

2.2. Toprak Özellikleri

Hasankeyf ilçe merkezi ve yakın çevresinde görülen başlıca toprak türleri; Zonal topraklardan Kahverengi orman toprakları ve Kahverengi topraklar, Azonal topraklardan ise Kolüvyal ve Alüvyal topraklardır. Fiziksel ve kimyasal çözümlerle oluşan bu toprak çeşitlerinin jeolojik yapı ile doğrudan ilgileri vardır.

Güneydoğu Torosların güneyinde yer alan Dicle nehri kıyısındaki Hasankeyf ilçe merkezi ve çevresi jeolojik yapı özelliklerinden dolayı, eriyebilen kayaç türlerinden oluşmaktadır. Kretase'den Holosen dönemine kadar çeşitli orojenik fazların etkisinde kalan çalışma alanı; kırılma ve kıvrılmalarla yapılanmış, bunun yanı sıra dış kuvvetlerin devreye girmesiyle daha önce oluşan morfolojik birimler aşınma – taşınma ve biriktirme faaliyetleri ile bugünkü şeklini almıştır (Yıldırım, 2004, s. 207).

Hasankeyf ilçe merkezi ve çevresinde yer alan Kahverengi orman toprakları, Dicle nehrinin hemen güney sınırından itibaren başlamakta ve yörede geniş bir alanda yayılım göstermektedir. Kahverengi orman toprakları ile Kahverengi topraklar arasında doğal bir sınır teşkil eden Dicle nehri, aynı zamanda Raman ve Gercüş antiklinalleri arasındaki senklinal alanına denk gelmektedir. Hasankeyf ilçesi ve yakın çevresinde yaşayan köylüler; gerek tarımsal alanların açılması, gerekse yakacak ve geçim

ihtiyaçlarından dolayı bitki formasyonlarını tahrip etmiş ve bunun sonucu olarak Kahverengi orman toprağından oluşan toprak örtüsü bu alanlarda zayıflamıştır.

Hasankeyf ilçe merkezi ve Dicle nehrinin kuzeyinde, Raman antiklinalinin güney kanadı boyunca yer alan Kahverengi topraklar, çeşitli ana maddelerden oluşan ABC profilli topraklardır. Oluşumlarında kalsifikasyon rol oynamaktadır. Hasankeyf'in kuzeyinde eğimin artmasına bağlı olarak erozyona uğrayan alanlarda A ve C horizonları görülmektedir. Bu sahalarda aşınımına bağlı olarak B horizonu ortadan kalkmıştır (Mardin İli Arazi Varlığı, 1990, s. 5).

Çalışma alanında çok fazla yayılış göstermemekle birlikte, görülen diğer bir toprak türü de Alüvyal-Kolüvyal topraklardır. Alüvyal–Kolüvyal depolar, Hasankeyf ilçe merkezinin kurulu olduğu Dicle nehrinin kıyısında ve yakın çevresinde yer almaktadır. Buralardaki topraklar yarı olgun topraklar olup üzerinde tarım yapılabilmektedir. Bunun yanı sıra eğimin arttığı Kolüvyal depo alanlarında ise kaba moloz ve yığıntılara da rastlamak mümkündür. Kale ve mağara yerleşmesi tahliye edilen 1967'de afet evlerinin yapılması ile birlikte, vadi tabanına doğru gelişme göstermiştir. Bugün ilçe merkezinin büyük bir bölümü 2 ve 3. seviye seki sistemleri üzerinde bulunmaktadır. Yani ilçe merkezinde ve çevresinde taşınmış toprak türlerine rastlamak mümkündür. Dicle nehrinin yukarı havzadan taşıdığı alüvyal malzemeler dışında, Raman ve Gercüş antiklinallerinden inen derelerin getirdiği malzemeler verimli taşınmış toprak örtüsünü oluşturmuştur. Özellikle ilçe merkezinin hemen doğusundaki Gürbüz deresi, Gercüş antiklinalinin yükseklerinden aşındırıp taşıdığı malzemeleri ilçenin yanında ulaştığı Dicle nehri taban seviyesinde eğimin azalmasına bağlı olarak biriktirmiştir. Bu sahalarda ilçe için verimi yüksek tarımsal üretim alanı özelliği taşımaktadır.

2.3. İklim ve Bitki Örtüsü

Hasankeyf ve çevresinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin büyük bir bölümünde hüküm süren yarı karasal iklim özellikleri görülmektedir. Bu iklim şartlarına göre, yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. Hasankeyf ilçe merkezine en yakın meteoroloji istasyonları, Hasankeyf ilçe merkezinin yaklaşık 20 km güneyinde bulunan Gercüş istasyonu ile yaklaşık 25 km kuzeybatısında bulunan Batman istasyonlarıdır. Ancak bu istasyonlardan, Gercüş istasyonunda yapılan gözlem süresinin kısa oluşu (5 yıl), bu kısa gözlem süresi içerisinde kesintilerin oluşu, bu istasyonun küçük iklim istasyonu olması ile sıcaklık ve yağış dışında diğer iklim

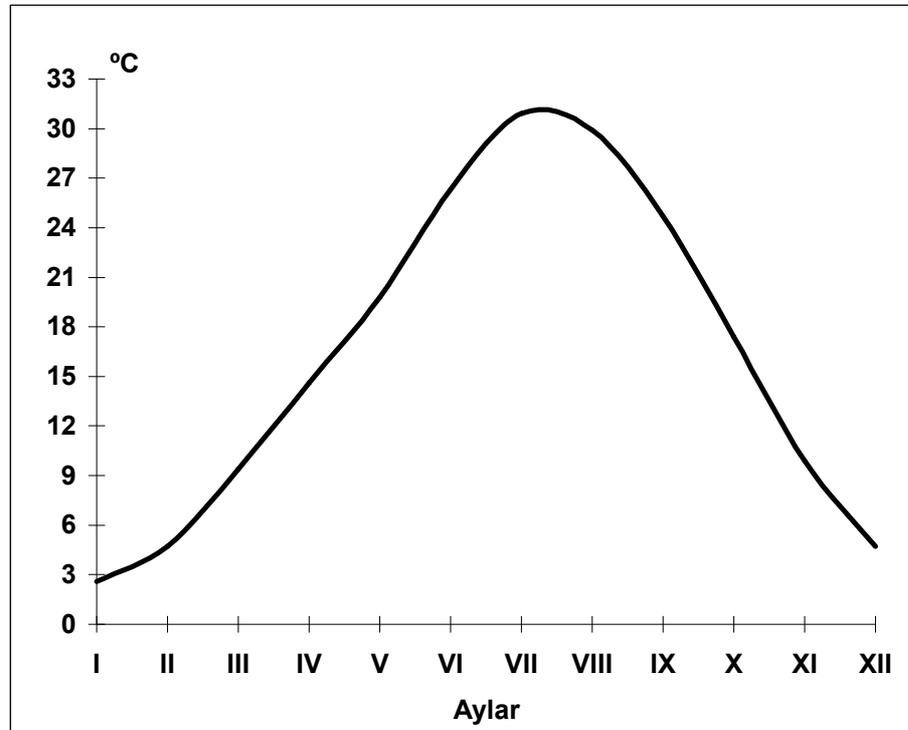
elemanlarının gözlemlerinin yapılmamış olması bu istasyon verilerinin kullanılmasını engellemiştir. Bu nedenle, daha sağlıklı ve uzun süreli olması sebebi ile büyük iklim istasyonu olan, Batman meteoroloji istasyonu verilerinin yalnız kullanılmasına karar verilmiştir.

Batman meteoroloji istasyonunun 43 yıllık verilerine göre, yıllık ortalama sıcaklık 16,3 °C' tır. Batman'ın aylık sıcaklık ortalamalarının gösterildiği tablo ve grafik incelendiğinde sıcaklık ortalamalarının 2,6 ve 30,9 °C arasında değiştiği ve aylar arası sıcaklık farkının 28,3 °C olduğu görülecektir (Tablo: 1 ve Şekil: 2). Ocak ayından temmuz ayına kadar sıcaklık sürekli artmakta, ağustos ayından sonra da sürekli azalmaktadır. Batman istasyonu verilerine göre, kasımdan nisan ayı sonuna kadar 6 ayın ortalama sıcaklığı, yıllık ortalamadan düşük, mayıstan ekim ayı sonuna kadar 6 ayın ortalama sıcaklığı ise, yıllık ortalamadan yüksektir.

Tablo 1: Batman'da Aylık Ortalama Sıcaklık(°C) Değerleri (1963-2000)

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıl.Ort.
Ortalama	2,6	4,7	9,4	14,6	19,8	26,3	30,9	29,9	24,7	17,4	9,9	4,7	16,3

Kaynak: Batman Meteoroloji İstasyonu

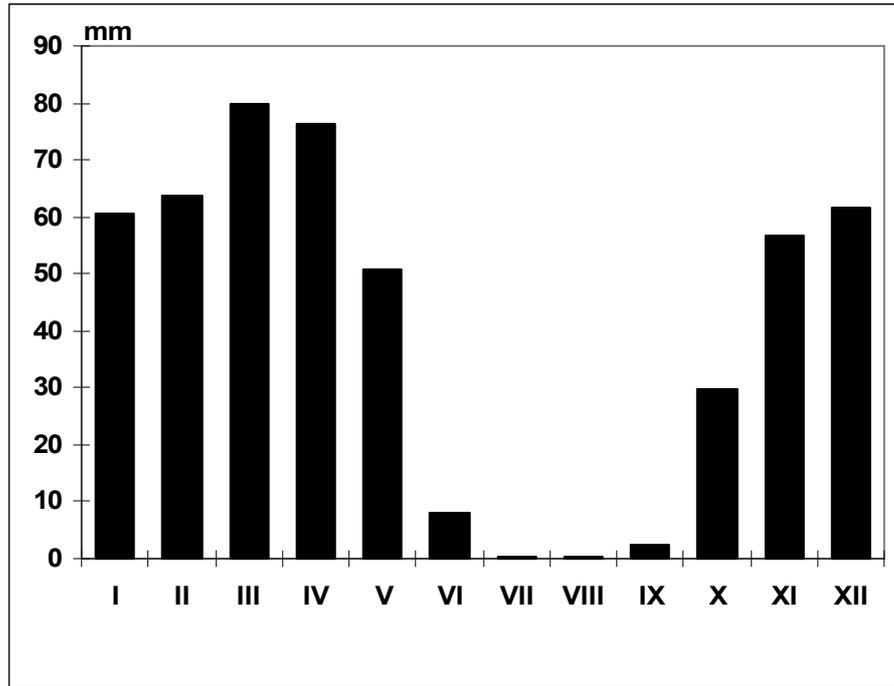


Şekil 4: Batman'da Aylık Ortalama Sıcaklık Grafiği

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yağışın miktarı ve dağılımını en çok etkileyen faktör relief şartlarıdır. Yükseltinin değişimine bağlı olarak yağış miktarı da kısa mesafelerde önemli değişimler göstermektedir. Genel olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yıllık yağış miktarı, kuzeyden güneye ve doğudan batıya doğru gidildikçe düzenli bir şekilde azalır. Güneydoğu Toroslar yayı üzerinde yıllık yağış 800 ile 1250 mm arasında olduğu halde, bölge genelinde bu miktar, 450–600 mm arasında değişmekte ve bölgenin güney sınırında (Suriye sınırı) ise, 400 mm'nin altına düşmektedir(Gürgen, 2002, s. 22). Batman Meteoroloji İstasyonu'nun 43 yıllık gözlemlerine göre yıllık ortalama yağış miktarı 491,3 mm'dir. Batman 540 m yüksekliğe sahiptir.

Tablo 2: Batman Aylık Ortalama Yağış(mm) Değerleri (1963-2000)

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YIL.TOP.
Batman	60,6	63,8	79,9	76,5	50,9	7,9	0,4	0,5	2,6	29,8	56,6	61,8	491,3



Şekil 5: Batman'ın Aylık Ortalama Yağış Grafiği (mm)

Hasankeyf'in kıyısında bulunduğu Dicle nehri vadisi Batman'a yakın bir yüksekliğe sahip olmakla birlikte, vadiden kuzeye (Raman antiklinali) ve güneye (Gercüş antiklinali) doğru gidildikçe kısa mesafede yükselti artar. Yükseltinin yağış

üzerindeki etkisi düşünülürse, Hasankeyf ilçe merkezi ile Batman istasyonunun yağış miktarı çok yakın değerler göstermesi beklenir. Ancak, Hasankeyf ilçe merkezinden kuzey ve güneye doğru gidildikçe yükseltiye bağlı olarak yağış miktarının daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Hasankeyf ve çevresinde, yağışın aylara ve mevsimlere dağılımı dengesizdir. Bu özellik, bölgede tarımsal etkinlikler ile bitki örtüsü üzerinde olumsuz bir rol oynamaktadır. Bazı yıllarda don olayının erken (ekim) veya geç (nisan) etkili olması ve uzun sürmesi de, tarımsal etkinlikler üzerinde olumsuz rol oynayan bir başka iklim özelliğidir.

Bu çalışmada verileri esas alınan Batman meteoroloji istasyonu bazı iklim elemanlarında, bölgedeki diğer bütün il merkezlerinden farklı değerler göstermektedir. Sisli gün sayısının yüksekliği yanında, en yüksek karasallık derecesine sahip il merkezi Batman'dır. Sisli gün sayısının yüksek olmasında, vadi-çanak sisleri rol oynamaktadır. Ayrıca, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki bütün il merkezlerinde en yağışlı mevsim kış iken, sadece Batman'da ilkbahardır. Bu da, Batman'ın karasallık derecesinin diğer illere oranla daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bu iklimsel farklılıklar, relief ve yükselti bakımından Batman'a çok benzeyen Hasankeyf'te de görülmektedir (Yıldırım, 2004, s. 171).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye'de kurak ve yarı kurak şartların belirgin şekilde hissedildiği bölgelerin başında gelmektedir. Bu iklimik şartlar, bölgenin toprak ve vejetasyon özelliklerine de yansımıştır. Mezopotamya Flora Bölgesi içinde kalan Hasankeyf ve çevresinde, vejetasyon iki ana gruba ayrılır. Bunlar step ve meşe ormanı formasyonlarıdır. Yörede yaygın doğal bitki örtüsü step formasyonudur. Step formasyonunun yaygınlığı, yarı kurak iklim şartlarının sonucudur. Orman alt sınırı Hasankeyf çevresinde 700–800 m civarındadır. Bölgede yaygın olan otsu bitkilerin başında **Geven (Astragalus) birliği** gelir. Havzadaki step bitkilerinin başlıcalarını; Astragalus (Geven), Verbascum (Sığır Kuyruğu), Delphinium (Hezeran), Euphorbia (Sütleğen), Trifolium (Üçgül-Tırfıl), Bromus (Brom), Thymus (Kekik), Achillea (Perçem Otu) ve Convolvulus'ların (Kahkaha Otu) değişik türleri teşkil eder (Atalay, 1994, s. 247).

Orman formasyonuna, yükselti ve yağış miktarının artmasına bağlı olarak Hasankeyf'in kuzeyindeki Raman Antiklinalinde rastlanmaktadır. Orman formasyonu

daha çok bozulmuş meşelikler biçiminde görülmektedir. Meşe türleri arasında; Mazi Meşesi (Quercus Infectoria) çok yaygındır. Bunun dışında, Quercus Libani (Lübnan Meşesi), Quercus Aegilop (Palamut Meşesi) ve gibi türlerde mevcuttur. Yörede orman örtüsünün zayıf olmasında, kuraklığın yanı sıra, orman tahribatı önemli bir rol oynamıştır. Bu orman tahribatı, bugünde devam etmektedir.

2.4. Hidrografik Özellikler

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Dicle Bölümü'nün ve yörenin en önemli akarsuyu Dicle nehridir. Dicle nehri Hasankeyf önlerinde, iki antiklinal arasında akmaktadır. Diğer önemli akarsular, Dicle nehrine dik açıyla bağlanan ve Hasankeyf ilçesinin güneyindeki Gercüş antiklinalinden doğan Nehir deresi, Aşdere ve Gürbüz deresidir. Burada akarsuların yıl içi akımı yarı karasal olan iklimin kontrolündedir. En fazla akım değeri yağış ve kar erimelerinin etkisi ile ilkbaharda görülürken, yaz aylarında aşırı sıcaklık ve buna bağlı olarak buharlaşma etkisi ile akım değerleri en düşük seviyeye düşmektedir.

Yöre yeraltı suları ve kaynaklar bakımından fakirdir. Yeraltı suyu oluşumu için yapı uygun iken, yağışın yetersiz olması bunda önemli rol oynamıştır. Ancak genel olarak Hasankeyf'ten güneye doğru gidildikçe yükselti ve yağış miktarının artmasına bağlı olarak yeraltı suyu ve kaynaklar da artmaktadır (Yıldırım, 2004, s. 206). Yeraltı suyu ve kaynakların yetersiz olduğu yörede, sulamada kullanılmak üzere Hasankeyf ilçesinin güneyindeki Gercüş antiklinali tabanında, D.S.İ. tarafından "Kırkat Göleti" yapılmıştır.

İlisu Barajı göl alanı; Diyarbakır ili, Bismil İlçesi ile Batman, Siirt ve Mardin İlleri içinde yer almaktadır. Dicle ile kolları Batman, Botan ve Garzan üzerinde oluşacak baraj rezervuar alanı barajın yapıldığı Cizre'nin 50 km kuzeybatısında İlisu mevkiinden Bismil yakınlarına kadar 120 km boyunca uzanmaktadır. Baraj rezervuarı su seviyesinin maksimum 525 m kotuna kadar yükseleceği planlanmıştır.

Hasankeyf ilçe merkezinin yaklaşık 50 km güneydoğusunda ve Dargeçit ilçesi yakınlarında yapımı düşünülen İlisu Barajının su birikim havzası(gölü) çalışma sahasını da etkilemektedir. Enerji amaçlı olarak yapımı düşünülen ve kesin proje kapsamına alınan İlisu Barajı Projesinin çok kısa bir süre içerisinde temelini atılacağı Enerji Bakanlığı yetkililerince dile getirilmektedir. İlisu Barajı ve Hidroelektrik Santrali, 1200

megawatt gücünde olup yılda 3833 GWH elektrik enerjisi üretecektir. Toplam 35517 km² yağış alanına sahip olacak barajın, yıllık ortalama su kapasitesi 15450 hm³'tür.

Ilisu Barajı için ilk jeolojik araştırmalar 1975 yılında yapılmıştır. Aralık 1977'de "Dicle Ilisu Projesi Yapılabilirlik Raporu" yayınlanmıştır. 1978 yılında ise Yapılabilirlik Revizyonu Kesin Proje ve Kredi Aplikasyon raporu yabancı firmalara hazırlanmıştır. 1982 yılında kesin projeler yayınlanmıştır (Elektrik İşleri Etüt İdaresi, 1985).

Gövde uzunluğu 1800 m olan baraj gölünde, 11000 hm³ su birikecektir. Bu devasa proje sonrasında meydana gelecek baraj gölü inceleme alanını da etkileyecektir. Başta Hasankeyf ilçe merkezi olmak üzere, Dicle nehri vadisinde birçok köy, köy altı yerleşmeleri ve tarımsal etkinlik sahaları sular altında kalacaktır. Baraj gövdesinin talvegten yüksekliği 130 m, temelden ise 138 m'dir. Bu seviye, GAP bünyesinde yapılan-yapılmış barajlar içinde en yüksek gövde seviyesidir. Zaten baraj ile ilgili güncel tartışmalara konu olan özelliklerden biri de yüksek gövde seviyesidir. Bu seviyenin 510 metreden 479 metreye yani 30 m düşürölmesi durumunda Hasankeyf ve Bismil yakınlarında birçok tarihi yerleşme-höyük ile geniş bir tarım alanınının kurtulacağı baraj karşıtları tarafından dile getirilmektedir

Yapımı planlanan Ilisu Barajının yaratacağı pek çok olumsuz etki bulunmaktadır. Bu olumsuz etkilerden en önemlisi ise arkeolojik bakımdan iyi bilinmeyen bir bölgede baraj rezervuarının akarsu boylarını su altında bırakarak bu kesimlerde yoğun olması beklenen kültür varlıklarını yok etmesidir.

Her ne kadar enerji üretimi gerçekteşecek ve oldukça geniş bir alan sulanarak tarımsal verim artacaksa da baraj yapımı buradaki kültürel mirasın yok edilmesine neden olamaz.

3. HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE NÜFUS

3.1. Nüfusun Gelişimi

Hasankeyf yerleşmesinin tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Eldeki bilgiler, veriler yerleşmenin ne zaman kurulduğunu açığa çıkarmaya yeterli değildir. Ancak Hasankeyf hem M.Ö. çağların hem de Ortaçağın önemli bir yerleşmesidir. Şehrin jeopolitik yapısı, çok eski bir yerleşim merkezi olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir (Gabriel, 1940, s. 55). Bugün de bazıları mesken olarak kullanılan mağaralar, insanların çok eskiden beri buraya yerleşmesini kolaylaştırmıştır (Darkot, 1940, s.452). Şehrin civarındaki binlerce mağara çağlar öncesinden beri var olan bir yerleşme olduğunu ortaya koymaktadır. Tarihsel süreç içerisinde Hasankeyf, ticari ve iktisadi yönden küçümsenmeyecek derecede ileri bir seviyede idi.

16. asrın sonlarında Hasankeyf'in merkez nüfusunun yaklaşık 10000'in üzerinde olduğu yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Mardin merkezinin o günkü nüfusu 14.000 iken Diyarbakır'ın nüfusu ise 15.000 civarında olduğu tahmin ediliyor (Göyünç, 1991, s.88). Bu durum Hasankeyf'in Cumhuriyetten önce oldukça önemli bir yerleşme olduğunu ortaya koyuyor. Ancak zamanla Hasankeyf'in idari, iktisadi ve ticari önemi kaybolmaya başlamıştır. Ve nüfusu da buna bağlı olarak azalmıştır. Osmanlının son döneminde altı köyün bağlı olduğu bir kasaba olup Midyat kazasına bağlanmıştır. Cumhuriyet döneminde de küçük bir yerleşme haline gelmiştir.

1926 yılında Mardin İline bağlı olarak kurulan Gercüş İlçesine bağlı bir bucak merkezi olmuştur. 18 Mayıs 1990'da 3647 sayılı kanun ile Batman İli kurulmuş ve Hasankeyf yerleşmesi, ilçe merkezi yapılarak Batman İline bağlanmıştır. Şu anda Hasankeyf'e bağlı 18 köy ve 7 mezra bulunmaktadır.

TÜİK kaynaklarında yaptığımız araştırmaya göre 1927 yılında yapılan nüfus sayım tasnifinde veriler il ve ilçe düzeyinde kayda alınmıştır. Bu nedenle 1927 yılı sonuçları çalışmamızda kullanılmamıştır.

1935 yılında yapılan nüfus sayımında Hasankeyf'in nüfusu 1425'tir. Nüfusun %47'si erkek, %53'ü kadındır. Erkek sayısı 665 iken kadın sayısı 760'dır

1940 yılında yapılan nüfus sayımında Hasankeyf'in nüfusu 1456'dır. 1935'ten 1940'a kadar 31 kişilik artış yaşanmıştır. Kadın ve erkek nüfusları arasında belirgin bir

farklılık yoktur. Nüfusun % 49'u erkek, % 51'i kadındır. Erkek sayısı 748 iken kadın sayısı 708'dir. Yıllık nüfus artış oranı %2,1'dir (Tablo:3,şekil:6).

1945'te yapılan sayımda nüfus 312 kişi azalarak 1144'e düşmüştür. Nüfusun %49'u erkek % 51'i kadındır. Erkek nüfus 557'ye düşerken kadın nüfus da 587'ye düşmüştür. Yıllık nüfus artış oranı % -4,3' tür.

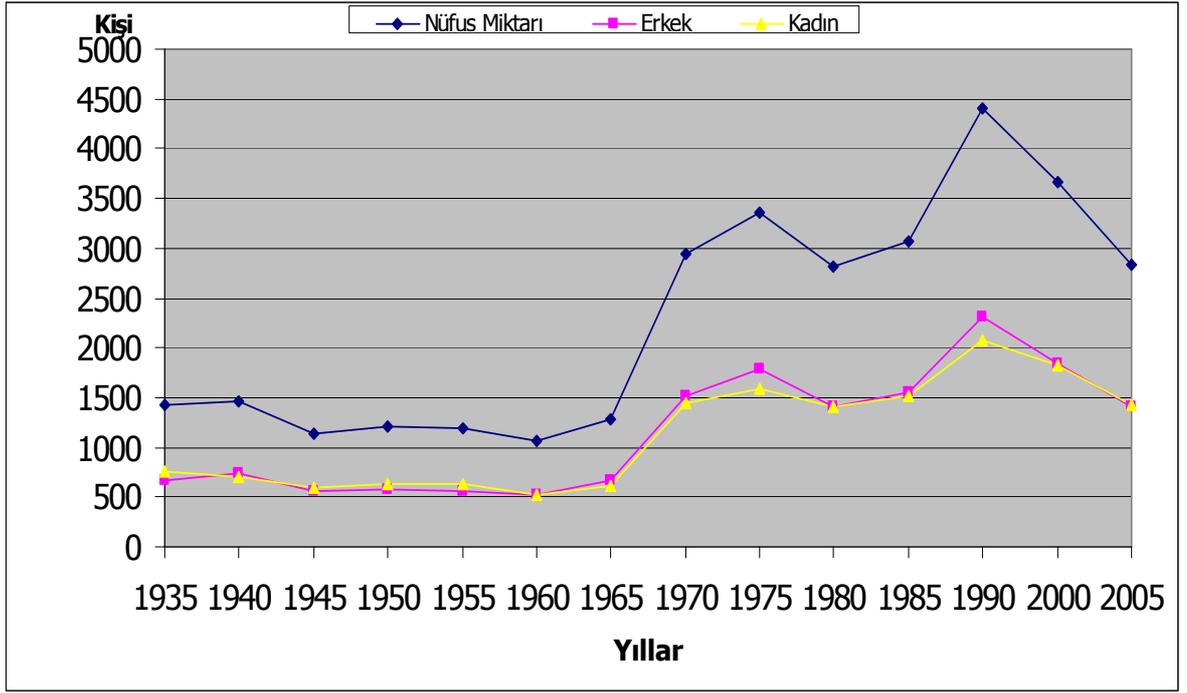
1950 yılında yapılan sayımda ise nüfus 1207'dir. 1945 ten 1950 ye kadar 63 kişilik bir azalma olmuştur. Nüfusun % 48'i erkek, % 52 si kadındır. 1950'de erkek nüfus 579 iken kadın nüfus 628'dir. Yıllık nüfus artış oranı % 1,1' dir

Tablo 3: Hasankeyf İlçe Merkezinde Nüfus Miktarı, Yıllık Nüfus Artışı, Yıllık Nüfus Artış Oranları (1940–2000)

Sayım Yılı	Nüf. Mikt.	Yıl.Nüf.Art.(Kişi)	Yıl.Nüf.Art.Or.(%)
1935	1425	---	---
1940	1456	6.2	2.1
1945	1144	—62.4	—4.3
1950	1207	12.6	1.1
1955	1194	—2.6	—0.2
1960	1058	—7.2	—0.6
1965	1280	44.4	4.2
1970	2948	333.6	26
1975	3363	83	2.8
1980	2807	—111.2	—3.3
1985	3073	53.2	1.9
1990	4399	265.2	8.6
1997	5686	257.4	5.8
2000	3669	—672.3	—11.8
2005*	2841	—828	—22.5

Kaynak: TÜİK

*Hasankeyf sağlık ocağından alınan resmi olmayan rakamlardır



Şekil 6: 1940–2000 Yılları Arasında Hasankeyf İlçe Merkezinde Nüfusun Seyri

1955'te Hasankeyf ilçe merkez nüfusu 1194'tür.1950'den 1955'e kadar 13 kişi azalmıştır. Nüfusun % 47'si erkek, %53'ü kadındır. 564 erkek, 630 kadın bulunmaktadır. Yıllık nüfus artış oranı % -0,2' dir

1960'ta ise Hasankeyf ilçe merkezinin nüfusu 1058'dir. 1955'ten 1960'a kadar 136 kişi azalmıştır. Nüfusun % 50'si erkek, % 50'si kadındır. 579 erkek, 628 kadın bulunmaktadır. Yıllık nüfus artış oranı % -0,6' dır

1960'a kadar olan dönemde nüfusun azalma seyrinde olduğunu görüyoruz. 1940'tan 1960'a kadar nüfusta belirgin bir artış yaşanmamıştır (Tablo:3).

Bir bucak olmasından ötürü ekonomik faaliyetlerin sınırlı olması nüfus artışını engellemiştir. İlçe merkezinin çekici özelliklerinin olmaması nüfus kaybetmesinde etkili olmuştur. Sanayi sektörünün gelişmemiş olması tek ekonomik faaliyet olan tarımın önemini yitirmesi göçü etkilemiştir. Ve böylece nüfus artış hızı düşmüştür.

Tablo 4: 1940–2000 Yılları Arasında Hasankeyf İlçe Merkezinde Cins Yapısına Göre Nüfus Miktarları ve Cins Oranları

Sayım Yılı	Nüfus Miktarı	Erkek	%	Kadın	%
1935	1425	665	47	760	53
1940	1456	748	49	708	51
1945	1144	557	49	587	51
1950	1207	579	48	628	52
1955	1194	564	47	630	53
1960	1058	527	50	531	50
1965	1280	666	52	614	48
1970	2948	1509	51	1439	49
1975	3363	1781	53	1582	47
1980	2807	1406	50	1401	50
1985	3073	1551	50	1522	50
1990	4399	2315	53	2084	47
1997	5686	-	-	-	-
2000	3669	1840	50	1829	50
2005*	2841	1408	49	1433	51

Kaynak: TÜİK

* (Hasankeyf sağlık ocağından alınan resmi olmayan rakamlardır).

1960'lı yıllara kadar hem ülke genelinde hem de Hasankeyf gibi bir bucakta sağlık hizmetlerinin yeterli olmaması da nüfusun artışını engellemiştir.

1965'te Hasankeyf ilçe merkezinde nüfus 1280'dir. 1960'tan, 1965'e kadar nüfus 222 kişi azalmıştır. Nüfusun % 52'si erkek, % 48'i kadındır. Nüfusun 666'sı erkek, 614'ü kadındır. Yıllık nüfus artış oranı % 4,2'dir.

1970'te Hasankeyf ilçe merkezinin nüfusu 2948'e ulaşmıştır. 1965–1970 dönemi nüfusun en fazla arttığı dönemdir. Hasankeyf ilçe merkezinin nüfusu bu dönemde 1668 kişi artmıştır. Nüfusun % 51'i erkek, % 49'u kadındır. Nüfusun 1509'u erkek iken 1439'u kadındır. Yıllık nüfus artış oranı % 26'dır (Tablo:3 ve 4, Şekil:6).

1960'a kadar olan dönemde nüfus artışı oldukça az iken 1970'te nüfusun büyük oranda artığı görülmektedir. 1970 sayımında nüfusun bu kadar yüksek çıkması yeni konutların yapılmasıyla ilgilidir.

Halkın büyük çoğunluğunun mağaralarda yaşaması afet evleri konutlarının yapılmasına neden olmuştur. 1967 yılına kadar halkın büyük çoğunluğu tarihi yerleşme özelliği olan mağaralarda yaşamaktaydı. Hasankeyf'i ziyaret eden devlet adamlarının halkın mağarada yaşam sürdüğünü görmesi bu yeni konutların yapılmasına neden olmuştur. 245 yeni konutun yapılması Hasankeyf nüfusunun artmasındaki en önemli faktördür. Bu konutların yapılmasıyla birlikte mağaralarda yaşayan halk bu konutlara yerleşmişlerdir. Çevre yerleşmelerden ve köylerden buradaki boş mağaralara yerleşenler Hasankeyf merkez nüfusunun ikiye katlanmasına neden olmuştur. Hasankeyf ilçe merkezinde cumhuriyetten sonraki en büyük nüfus artışının yaşandığı dönem olmuştur (Tablo:3, Şekil:6).

1975'te Hasankeyf merkez nüfusu 3363'e yükselmiştir. 1970'ten 1975'e kadar nüfus 415 kişi artmıştır. Nüfusun % 53'ü erkek, % 47'si ise kadındır. Erkek sayısı 1781 iken, kadın sayısı 1582'dir. 1975'teki yıllık nüfus artışı % 2,8'dir.

1980 sayımında Hasankeyf ilçe merkez nüfusu 2807'ye düşmüştür.1975'ten 1980'e kadar nüfus 556 kişi azalmıştır. Nüfusun % 50'si erkek, % 50'si kadındır. Nüfusun 1406'sı erkek, 1401'i kadındır. 1980'deki yıllık nüfus artış oranı % -3,3'tür.

1980 sayımında ilçe merkezinde nüfusun azaldığı görülüyor. Bunun nedeni Hasankeyf'in 1978 yılında SİT alanı ilan edilmesidir. İlçeye yapılan yatırımların durması inşaat faaliyetlerinin engellenmesi, baraj yapım söylentilerinin ortaya çıkması göçü hızlandırmıştır. Ve Hasankeyf ilçe merkezinde önemli bir nüfus kaybı yaşanmıştır.

1985'te nüfus tekrar artarak 3073'e ulaşmıştır. 1980'den, 1985'e kadar nüfus 266 kişi artmıştır. Nüfusun % 50'si erkek, %50'si kadındır. Erkek sayısı 1551 iken kadın sayısı 1522'dir. 1985'teki yıllık nüfus artış oranı % 1,9'dur.

1990 sayımında ise Hasankeyf merkez nüfusu 4399'a ulaşmıştır.1985'ten 1990'a kadar nüfus 1326 kişi artmıştır. Nüfusun % 53'ü erkek, % 47'si kadındır. Erkek sayısı 2315 iken kadın sayısı 2084'tür. 1990 yıllık nüfus artış oranı ise % 8,6'dır (Tablo:3 ve 4, Şekil:6).

1990 sayımında ilçe merkezinde nüfusun artmasının nedeni Hasankeyf'in ilçe statüsü kazanmasıdır.

1997 sayımında ise Hasankeyf merkez nüfusu 5686'ya ulaşmıştır. 1990'dan 1997'ye kadar nüfus 1287 kişi artmıştır. Nüfusun yıllık artış oranı ise % 5,8'dir. 1990'lı

yıllarda bölgede yaşana çatışmalı ortam nedeniyle bazı köyler boşaltılmıştır. Bu köylerde yaşayan halkın bir kısmı ilçe merkezine göç etmiştir. Çevre yerleşmelerden buraya göç olmuştur. Ancak Hasankeyf'ten de yakın illere göç olmuştur.

Hasankeyf'in nüfusu istikrarlı bir gidişat göstermemektedir. Hasankeyf ilçe merkezi sürekli göç veren bir yerleşme olmuştur. Bu nedenle nüfus artış oranı oldukça düşüktür. Bazı yıllarda ise yıllık artış oranının eksi değerlere düştüğü gözlenmektedir (Tablo:3, Şekil:4). İlçedeki varlıklı aileler 1990'dan itibaren göç etmişlerdir. Sağlık ve eğitim hizmetlerinin yeterli olmaması, ekonomik yetersizlikler, Hasankeyf'in SİT Alanı ilan edilmesi ve baraj yapım tartışmalarının olması nüfusun artışını etkilemiştir.

Hasankeyf ilçesinin bağlı olduğu Batman merkez nüfusu 1990'da 147,347 iken 2000'de 246.678'e yükselmiştir. Batman ili şehir nüfus artış hızı % 51,52'dir. Hasankeyf'teki 1990'dan 2000'e yıllık nüfus artış oranı % -18,14'tür. Bu durum ilçede nüfus artışının çok düşük olduğunu gösteren en önemli kanıttır.

Hasankeyf ilçe merkezindeki nüfusu, 1990 ve 2000 yılı sayım sonuçlarına göre Batman'ın diğer ilçeleriyle karşılaştırdığımızda Hasankeyf'teki nüfusun gelişimindeki farklılık daha net ortaya çıkmaktadır. Beşiri, Gercüş, Kozluk ve Sason İlçe merkezlerinde yıllık nüfus artış hızı pozitif değerlerde iken Hasankeyf ilçe merkezinde negatif değerlerle ifade edilmektedir (Tablo:5).

Tablo 5: Batman İlçe Merkezlerinde Nüfus Miktarı, Yıllık Nüfus Artış Hızları (1990–2000)

İlçeler	1990	2000	Yıl. Nüf. Art. Hızı(%)
Beşiri	5456	8554	44.9
Gercüş	8116	8451	4.4
Hasankeyf	4399	3669	—18.1
Kozluk	22499	27109	18.6
Sason	6847	9705	34.8

Kaynak: TÜİK

2000 yılına gelindiğinde Hasankeyf ilçe merkezinde yaşanan bütün olumsuzlukların nüfusa yansımalarını görüyoruz.

Son yıllarda baraj yapım tartışmalarının yoğunlaşması ve bu konunun bir türlü netleşmemesi ilçe merkezinden göçe neden olmuştur. Özellikle 1997'den sonra göç

artmıştır. 2000 yılında yapılan sayımda ilçe merkezindeki nüfusun oldukça azaldığı görülmektedir.

2000 yılında yapılan sayımda Hasankeyf ilçe merkezinin nüfusu 3669 kişidir. 1997'den 2000 yılına kadar 2017 kişi azalmıştır. Nüfusun % 50'si erkek, % 50'si kadındır. Erkek sayısı 1840 iken kadın sayısı 1829 kişidir. 2000 yılındaki yıllık nüfus artış oranı % -11,8'dir.

2005 yılında Hasankeyf sağlık ocağının yaptığı sayıma göre Hasankeyf ilçe merkezindeki nüfus 2841 kişidir. Bu beş yıllık süre içerisinde Hasankeyf ilçe merkezinde nüfus 828 kişi azalmıştır. 2005 sağlık ocağı verilerine göre nüfusun 1408'i erkek, 1433'ü kadındır. Hasankeyf sağlık Ocağının 2005 yılı verilerine göre Hasankeyf ilçe merkezinde yıllık nüfus artış oranı ise -22,5'tir.

Hasankeyf SİT alanı ilan edildikten sonra hiçbir yatırım yapılamamıştır. İnşaat faaliyetlerine izin verilmemesi, yeni iş alanlarının oluşturulamaması ilçe merkezinin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gerilemesine neden olmuştur.

Boşaltılan köylerden ilçe merkezine göç edenler buradaki ekonomik faaliyetlerin yetersizliğinden ötürü daha büyük yerleşmelere göç etmişlerdir. Özellikle 1990'lı yıllarda meydana gelen köy boşaltmaları Hasankeyf nüfusunu 1997'ye kadar artırmıştır. İlçe merkezindeki imkânların yetersizliği Hasankeyf ilçe merkezinde göçe neden olmuştur.

2005 yılı Hasankeyf sağlık ocağı verilerine göre 2841 kişi şehir merkezinde yaşamaktadır. Hasankeyf'te iki mahalle bulunmaktadır. Nüfusun % 62'si Bahçelievler Mahallesiinde bulunurken, % 38'i de Kale Mahallesiinde bulunmaktadır.1758 kişinin bulunduğu Bahçelievler Mahallesiinde 880 kişi erkek nüfusu oluştururken, 878 kişi de kadın nüfusu oluşturmaktadır.1083 kişinin bulunduğu Kale Mahallesiinde ise 528 erkek, 555 kadın nüfus bulunmaktadır.

3.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu

Hasankeyf ilçe merkezinde yıllar içerisinde erkek-kadın oranları arasında belirgin farkların olmadığını görüyoruz. Bazı dönemler dışında erkek-kadın oranları birbirine oldukça yakındır (Tablo:4). 1960, 1980, 1985 yıllarındaki sayımlarda nüfusun % 50'si erkek, % 50'si kadındır.

1935 yılında yapılan sayımda nüfusun %47'si erkek (665 kişi),%53'ü kadındır(760 kişi). 1940 yılındaki sayımda erkek nüfusun arttığı kadın nüfusun azaldığı görülüyor.

1940 yılında nüfusun % 49'u erkek (748 kişi), % 51'i kadındır (708 kişi). 1945 yılına gelindiğinde kadın erkek oranlarında bir değişim olmamıştır. Ancak nüfus miktarları azalmıştır. Erkek oranı % 49 (557 kişi), kadın oranı % 51 (587 kişi)'dir. Erkek sayısı 191 kişi azalmışken kadın sayısı 121 kişi azalmıştır.

1950 yılında erkek oranı % 48 (579 kişi), kadın oranı % 52 (628 kişi)'dir. 1945'ten 1950'ye kadar nüfus artmıştır. Ancak kadın-erkek sayıları, değişime uğramıştır. Bu dönemde II. Dünya savaşı olmasından ötürü, erkek nüfus oranı azalmıştır. 1945'ten 1950'ye kadar erkek sayısı 22 kişi artmış olmasına rağmen, genel nüfus içerisinde erkek nüfus oranı % 49'dan % 48'e gerilemiştir. Kadın sayısı ise; % 41 artarak, genel nüfus içerisindeki oranı % 52'ye yükselmiştir (Tablo: 4).

1955'te erkek nüfus oranı % 47 (564 kişi), kadın nüfus oranı % 53 (630 kişi)'tür. 1940'tan beri var olan erkek-kadın oranları arasındaki dengenin 1955 sayımında bozulduğunu görmekteyiz. Erkek sayısı 15 kişi, kadın sayısı ise 2 kişi azalmıştır. Kız çocuk doğumlarının fazla olması kadın ve erkek nüfus oranlarının değişmesine yol açmıştır.

1960'ta erkek nüfus oranı % 50 (527 kişi), kadın nüfus oranı % 50 (531 kişi)'dir.

1965'te erkek-kadın nüfus oranı bozulmuştur. Erkek nüfus oranı %52'ye (666 kişi) yükselirken, kadın nüfus oranı % 48'e (614 kişi) düşmüştür.

1970'te erkek nüfus oranı % 51'e (1509 kişi) çıkmıştır. Kadın nüfus oranı ise % 49'a (1439 kişi) düşmüştür.

1980 yılındaki sayımda erkek-kadın nüfus oranları eşittir. Nüfusun % 50'si erkek (1406 kişi), % 50'si kadındır (1401 kişi).

1985 yılındaki sayımda da erkek-kadın nüfus oranları eşittir.

1990'da erkek nüfus oranı % 53 (2315 kişi), kadın nüfus oranı ise % 47 (2084 kişi)'dir.

2000 yılında yapılan sayımda da erkek-kadın nüfus oranlarının eşit olduğu görülmektedir.

Hasankeyf Sağlık Ocağı 2005 yılı verilerine göre nüfusun %49'u erkek(1408 kişi), %51'i kadındır(1433 kişi).

Sonuç olarak ilçe merkezinde erkek kadın nüfus oranları arasında belirgin farklılıklar olmadığı görülüyor. Göçün fazla olduğu yerlerden biri olmasına rağmen bu durum cinsiyet oranlarına yansımamıştır (Tablo: 4). 1960,1980 ve 1985 yıllarında erkek kadın nüfus oranları eşittir.1965, 1970 ve 1990'da erkek nüfusun kadın nüfustan fazla olduğu görülüyor. Ancak yine de erkek-kadın oranlarında büyük farklılıklar görülmemektedir. Bunun nedeni göçe sadece erkek nüfusun değil, kadın nüfusun da birlikte katılmasıdır. Başta ekonomik yetersizlikler, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler ailelerin ilçeden ayrılmalarına neden olmuştur. Göç veren yerlerde erkek nüfusun az kadın nüfusun fazla olduğu görülürken Hasankeyf ilçe merkezinde farklı bir durumun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum Hasankeyf teki yaşam koşullarındaki olumsuzlukların en belirgin sonucudur.

1990 ve 2000 yıllarına ait nüfus piramitleri karşılaştırıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1990 genel nüfus sayımına göre; nüfusun % 52,6'sı erkek iken % 47,4'ü kadındır. 0–14 yaş grubu nüfusun % 44'ünü oluşturur.15–64 yaş arası nüfusun oranı % 53, 65 yaş ve üstündeki nüfusun oranı ise % 3'tür (Tablo:4 ve 6).

2000 yılı genel nüfus sayımında ise nüfusun % 50,2'si erkek, % 49,8'i kadındır. 0–14 yaş grubu nüfusun % 41'ini oluştururken, 15–64 yaş grubu nüfusun % 55'ini, 65 yaş ve üstü grubu ise nüfusun % 4'ünü oluşturur (Tablo: 4 ve 7).

1990 yılında 0–9 yaş grubu % 29 iken, 2000 yılındaki sayımda bu grup % 27,3'e düşmüştür. Yani % 1,7'lik bir azalma yaşanmıştır. Bu durum doğum oranlarının az da olsa 10 yıl içerisinde düştüğünü göstermektedir.

1990'da 0–14 yaş grubu % 44'lük bir oran gösterirken 2000 yılında bu oran % 41'e düşmüştür.

1990'da 15–19 yaş grubu % 13 (573 kişi) iken 2000 sayımında, yani on yıl sonra 25–29 yaş grubu % 8,7'ye (321 kişi) düşmüştür. Bu durum özellikle üniversite çağındaki gençlerin ilçe merkezinden ayrıldığı sonucunu doğurmaktadır. İlçe merkezindeki eğitim olanaklarının yeterli olmaması lise mezunu gençlerin ya okumak ya da çalışmak amacıyla başka yerlere göç ettiğini göstermektedir.

15–64 yaş grubu 1990 sayımında % 53 iken 2000 yılında bu oran % 55'e yükselmiştir.

1990 sayımında % 3 olan 65 yaş üstü grup, 2000 yılında % 4'e çıkmıştır.

0–14 yaş grubundan son 10 yılda 444 kişi eksilmiştir. Yani bu yaş grubunda nüfus % 22,8 oranında küçülmüştür.

1990 yılında 1358 kişi olan 5–14 yaşları arasındakilerin yetişkin nüfusa dâhil olduğu düşünülürse, sadece 590 kişi olan 0–4 yaşları arasındakiler bu grup içerisinde kalmıştır. Son 10 yıl içinde bu gruptakilerin sayıları 501'e düşmüştür. Ve onlara 0–9 yaşları arasındaki 1003 kişi daha katılmıştır. 1990'da 0–9 yaş grubu 1277 iken 2000 yılında bu sayı 1003'e gerilemiştir. Yani son 10 yılda doğum oranı % 21,5 azalmıştır. Bunun dışında 1990'da 0–4 yaş grubundaki 590 kişinin 2000 yılındaki karşılığı olan 10–14 yaş grubunun 501'e düşmesi ancak göçle açıklanabilir(Tablo:6–7, Şekil:7–8).

Hasankeyf ilçe merkezinde 15–64 yaş grubunda son 10 yıl içerisinde 1418 kişilik azalma olmuştur. Yani nüfus % 32,2 kadar küçülmüştür. Çünkü 1990 yılındaki 5–14 yaş grubunu dâhil, 55–64 yaş grubunu ise hariç tutacak olursak, 2000 yılında yetişkin nüfusun 1137 kişi artması gerekirken 281 kişi azalmıştır. Yani 1418 kişilik bir yetişkin nüfus azalması söz konusudur.

Yetişkin nüfusun bütün yaş grubunda azalma gerçekleşmiştir. Yetişkin nüfustaki azalma 15–39 yaş grubunda yüksek iken, 40–64 yaş gruplarında ise daha düşüktür. Bunun nedeni, Ilısu Barajı tartışmaları gölgesinde oluşan geleceğe dönük belirsizliğin, genç nüfusu daha fazla etkilemiş ve göçe zorlamış olmasıdır. En yüksek orandaki nüfus azalması, 296 kişi ile yetişkin nüfusun, en genç yaş grubu olan 15–19 yaş grubunda iken, en düşük azalma oranı 48 kişi ile 55–59 yaş grubunda gerçekleşmiştir (Tablo:6 ve 7, Şekil:7 ve 8).

Erkek ve kadın nüfus oranları arasındaki fark çok fazla değildir. Cinsiyete göre yetişkin nüfusun yaş gruplarını ele aldığımızda, 2000 yılı itibariyle son 10 yılda nüfusun azalması neredeyse bütün yaş gruplarında, erkeklerde biraz daha yüksek gerçekleşmiştir. Bu durum, Ilısu Barajı projesinin getirdiği belirsizliğe karşılık erkeklerin arayışının ve göç etmesinin daha kolay olması ile ilgilidir. Sadece 30–34 yaş grubu ile 50–59 yaş gruplarında nüfus azalması kadınlarda daha yüksek gerçekleşmiştir. 30–34 yaş grubunda kadın nüfusun daha çok azalma göstermesi evlenerek ilçeden ayrılmaları ile ilgili olmalıdır. Yine ilçede yaptığımız görüşmelerde 50–59 yaş grubunda

Tablo 6: Hasankeyf İlçe Merkezinde Nüfusun Yaş Grupları ve Cins Yapısına göre Bölünüşü (1990)

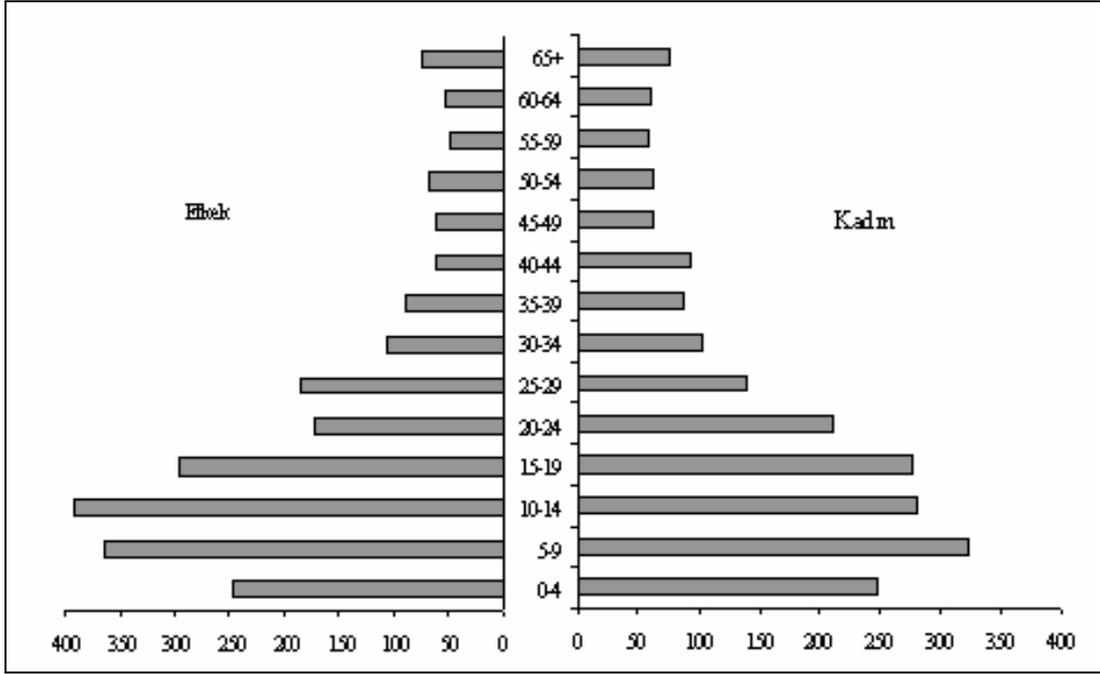
Yaş Grupları	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Toplam	%
0-4	343	58	247	42	590	13,4	1948	44
5-9	364	52	323	48	687	15,6		
10-14	391	58	280	42	671	15,2		
15-19	296	52	277	48	573	13	2297	53
20-24	172	45	210	55	382	8,6		
25-29	184	57	139	43	323	7,3		
30-34	107	51	103	49	210	4,7		
35-39	89	50	88	50	177	4		
40-44	62	40	93	60	155	3,5		
45-49	62	50	63	50	125	2,8		
50-54	68	52	63	48	131	2,9		
55-59	49	45	59	55	108	2,4		
60-64	53	47	60	53	113	2,5		
65+	74	49	77	51	151	3,4		
Toplam	2314	52,6	2082	47,4	4396	100	4396	100

Kaynak: TÜİK

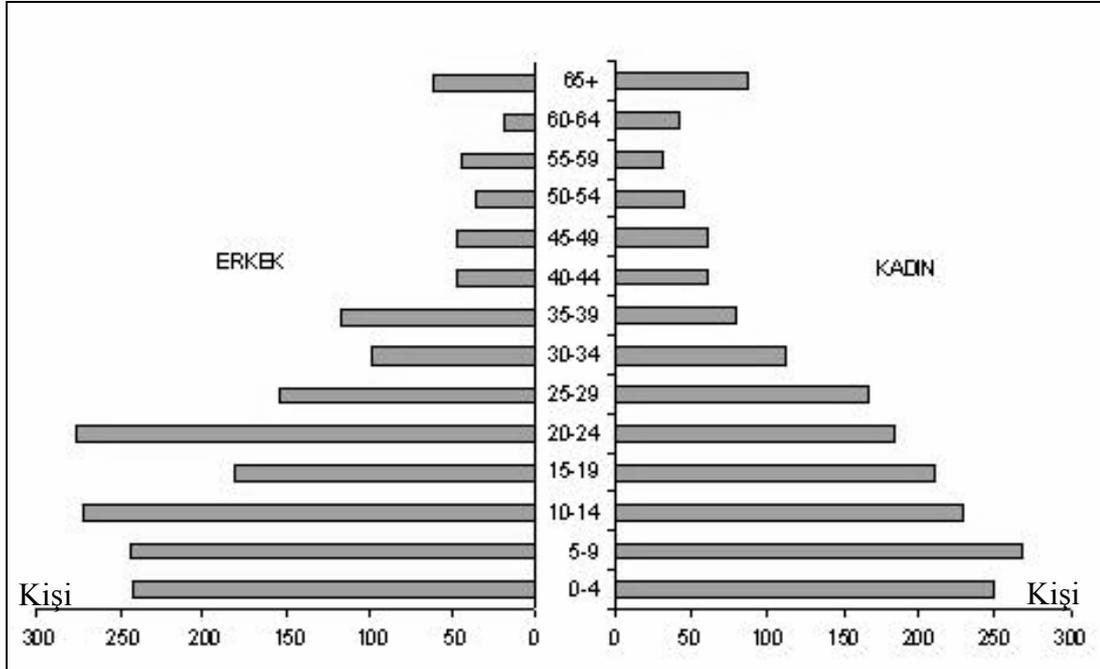
Tablo 7: Hasankeyf İlçe Merkezinde Nüfusun Yaş Grupları ve Cins Yapısına göre Bölünüşü(2000)

Yaş Grupları	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Toplam	%
0-4	242	49	250	51	492	13,4	1504	41
5-9	244	47	267	53	511	13,9		
10-14	272	54	229	46	501	13,6		
15-19	180	46	211	54	391	10,6	2016	55
20-24	277	60	184	40	461	12,5		
25-29	154	47	167	53	321	8,7		
30-34	98	46	113	54	211	5,7		
35-39	117	59	80	41	197	5,3		
40-44	47	43	60	57	107	2,9		
45-49	47	43	61	57	108	2,9		
50-54	36	43	46	57	82	2,2		
55-59	45	58	32	42	77	2		
60-64	19	31	69	69	61	1,6		
65+	62	41	87	59	149	4		
Toplam	1840	50,2	1829	49,8	3669	100	3669	100

Kaynak: TÜİK



Şekil 7: Hasanköy İlçe Merkezinin Nüfus Piramidi(1990)



Şekil 8: Hasanköy İlçe Merkezinin Nüfus Piramidi(2000)

kadın nüfusun daha yüksek oranda azalması, bu süreç içerisinde yaşanan köye dönüşlere kadınların daha fazla rağbet gösterdiği belirtilmiştir.

65 ve üstü yaş grubunda da 223 kişilik azalma söz konusudur. Oysa bu azalma çocuk nüfusta 444, yetişkin nüfusta ise 1418 kişidir. Diğer yaş gruplarına göre, yaşlı nüfustaki azalmanın daha düşük seyretmesinin iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi, sağlık nedenli göçler ve ölümler iken, diğer nedeni Iısu Barajı kaynaklı göçlere yaşlı nüfusun diğer yaş grupları kadar aktif katılmamış olmasıdır.

3.3. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

3.3.1. Nüfusun Ekonomik Durumu

1990 ve 2000 yılında yapılan sayım sonuçlarına göre Hasankeyf ilçe merkezinde nüfusun ekonomik durumuyla ilgili şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

1990 yılında 1915 kişi faal olmayan nüfusu oluştururken, 916 kişi ise faal nüfusu oluşturmaktadır. Nüfusun % 68'i faal iken, % 32'si faal değildir.

2000 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre Hasankeyf ilçe merkezinde 12 ve üstü yaş grubunda toplam 2453 kişi bulunmaktadır. 2453 kişinin; 569'u faal nüfusu oluştururken, 1884 kişi de faal olmayan nüfusu oluşturmaktadır. Nüfusun % 23'ü faal iken, % 77'si faal olmayan nüfustur.

Faal nüfusun % 94'ünü (533 kişi), erkekler oluştururken % 6'sını (36 kişi) kadınlar oluşturur.

1990 yılı sayım verilerine göre iktisaden faal olmayan nüfusun % 7'si (129 kişi), emeklilerin oranı % 1 (22 kişi), % 65'i ev kadını (1248 kişi), öğrenciler ise % 23 (448 kişi)'tür. Diğer nedenlerle faal olmayan nüfus ise % 4 (68 kişi)'tür(Tablo: 8, Şekil: 9).

2000 yılı sayım verilerine göre iktisaden faal olmayan nüfusun %9'unu iş arayanlar oluşturur (386 kişi). Emeklilerin oranı % 5 (87 kişi), ev kadını % 61 (992 kişi), öğrenci % 21 (353 kişi), diğer nedenlerle faal olmayanların oranı ise % 4 (66 kişi)'tür (Tablo: 9, Şekil: 10).

1990 yılından 2000 yılına kadar iş arayanların sayısı 257 kişi artmıştır. Bu durum on yıl içinde iş arayanların arttığını ve nüfusun önemli ölçüde istihdam edilemediğini göstermektedir. İş arayanların oranı % 7'den % 9'a çıkmıştır. Hasankeyf ilçe merkezindeki geçim kaynaklarının sınırlı olması, ilçe merkezine SİT alanı

olmasından ötürü yatırımın yapılamaması, yeni iş olanaklarının yaratılamamış olması iş arayanların sayısının artmasına neden olmuştur. Baraj yapımının sürekli gündemde olması ve bu konunun bir türlü netlik kazanmaması ekonomik faaliyetlerin gelişmesini de engellemiştir. İlçe merkezinde göçün çok olmasına bağlı olarak işsizlik önemli bir problemdir.

1990 yılından 2000 yılına kadar emekli sayısı 65 kişi artmıştır. On yıllık sürede % 1'den % 5'e çıkmıştır. Ev kadınlarının sayısı on yılda 256 kişi azalmıştır. % 65'ten % 61'e düşmüştür. 1990'da % 23 olan öğrenci oranı 2000 yılında % 21'e düşmüştür. On yılda 95 kişi azalmıştır. Eğitim olanaklarının yeterli olmaması son yıllarda okul çağındaki çocukların ilçe merkezinden ayrıldığını göstermektedir.

Tablo 8: Hasankeyf İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun(12 ve üzeri yaş) Faal Olmama Nedenleri(1990)

Faal olmayan nüfus	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
İş arayanlar	125	97	4	3	129	7
Emekli	21	95	1	5	22	1
Ev kadını	-	-	1248	100	1248	65
Öğrenci	340	76	108	24	448	23
Diğer	67	99	1	1	68	4
Toplam	553	29	1362	71	1915	100

Kaynak: TÜİK

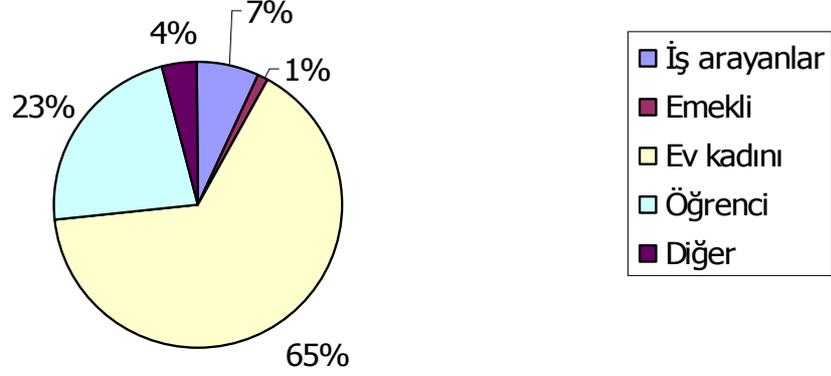
Tablo 9: Hasankeyf İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun(12 ve üzeri yaş) Faal Olmama Nedenleri(2000)

Faal olmayan nüfus	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
İş arayanlar	316	82	70	18	386	20
Emekli	81	93	6	7	87	5
Ev kadını	-	-	992	100	992	52
Öğrenci	251	71	102	29	353	21
Diğer	54	82	12	18	66	4
Toplam	702	37	1182	63	1884	100

Kaynak: TÜİK

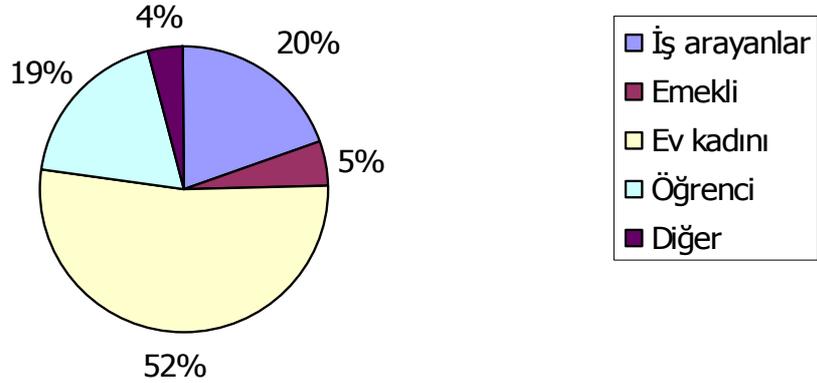
İlçe merkezinde faal olan nüfusun % 5'i 12-19 yaş grubundadır. % 34'ü 20-24 yaş grubundadır. % 48'i 25-44 yaş grubunda, % 13'ü ise 45 yaş üzerindedir.

ŞEKİL-9 : HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE İŞ GÜCÜNDE OLMAYAN NUFÜSÜN DAĞILIMI (1990)



Şekil 9: Hasankeyf İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun(12 ve üzeri yaş) Faal Olmama Nedenleri(1990)

ŞEKİL-10: HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE İŞ GÜCÜNDE OLMAYAN NUFÜSÜN DAĞILIMI (2000)



Şekil 10: Hasankeyf İlçe Merkezinde Faal Olmayan Nüfusun(12 ve üzeri yaş) Faal Olmama Nedenleri(2000)

Çalışan erkek nüfusun % 2'si 12–19 yaş grubundadır. % 33'ü 20–24 yaş grubunda % 45,5'i 25–44 yaş grubundadır. 45 yaş üstü erkeklerin oranı ise % 13'tür.

Kadın nüfusun % 2'si 12–19 yaş grubundadır. % 1'i 20–24 yaş grubundadır. % 2'si ise 25–44 yaş grubundadır. 45 yaş üstü çalışan kadınların oranı ise % 0,5'tir.

İlçe merkezindeki nüfusun % 15'i iktisaden faal iken, % 85'i faal değildir. Nüfusun az bir kısmı istihdam edilmiştir. İlçe merkezinde yaşayanların büyük kısmı çeşitli nedenlerle faal değildir.

1990 yılı sayım sonuçlarına göre Hasankeyf ilçe merkezinde çalışan nüfusun % 42'si tarım, % 27'si sanayi, % 31'i ise hizmet sektöründe çalışmaktadır(Tablo:10, Şekil: 11).

2000 yılı sayım verilerine göre Hasankeyf ilçe merkezinde çalışan nüfusun % 8'i tarımla uğraşmaktadır. % 12'si sanayiyile, % 80'i ise hizmet sektöründe çalışmaktadır (Tablo: 11, Şekil:12).

Turizmin son yıllarda gelişmesiyle hizmet sektörünün ön plana çıktığını görüyoruz (Şekil: 11 ve 12). Tarım ve sanayinin sınırlı yapılması hizmet sektörünün birinci sırada yer almasına neden olmuştur. İlçe merkezinde daha çok turizme yönelik iş alanları oluşturulmuştur. Bu durum hizmet sektöründeki iş alanlarına talebi artırmıştır

Hasankeyf ilçe merkezi özellikle son on yılda yürütülen çalışmalarla bölgenin turizm merkezi haline getirilmeye çalışılmıştır. Tanıtım ve reklâmlarla Hasankeyf'in turistik önemi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Hasankeyf ilçe merkezinin Ilisu Barajının yapılmasıyla birlikte sular altında kalacak olması da bu mekânı ziyaret etme isteğini ortaya çıkarmıştır. Baraj yapımını engellemek amacıyla dernekler kurulmuştur. Ve bu dernekler yılın belirli dönemlerinde Hasankeyf'te geziler düzenleyerek ilçe merkezindeki turistik faaliyetleri hareketlendirmişlerdir. Hasankeyf ilçe merkezinin sürekli gündemde olması yerli yabancı turistlerin ilgisinin burada yoğunlaşmasına neden olmuştur. Ve bu durum özellikle son on yılda turizm faaliyetlerini artırmıştır. Buna bağlı olarak iş olanaklarına daha çok turizme yöneliktir. Ve son on yılda tarım sektörü gerilemiş, hizmet sektörü ön plana çıkmıştır.

Son on yıl içinde sanayi sektörü ise % 27'den, % 12'ye düşmüştür. Tarım sektörü % 42'den, % 8'e düşmüştür. Hizmet sektörü ise % 31'den % 80'e çıkmıştır(Şekil: 11 ve 12).

Hizmet sektöründe çalışan nüfus 2000 yılı sayım verilerine göre 457 kişidir. 457 kişinin 3'ü elektrik, gaz ve su işlerinde, 62'si toptan ve perakende ticaret ve taşınmaz mallara ait işler ve kurumlar ile yardımcı iş hizmetlerinde, 323'ü toplum hizmetleri ve sosyal kişisel hizmetlerde çalışmaktadır. % 71'i toplum hizmetleri ve sosyal kişisel hizmetlerde, % 14'ü toptan ve perakende ticaret içinde çalışmaktadır.

İlçe merkezinde tarım sektöründe çalışan kişi sayısı 2000 sayım verilerine göre 45 kişidir. % 8'lik bu sektörde ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık faaliyetleri yapılmaktadır. 1990 yılı sayım sonuçlarına göre 391 kişi bu işle uğraşmaktaydı

Tablo 10: Hasankeyf İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun Sektörel Bölünüşü(1990)

SEKTÖRLER	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Tarım	379	97	12	3	391	42
Sanayi	241	98	2	2	243	27
Hizmet	264	94	18	6	282	31
Toplam	884	96	32	4	916	100

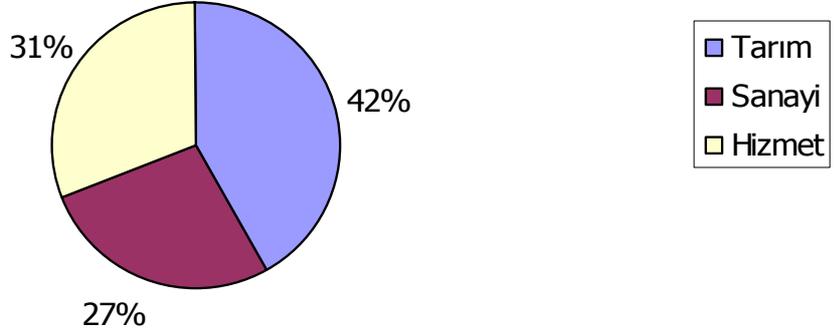
Kaynak: TÜİK

Tablo 11: Hasankeyf İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun Sektörel Bölünüşü(2000)

SEKTÖRLER	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Tarım	29	64	16	36	45	8
Sanayi	61	91	6	9	67	12
Hizmet	443	97	14	3	457	80
Toplam	533	94	36	6	569	100

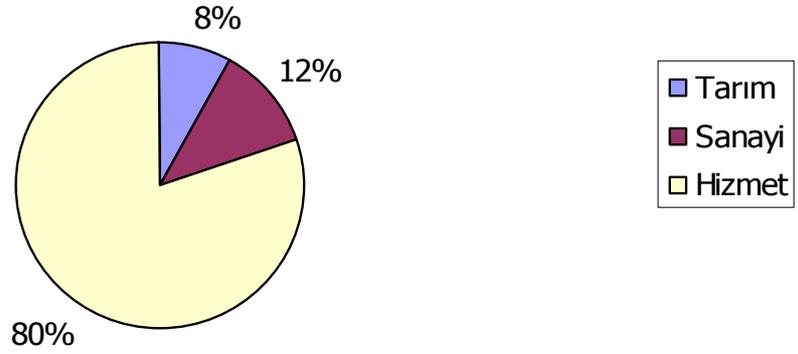
Kaynak: TÜİK

ŞEKİL-11 : HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE ÇALIŞAN NUFÜSÜN SEKTÖREL DAĞILIMI (1990)



Şekil 11: Hasankeyf İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı(1990)

ŞEKİL-12 : HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE ÇALIŞAN NUFÜSÜN SEKTÖREL DAĞILIMI (2000)



Şekil 12: Hasankeyf İlçe Merkezinde Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı(2000)

Sanayi sektöründe çalışanlar ise 2000 yılı verilerine göre 67 kişidir. %12'lik bu sektörde madencilik, imalat sanayi ve inşaat faaliyetleri yer almaktadır.67 kişinin; 3'ü madencilik, 43'ü imalat sanayinde, 21'i ise inşaat sektöründe çalışmaktadır.

Hizmet sektöründe çalışanlar ise 2000 yılı verilerine göre 457 kişidir. Çalışan nüfus içindeki payı %80'dir.

Sanayi sektöründe çalışanların % 87'si erkek, % 13'ü kadındır.

Tarım sektöründe çalışanların % 64'ü erkek, % 36'sı kadındır.

Hizmet sektöründe çalışanların % 97'si erkek, % 3'ü kadındır.

2000 yılı sayım verilerine göre Hasankeyf ilçe merkezinde iktisaden faal olan nüfusun iş kollarına dağılımı ve cinsiyet oranları şu şekildedir:

2000 yılı sayım verilerine göre iktisaden faal olan nüfus toplam 569 kişidir. İktisaden faal nüfusun % 9'unu (50 kişi) ilmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve ilgili mesleklerde çalışanların % 76'sını (38 kişi) erkekler, % 24'ünü (12 kişi)kadınlar oluşturur.

İktisaden faal nüfusun % 1,5'ini (9 kişi), müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticilerin % 100'ünü erkekler oluşturur.

İktisaden faal nüfusun % 7'sini (40 kişi) idari personel ve benzeri işlerde çalışanlar oluşturur. Bu iş kolunda da çalışanların tümü erkektir.

İktisaden faal nüfusun % 6'sını (32 kişi) ticaret ve satış personeli oluşturur. Bu iş kolunda çalışanların tümü erkektir.

Hizmet işlerinde çalışanların oranı % 18,5'tir(107 kişi). % 98'i erkek (105 kişi), % 2'si kadındır (2 kişi).

İktisaden faal nüfusun % 8'ini (46 kişi) tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık, avcılık işlerinde çalışanlar oluşturur. % 65'ini (30 kişi) erkekler, % 35'ini (16 kişi) kadınlar oluşturur.

İktisaden faal olan nüfusun % 50'sini (285 kişi)tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar ve ulaştırma makineleri kullananlar oluşturur. % 98'ini erkekler(279 kişi), % 2'sini kadınlar (6 kişi) oluşturur.

3.3.2. Nüfusun Eğitim Durumu

Hasankeyf ilçe merkezi eğitim olanakları açısından oldukça yetersizdir. Eğitim olanaklarının yeterli olmaması sosyal ve ekonomik yapıya da yansımıştır.

Hasankeyf ilçe merkezinde 2000 yılı sayım verilerine göre 6 yaşın üzerindeki kişi sayısı 3076'dır. Bunun % 50'si erkek (1550 kişi), % 50'si kadındır (1526 kişi).

1990 yılında yapılan sayım sonuçlarına göre 6 ve üstü yaş grubunda 3682 kişi bulunmaktadır. Bunun % 52'si erkek (1907 kişi), % 48'i kadındır (1775 kişi).

1990 yılı sayım sonuçlarına göre ilçe merkezinde okuma-yazma bilmeyenlerin sayısı 1377 kişidir. İlçe merkezinde okuma-yazma bilmeyenlerin % 28'i erkek (381 kişi), % 72'si kadındır (996 kişi). Okuma yazma bilenlerin sayısı 2305 kişidir. Okuma yazma bilenlerin ise % 66'sı erkek (1526 kişi), % 34'ü kadındır (779 kişi), (Tablo:13).

2000 yılı sayım sonuçlarına göre ilçe merkezinde okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 700 kişidir. Bu miktarın % 18'i erkek (124 kişi), % 82'si kadındır (576 kişi). Okuma yazma bilenlerin sayısı 2374 kişidir. Bunun % 60'ı erkek (1425 kişi), % 40'ı kadındır (949 kişi), (Tablo:14).

2000 yılı sayım sonuçlarına göre Batman il merkezinde okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 62664'tür. Bunun %24'ü erkek (15148 kişi), %76'sı kadındır (47516 kişi). Okuma yazma bilenlerin sayısı ise 83191'dir. Bunun %68'i erkek (56739 kişi), %32'si kadındır (26452 kişi).

2000 yılı sayım sonuçlarına göre Türkiye'de okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 5802542'dir. Bunun %20'si erkek (1176714 kişi), %80'i kadındır(4625828 kişi).okuma yazma bilenlerin sayısı ise 27.858.288 kişidir. Bunun %56'sı erkek (15.586.460 kişi), %44'ü kadındır (12.271.828 kişi).

Tablo 12: Hasankeyf İlçe Merkezi, Batman İl Merkezi ve Türkiye'de Okuryazarlık Durumu (2000)

	Okuma-Yazma Bilmeyen				Okuma-Yazma Bilen			
	Erkek	%	Kadın	%	Erkek	%	Kadın	%
Hasankeyf	124	18	576	82	1.425	60	949	40
Batman	15.148	24	47.516	76	56.739	68	26.452	32
Türkiye	1.176.714	20	4.625.828	80	15.586.460	56	12.271.828	44

Kaynak: TÜİK

Hasankeyf ilçe merkezindeki, okuryazarlık oranlarını Türkiye ve Batman il merkeziyle kıyasladığımızda benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Okuma yazma bilmeyenlerin oranlarına baktığımızda kadın erkek arasındaki fark göze çarpmaktadır. Okuma yazma bilmeyenlerin içinde kadınların oranı oldukça yüksektir. Bu durum sadece Hasankeyf'te değil Türkiye'nin pek çok yerinde görülmektedir. Ancak bu oranlar arasındaki fark doğudaki pek çok il ve ilçelerimizde daha fazla görülmektedir. Okuryazar oranlarına baktığımızda; erkeklerde bu oran daha yüksektir. Kız çocuklarının okutulmaması, ailelerin bu konuda gerekli çabayı göstermemesi kadınların okuma yazma bilenlerin içindeki payını düşürmüştür.

Son on yıl içinde okur-yazar oranlarında önemli değişme olmuştur. Bölgede okuma yazma çalışmalarının yürütülmesi on yıl içinde okur-yazar oranlarının yükselmesine neden olmuştur. 1990 yılı sayım sonuçlarına göre kadın ve erkeklerin okuma yazma oranları arasında oldukça belirgin fark vardır. Doğunun kültürel özellikleri kız çocuklarının okumasını engellemiştir. 1990 sayım sonuçlarına göre okuma yazma bilen kadınların oranı % 34 iken, 2000 yılında bu oran % 40'a çıkmıştır. 1990'da okuma yazma bilen erkeklerin oranı % 66 iken, 2000 yılında % 60'a düşmüştür.

1990 yılı sayım sonuçlarına göre okuma yazma bilenlerin oranı % 62,7 iken, 2000 yılında bu oran % 77,1'e çıkmıştır.

1990 yılı itibariyle Hasankeyf ilçe merkezinde okuma-yazma bilen nüfusun % 45'i ilkokul mezunu, % 9'u orta ve dengi okul mezunu, % 9'u lise ve dengi okul mezunu, % 2'si yüksek okul mezunudur. % 35'i ise bir okul mezunu değildir(Tablo:13, Şekil:13).

2000 yılı sayım sonuçlarına göre; okuma-yazma bilenlerin % 37'si bir öğretim kurumundan mezun değildir. % 33'ü ilkokul, % 12'si orta ve dengi okul mezunu, % 15'i ise lise ve dengi okul mezunu, % 4'ü ise yüksekokul ve fakülte mezunudur (Tablo: 14).

2000 yılı sayım sonuçlarına göre ilkokul mezunlarının % 78'i erkek, % 22'si kadındır. Lise ve dengi okul mezunlarının % 87'si erkek, % 13'ü kadındır. Yüksekokul ve fakülte mezunlarının % 78'i erkek, % 22'si kadındır (Tablo:14).

Okuma yazma bilenlerin sayısı 1990'da 2305 iken 2000 yılında 2374'tür. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 1990'da 1377 iken 2000 yılında 700'dür (Tablo:13,14).

Hasankeyf ilçe merkezinde 2 ilköğretim okulu, 1 lise ve 1 halk eğitim merkezi bulunmaktadır.

Tablo 13: Hasankeyf İlçe Merkezinde Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu(1990)

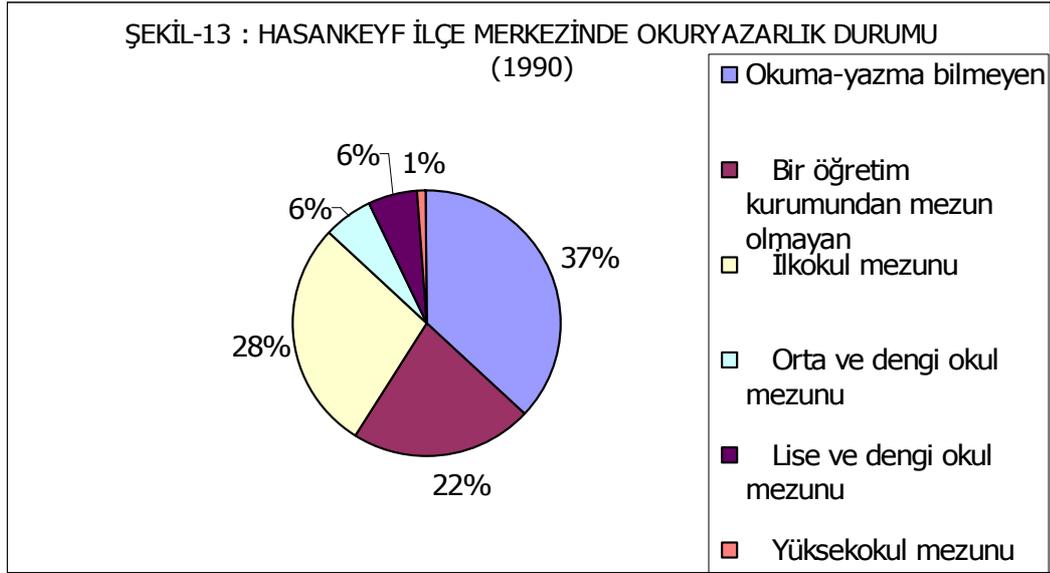
EĞİTİM DURUMU	Toplam	%'si	Erkek	%'si	Kadın	%'si
Okuma-yazma bilmeyen	1377	37,3	381	27,6	996	72,4
Okuma-yazma bilen	2305	62,7	1526	66,2	779	33,8
Bir öğretim kurumundan mezun olmayan	803	34,8	500	62,2	303	37,8
İlkokul mezunu	1044	45,2	657	62,9	387	37,1
Orta ve dengi okul mezunu	212	9,2	181	85,3	31	14,7
Lise ve dengi okul mezunu	213	9,3	166	77,9	47	22,1
Yüksekokul mezunu	33	1,5	22	66,6	11	33,4
TOPLAM	3682	100	1907	51,7	1775	48,3

Kaynak: TÜİK

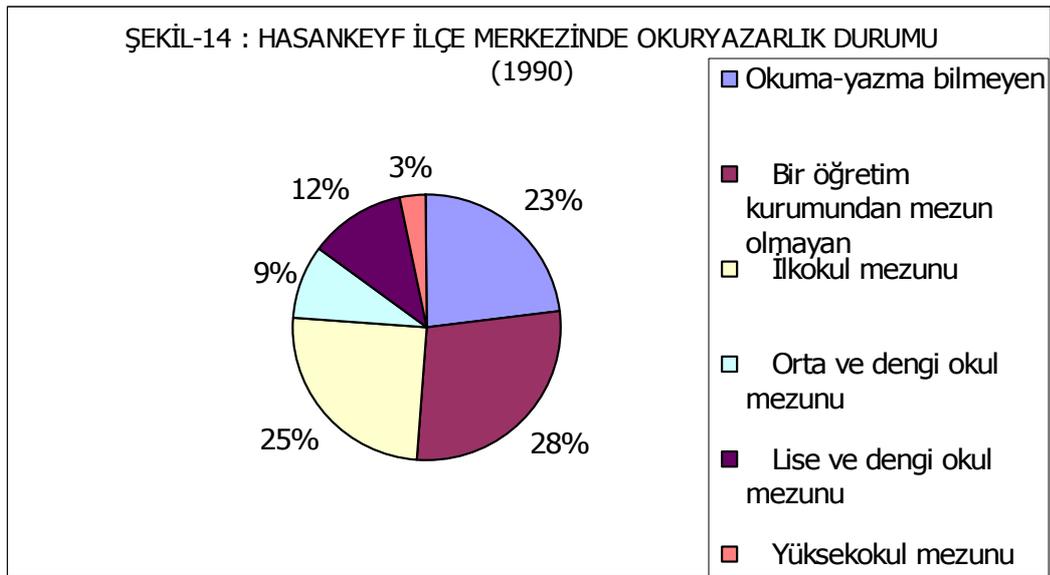
Tablo 14: Hasankeyf İlçe Merkezinde Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu(2000)

EĞİTİM DURUMU	Toplam	%'si	Erkek	%'si	Kadın	%'si
Okuma-yazma bilmeyen	700	22,7	124	17,7	576	82,3
Okuma-yazma bilen	2374	77,1	1425	60	949	40
Bir öğretim kurumundan mezun olmayan	872	36,7	457	52,4	415	47,6
İlkokul mezunu	773	32,5	366	47,3	407	52,7
Orta ve dengi okul mezunu	277	11,6	217	78,3	60	21,7
Lise ve dengi okul mezunu	364	15,3	316	86,8	48	13,2
Yüksekokul mezunu	88	3,7	69	78,4	19	21,6
Okuma-yazma durumu bilinmeyen	2	0,2	1	50	1	50
TOPLAM	3076	100	1550	50,3	1526	49,7

Kaynak: TÜİK



Şekil 13: Hasankeyf İlçe Merkezinde Okur Yazarlık Durumu(1990)



Şekil 14: Hasankeyf İlçe Merkezinde Okur Yazarlık Durumu(2000)

3.4. Göçler

Bir ülke, bir bölge ya da idari ünite içerisindeki nüfusun yer değiştirmesi hareketini ifade eden göç kavramı, Türkiye gibi kalkınma çabaları içinde olan bir ülke yıllardan beri gündem maddesi olmaya devam eden konular arasındadır. Özellikle kır kesiminden şehirlere doğru ağırlıklı şekilde cereyan eden bu hareketin temelinde, ülkenin belirli alanlarında, daha çok kır kesiminde yaşayan nüfus ile oradaki geçim kaynakları arasındaki dengenin bozulmuş olması, tarım sektöründe fakat aynı zamanda

tüm ÷lkede yapısal değişikliklerin ortaya çıkması, belirli merkezlerde tarım dışındaki alanlarda yeni iş olanaklarının belirmesi, ulaşım sisteminin gelişmesi gibi nedenler yatmaktadır. Bunlara toplumsal bazı olayları da eklemek mümkündür(Özgür, 1995, s.63)

Hasankeyf ilçe merkezi çeşitli nedenlerle nüfus kaybeden bir yerleşmedir. Özellikle son yıllarda göçün arttığı görülüyor. İlçe merkezindeki göçlerin temel nedeni ekonomik yetersizliklerdir. Hasankeyf'teki ekonomik yapı bir şehir yerleşmesinden beklenen düzeyde değildir. Tarım ve hayvancılık dışında önemli bir ekonomik faaliyet bulunmamaktadır. Son yıllarda turizm faaliyetlerinin artmış olmasına rağmen, ilçede ticaret ve sanayinin gelişmemiş olması ilçe merkezinde ekonomik yapının gelişmesini de engellemiştir. Bu durum göçü hızlandırmıştır. Güçlü bir ekonomik yapının gelişmemesinin başında ilçe merkezinin SİT alanı olması gelmektedir.

1990'lı yıllarda bölgede yaşanan olaylar nedeniyle köy boşaltmaları meydana gelmiştir. Bu köylerde yaşayanların çoğu Hasankeyf ilçe merkezine göç etmişlerdir. Ancak ilçe merkezinde de ekonomik koşulların yeterli olmaması başka yerleşmelere göç etmelerine neden olmuştur. 2000 sayım sonuçlarına göre halen dört köy boştur. Hasankeyf ilçe merkezinden olan göçlerin bir kısmı da SİT alanı olmasından ötürüdür. Baraj yapımının gündeme gelmesiyle göç hareketi de başlamıştır. İlçe merkezinde ekonomik durumu iyi olan aileler en önce göçe katılanlardır. Kalan ailelerin çoğu da ekonomik yetersizlikleri olan ailelerdir. İlçe merkezinden göç edenlerin büyük bölümü Batman'a göç etmektedirler. Batman'dan ise göçler daha çok batıya yapılmaktadır. İlçe merkezindeki göçleri ortaya koyacak istatistikî bilgiler mevcut değildir. Ancak yerel kurumlarla yapılan görüşmeler, Hasankeyf sağlık ocağı ve belediyeden alınan veriler ve saha çalışması esnasında ortaya çıkan sonuçlara göre değerlendirilmiştir.

4.HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE YERLEŞME

4.1. Yerleşmenin Tarihçesi

Hasankeyf yerleşmesinin ne zaman ve nasıl kurulduğu bilinmemektedir. Hasankeyf insanlığın en eski yerleşim alanlarından biri olan Mezopotamya'da yer almaktadır. Eldeki bilgiler ve veriler şehrin ne zaman kurulduğu konusu açığa çıkarmaya yeterli değildir. Hasankeyf'in M.Ö. 7. yy.da Geç Asurlular döneminde kurulmuş olabileceği iddiası henüz belgeleri ile ortaya konabilmiş değildir (Arık, 2000, s. 2). Ancak tam olarak hangi kavimlerin yerleştiği hakkında da kesin bilgi yoktur.

Hasankeyf'in kuruluşu konusunda kesin bilgiler olmadığı gibi ismi için de pek çok iddia ortaya atılmıştır. Yakut el Hamevi, buraya Hısn Keyba da dendiğini ve bunun Ermenice olduğunu zannettiğini söyler (Yakut el-Hamevi,1906, s.86). Hısn Keyfa Vekayinamesi'ne göre ise kalenin jeopolitik yapısından ötürü şehre bu isim verilmiştir (Vekayiname,38b). Taylor'un naklettiği diğer bir görüşe göre Arap literatüründe sab'at aghval yani birbirinden ayrı yedi dar ve derin vadinin kenarlarından bir merkeze doğru uzanmış mağaralardan dolayı bu isim verilmiştir (Taylor,1865, s. 34). Kâtip Çelebi de Hasankeyf 'in coğrafi mevkiini kısaca tespit ettikten sonra buraya Ras'su'l-Gul dendiğini, Kal'atu'l-Keyfa olduğundan dolayı da Hısn Keyfa dendiğini yazar (Katip Çelebi, s.438). Ayrıca bu ismin, şehri veya kaleyi kuran Talun b. Keyfa'ya nispetle verildiği rivayeti de mevcuttur (Şerefhan,1971, s.174). Şehrin Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra (921–1515) Hasankeyf ismi aldığını kaynaklardan anlamak mümkündür.

Mezopotamya ve Anadolu'nun birleştiği noktada bulunan bu kent ilkçağda Süryani piskoposluğunun başkenti olmuştur.

Hasankeyf antik dönemin dışında; Bizans, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Mervaniler, Artuklular, Eyyubiler ve Osmanlılara da ev sahipliği yapmıştır.

Doğu Romanın Hıristiyanlaşması ve Bizans dönemlerinde bugünkü Süryanilerin öncüsü olan bu bölgeye özgü bir doğu kilisesinin geliştiği bilinmektedir. Hasankeyf Süryani sanatına ait pek çok eseri de barındırmaktadır.

Milattan sonraki ilk asırlarda Hasankeyf Bizanslılarla Sasaniler arasında el değiştirmiştir. Zaman zaman Bizanslıların, zaman zamanda Sasanilerin hâkimiyetinde

kalmıştır. Kalenin kurulması ise milattan sonra 4. yy.a rastlamaktadır (Edhem, 1927, s. 98). Bizanslılar hâkimiyeti Sasanilere kaptırmışlardır. 7 yy.a kadar hâkimiyetleri sürmüştür. M.S. 5 yy 'da Süryani piskoposluğunun merkezi başkenti konumunda iken M.S. 6 ve 7 yy 'da doğu ülkelerine özgü Hıristiyan kiliselerinin ilk merkezlerinden biri olmuştur. Bu asrın ortalarında Amid (Diyarbakır) çevresini ele geçiren Bizans İmparatoru Kostantios, bölgeyi korumak amacıyla ik sınır kalesi yapılmasını emretmiş. Yapılan bu iki kaleden biri Hesna de Kephra (kaya kale) yani Hasankeyf kalesi olmuş ve M.S. 363'te Erzen bölgesine merkez yapılmıştır (Hongman, 1970, s. 3).

Diyarbakır'ı Cizre'ye bağlayan önemli kara ve su yolu üzerindeki bu savunulması kolay noktada Romalıların kale yaptırmasının rastlantı olmadığını Hasankeyf tarihinin daha eskiye dayandığını ortaya koymaktadır.

İran sınırını denetim altına almak amacıyla Dicle yatağından 100 m yükseklikteki bu kaleyi yaptırmışlardır. Kale yekpare taştan yapılması, çok korunaklı olması ve gizli yollarla nehre inilmesiyle dikkat çekmektedir.

Müslümanlar, Hasankeyf'i M.S. 638'de fethetmişlerdir. Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Mervaniler, Artuklular, Eyyubiler ve Osmanlıların hâkimiyeti altında kalmıştır.

Hasankeyf'in parlak dönemi m.1101 yılında Artukluların buraya sahip olması ve merkez edinmesi ile başlamıştır (Zengin, 2005, s.69).

130 yıl Artuklulara başkentlik yapan Hasankeyf dönemin en önemli yerleşmesi konumuna gelmiştir. Hasankeyf altın çağını Artuklular döneminde yaşamıştır (1102–1232). Artuklular burayı başkent yaptıktan sonra imar etmeye başlamışlar. Önemli bayındırlık çalışmaları yapmışlardır. Saraylar, bahçeler, su tesisleri, çarşılar, hanlar, hamamlar ve taştan evlerle donattılar. Kurdukları medreselerde tıp, riyaziye(matematik), mühendislik, felsefe dersleri okutarak, ünlü bilginler yetiştirmişlerdir. Kent yalnız ilim alanında değil ticaret alanında da gelişmiştir. Rasathane ve darüşşifa ve medreseleriyle ilim ve kültür merkezi olmuştur. Artuklular döneminde yapılan köprü ortaçağın en büyük ve görkemli köprüsü olarak nitelendiriliyor.

Mezopotamya'nın en eski yerleşim birimlerinden biri olan bu yerleşmede tarihin bilinen en eski darphanelerinden birinin bulunduğu biliniyor. Tarihi kentin altında kaldığı bilinen darphaneye şimdiye kadar yapılan kazılarla henüz ulaşılamamıştır.

Artuklular döneminde Fahrettin Karaaslan tarafından yapılan ve yapıldığı dönemde dünyanın en muhteşem yapısı, açılıp kapanabilme özelliğiyle önemli bir eser niteliğindedir.

Üzerinde 200 mağara bulunan, 100 m yüksekliğindeki kalede ana kaya oyulmuş, her yerinden su taşınarak bir mühendislik harikası yaratılmış ve bu durum yaşam standartlarının yükselmesine neden olmuştur. Kalenin kuşatma altında kaldığı dönemde 100 m yüksekliğindeki kayayı merdivenler şeklinde oyarak Dicle nehrinin tabanından binlerce ton kapasitesi olan sarnıçlar kazarak yağmur suyundan faydalanma imkânı yaratmışlardır.

1232 yılında Eyyubiler Hasankeyf'i Artuklular'dan almışlardır. 13.yy.'da Moğolların saldırısına uğrayan kent harabeye dönüşmüştür. Ve 14. yy'dan itibaren Eyyubiler kenti tekrar imar etmeye başlamışlardır. Ve Eyyubiler döneminde de Hasankeyf en parlak dönemini yaşamıştır. Eyyubiler 1515 yılında Hasankeyf'i Osmanlı hâkimiyetine bırakmışlardır. Hasankeyf Osmanlıların eline geçtiği zaman, bölgede idari açıdan önemli bir yere sahipti. Çevredeki aşiretleri idare eden hanedanın merkezi durumundaydı. Buna paralel olarak idari ve iktisadi yönden de küçümsemeyecek derecede ileri bir seviyedeydi. 16. yy 'da Hasankeyf saf ve abayilerin meşhur olması bunu göstermektedir (Uzunçarşılı, 1984, s. 250).

Diyarbakır ve havalisi Osmanlıların eline geçer geçmez idari düzenlemeler yapıldı. Diyarbakır vilayetine bağlı on iki sancak teşkil edilmiş, bu sancaklara bağlı da kazalar vardı. Hasankeyf ise direk Diyarbakır'a bağlı bir kazaydı. Hasankeyf'e bağlı olarak da Nahiye-i Tur (Abdin), Beşiri, Behmerd, Akçakale, Mehrani nahiyeleri bağlanmıştır (Göyünç, 1991, s. 35, 40). Daha sonraki yıllarda ise Hasankeyf'in sancak olduğunu görüyoruz (Diyarbakır Mufassal Defterleri, ?, s. 96-97). Bu düzenlemenin yapıldığı h. 10 –M 16. yy'ın sonlarında Hasankeyf'in merkez nüfusu 10.000 küsur olduğu kayıtlardan anlaşılıyor. Mardin merkezinin o günkü nüfusu 14.000, Diyarbakır'ın nüfusu ise 15.000 civarında olduğu tahmin ediliyor (Göyünç, 1991, s.88).

Osmanlı arşiv kayıtlarına göre 16. yy.ın ortalarında Hasankeyf'te on dört mahalle, dört cami, otuz mescit, iki muallim hane, on bir zaviye, iki kervansaray,

Kayseriyye denilen yetmiş dükkânlı bir bedesten ve beş hamam mevcuttu. Ayrıca yağ çıkaran bir tahinhane, debbağhane, boyahane ve mumhane gibi sanayi kuruluşları vardı. Bu dönemde Hasankeyf'te 1301 hane vardı. Bunların 493'ü Müslüman, 787'si Hıristiyan ve 20 hane de Yahudilere aitti. Tahmini nüfus ise 7000–7500 civarında idi (Zengin, 2001, s.99).

16. yy.ın ikinci yarısında şehir biraz daha gelişmiş, 1700 haneden 1006'sı Hıristiyan, 694'ü ise Müslümanlara aitti. Bu dönemde Yahudi nüfusuna rastlanmamaktadır. Nüfusun artışından Hasankeyf'in idari açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan da önemli bir merkez olduğu sonucu çıkarılabilir (Oğuzoğlu, 1997, s. 366).

Hasankeyf Osmanlıların eline geçmesinden 18. yy. başlarına kadar Diyarbakır merkezine bağlı liva (sancak) olduğu, 1733 yılında idari taksimatta adı geçmediği kayıtlardan anlaşılmaktadır. 1739 tarihinden itibaren 1795 yılına kadar kaza merkezi olmuştur. Bu tarihte yapılan taksimatta Hasankeyf'in ismine rastlanmıyor. 1821 yılındaki kayıta göre Hasankeyf tekrar Diyarbakır eyaletine bağlı sancak merkezi olmuştur. Bu durum 1840'lı yıllara kadar sürmüştür. 1848 yılında ise Hasankeyf'in ismi ne kazalar ne de nahiyeler arasında geçmemektedir (Yılmazçelik, 1995, s. 127, 140).

Zamanla bu idari özelliğini, iktisadi ve ticari yapısını kaybeden Hasankeyf, Osmanlının son dönemlerinde, altı köyün bağlı olduğu bir kasaba olup Midyat kazasına bağlanmıştır.

Hasankeyf adeta Osmanlı imparatorluğuna paralel olarak gerilemiş ve bütün önemini kaybetmiştir (Zengin, 2001, s. 100).

Yatığımız çalışmalar sonucunda Hasankeyf 'in tarihi gelişimini dört döneme ayırıyoruz.

- 1- Cumhuriyete kadar olan dönem
- 2- Cumhuriyetten 1960'a kadar olan dönem
- 3- 1960–1970 dönemi
- 4- 1970 sonrası dönem(Şekil:15)

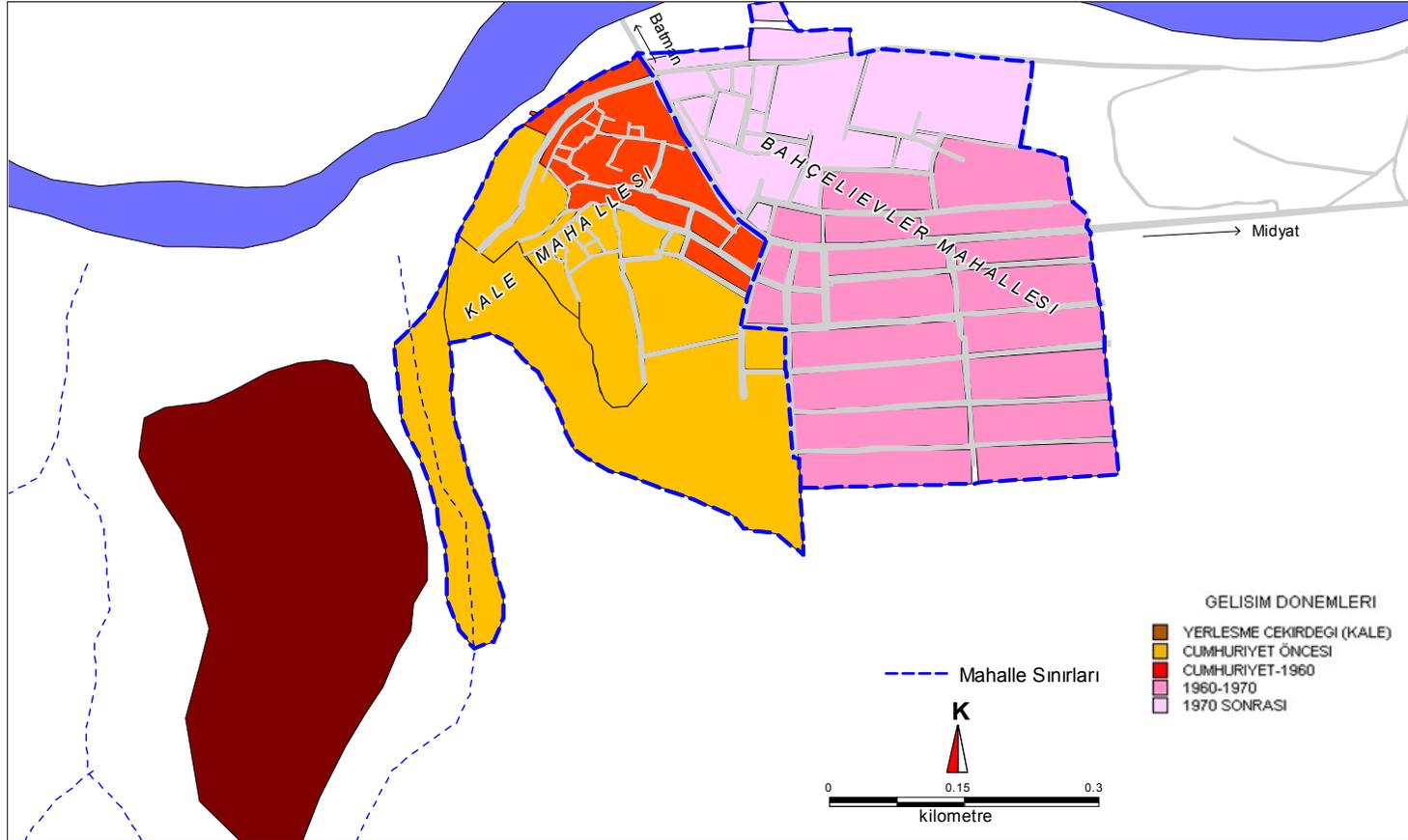
Hasankeyf yerleşmesinin tarihi oldukça eski dönemlere rastlamaktadır. Ancak yazılı kaynakların yokluğu devam eden arkeolojik çalışmaların henüz sonuçlanmamış olması yerleşmenin ilk tarihini ortaya koymayı zorlaştırıyor.

Viyana kütüphanesinde bulunan iki ciltlik el yazması olan vekainamei Hasankeyf isimli eserde Hasankeyf kalesinin jeopolitik konumundan ötürü şehrin ayrıca bir öneminin olduğunu, buradaki doğal yapının şehrin gelişmesine etki ettiğini ortaya koymaktadır. Sağlam bir kaleye sahip olması, batısından gelerek şehrin kuzeyine doğru kıvrılarak giden Dicle ile çevrelemiş olması, güneyde sırtını ulaşımı zorlaştıran Güneydoğu Midyat Dağlarına dayanması Hasankeyf'in Ortaçağda en belirgin coğrafi avantajları olmuştur. Yerleşmenin ilk kuruluş yeri kalkerli bir yapıya sahip olmasından ötürü mağara yerleşmelerine olanak sağlamıştır. Hasankeyf yerleşmesi ilk kuruluş döneminden itibaren tamamen mağara yerleşmelerinin hâkim olduğu bir yer özelliğindedir. Hasankeyf yerleşmesi bugünkü Kale Mahallesi olarak bilinen mevkide kurulmuştur. Dicle'nin kıyısında adeta duvar gibi uzanan kalkerli dik yamaçlar yerleşmenin buraya kurulmasındaki en önemli nedendir. Buradaki yamaçlar kolay erişilebilirliğine sahip olmasından ötürü mağaraların oluşmasına kolaylık sağlamıştır. Savunulmasının kolay olmasından ötürü ilk yerleşme çekirdeği buradadır. Bu yerleşme kurulduğundan itibaren, cumhuriyet sonrasına kadar da mağara yerleşmesi olma özelliğini korumuştur. Günümüzde hala bu mağaraların bir kaçını konut olarak kullanılmaktadır. Yerleşme adeta bir mağara kenti görünümünü vermektedir.

Kale dışında da geniş bir alanın iskân yeri olarak kullanıldığı bugünkü kalıntılardan anlaşılmaktadır. Kaleyi doğudan baştanbaşa çevreleyen büyük yarıklık, Hasankeyf'in en yoğun iskân yerlerinden olduğu hem tarihi kayıtlardan hem de bol sayıdaki mağaralardan anlaşılıyor (Zengin, 2005, s. 77).

Şehrin iskân edilen yerleri şüphesiz bu kayalara oyulmuş evlerden (mağaralardan) ibaret değildir. Şimdiki mevcut şehrin tümü ortaçağda iskân yeri olarak kullanılıyordu. Hatta şehir merkezinden bir iki kilometre doğusuna kadar, oradan nehre

Şekil 15: Hasankeyf İlçe Merkezinin Tarihi Gelişim Haritası



Şekil 15: Hasankeyf İlçe Merkezinin Tarihi Gelişim Haritası

ininceye kadar geniş bir alanın mesken olarak kullanıldığı, bu günkü izlerden anlaşılıyor (Zengin, 2005, s. 77,78).

Bugün de bazıları mesken olarak kullanılan bol sayıdaki mağaralar insanların çok eskiden beri buraya yerleşmesini kolaylaştırmıştır (Darkot, 1940, s. 452).

M.Streek 'Hasankeyf mağara sakinlerinin başkenti olduğunu' belirtiyor (Darkot,1940, s. 454).

İkinci dönem Cumhuriyetten 1960'a kadar olan dönemdir. Cumhuriyete kadar buradaki yerleşim alanı yerleşmenin ilk kurulduğu tarihi Hasankeyf yerleşmesidir. Buradaki mağara yerleşmelerinin çoğu kullanılmaktaydı. Mağaralar daha çok konut, atölye ve çarşı olarak kullanılmaktaydı. Bu yapılar iklimsel açıdan sıcak yaz günlerinde gölgeli ve serin, kışları ise ılık mekânlar oluşturmaktadır.

Cumhuriyetten sonra nüfusun artması, mağaradaki yaşamın zorluğu nedeniyle bugün Kale Mahallesi sınırları içinde kalan mekânda küçük yapılar inşa ederek buraya yerleşmişlerdir(Foto 4). Bu günkü Hasankeyf ilçe merkezinin girişinde tarihi kaleye giden yol üzerinde kurulu yapılaşmalar Cumhuriyet dönemine aittir.

Bu dönemde şehrin gelişim alanı oldukça dardır. Şehrin tamamı Kale Mahallesinin sınırları içindeydi. Mağaralar dönemin önemli yerleşim alanıydı.

Üçüncü dönem ise 1960–1970 dönemidir. 1960'lı yıllardan itibaren şehirleşme çalışmaları başlamıştır. 1964 yılında artık kullanılmayan Hasankeyf köprüsü yerine Dicle'nin iki yakasını birleştirecek yeni köprü yapılması için inşaat çalışmaları başlamıştır.

Günümüzde afet evleri olarak ifade edilen ve Bahçelievler Mahallesi sınırları içinde kalan bu yapılar 1967 yılında yapılmıştır. Devlet tarafında buradaki mağaralarda yaşayan insanlara iskân alanı sağlamak amacıyla 245 konut yapılmıştır. Ancak eski şehir harabeleri üzerine kurulan afet evleri buradaki eserlere zarar vermiştir. Bu evler Midyat-Gercüş yoluna doğru Atatürk Bulvarından sonra yolun her iki tarafına inşa edilmiştir.

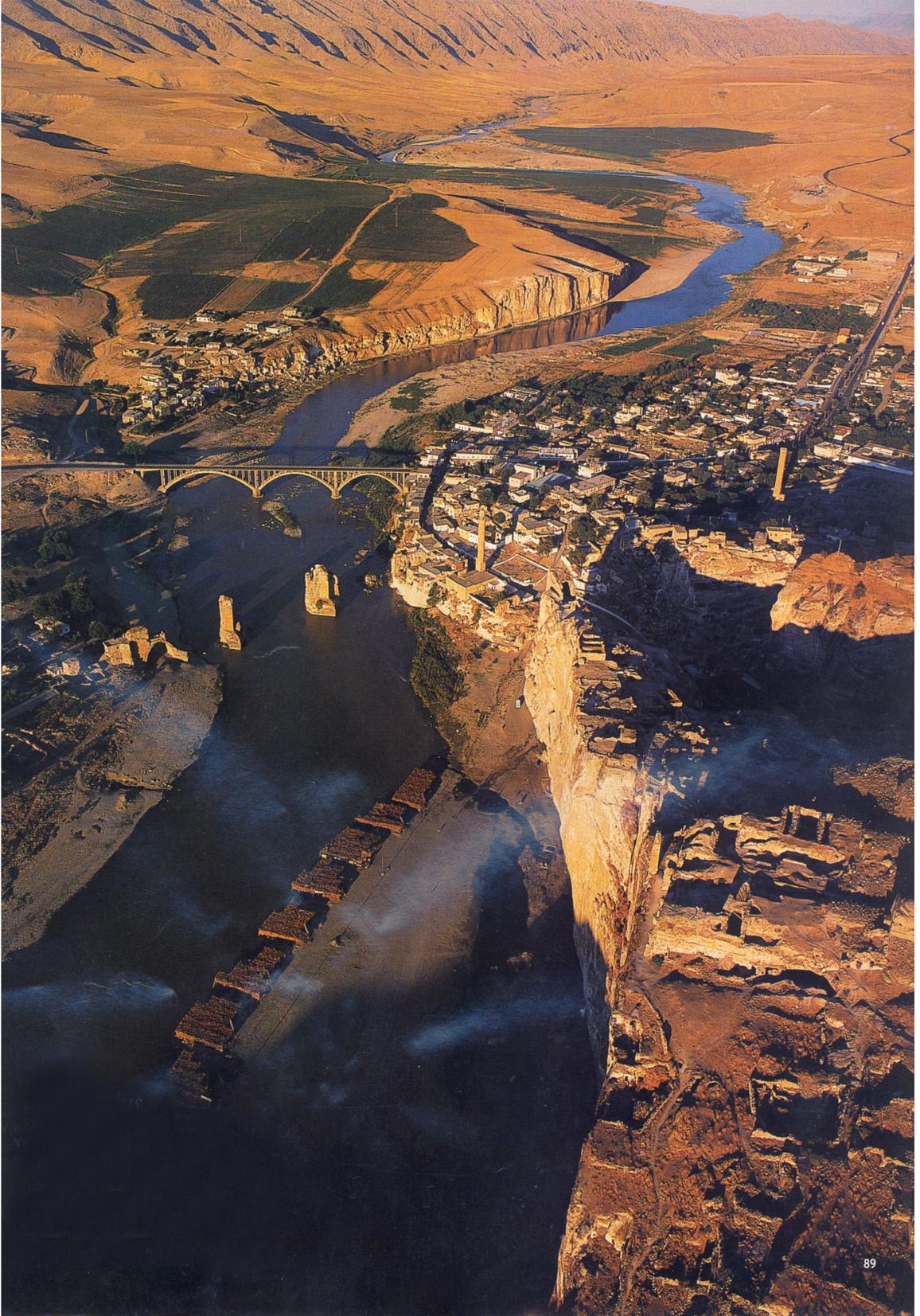


Foto 4: Dicle kıyısında kurulmuş olan Hasankeyf tarihi ve güncel yerleşmesinin kaleden görünümü.

Afet evlerinin yapımından sonra seçilen yerin ne kadar yanlış olduğu anlaşılmıştır. Çünkü yeni yapılan konutlar tarihi Hasankeyf yerleşmesinin kalıntıları üzerine inşa edilmiştir.

Dördüncü dönem ise 1970 ve sonrası dönemdir. 1970'ten sonra Hasankeyf'te inşa faaliyetleri azalmıştır. Bunun nedeni 1978 yılında SİT alanı ilan edilmiş olmasıdır. 1970'lerden itibaren kaçak gecekondu yapımı tek tük devam etmiştir. Bu yeni inşa edilen evlerin bulunduğu mevki Bahçelievler Mahallesi sınırları içindedir. Ancak bu dönemde şehrin gelişimi açısından önemli bir yapılaşma faaliyeti olmamıştır.

Bu dönemde yapılan yapıların büyük çoğunluğu kamu kuruluşlarıdır. Emniyet binası, jandarma, karakol, belediye gibi yapıların inşası devam etmiştir.

Hasankeyf yerleşmesinin sular altında kalacak olması da yapılaşmayı, dolayısıyla şehirleşmeyi de olumsuz etkilemiştir. Sular altında kalacak olması burada yaşayan halkın ekonomik yatırımını da engellemiştir.

Şu anda herhangi bir yapılaşma yoktur. 1970'lerden sonra inşa edilen bu yerleşmeler Midyat-Gercüş karayolu üzerinde ilçe merkezinin çıkışıdır.

4.2. Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler

Yerleşim alanlarının seçiminde önemli rol oynayan kriterler bulunmaktadır. Bu kriterlerin uygun olduğu yerlerde yerleşmelerin geliştiğini görüyoruz.

Bugün olduğu gibi geçmişte de iklim, su, toprak, ulaşım, savunma durumu yerleşim alanlarının seçiminde birinci dereceden etkili olmuştur (Özçağlar,1994, s. 220).

Hasankeyf'in kurulduğu dönemle bugünkü yerleşme kriterleri farklı olduğu için bugün bu kriterler şehrin gelişmesini sınırlandırmaktadır.

Tarihi Hasankeyf yerleşmesini kurulduğu dönemin kriterlerine bağlı olarak akarsu boyları, kendisini güvende hissedecek kuytu ve savunulması kolay yükseltiler seçmiştir. Ancak günümüzde bu kriterlerin etkisi kalmamıştır. Şehrin gelişmesinde fiziki coğrafya şartlarının, ekonomik koşulların, coğrafi konumun, yerleşme alanının büyüklüğünün etkisi artmıştır.

Hasankeyf kuruluşundan itibaren büyük bir idari merkez, başkent, önemli ulaşım noktası ve ticaret merkezi olmuştur. Jeopolitik konumu, burada yaşayan medeniyetlere

ayrıcalık tanımış ve önemli bir yerleşme merkezi olmuştur. İlkçağ medeniyetlerinden Osmanlılara kadar beşiklik etmiş bu yerleşme 1800'lerden sonra eski önemini süratle yitirmiştir. Osmanlıların son döneminde devletin gerileyip yıkılmaya doğru gitmesi ile Hasankeyf'in ticari, idari önemi kalmamıştır. Büyük tarihi olaylara tanıklık etmiş bu yerleşme önemli oranda tahribata uğramış, mağarada yaşayan insanlar ve eski tarihi yerleşmede yaşayan küçük bir nüfusu barındırmaktan öteye gidememiştir.

Günümüzde ise Hasankeyf gelişmenin durduğu, nüfus artışının azaldığı bir yerleşme haline gelmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uzun vadeli kalkınma planının bir parçası olarak Dicle nehri üzerinde kurulması planlanan Ilisu Barajı ve hidroelektrik santrali de Hasankeyf'in gelişmesini engellemiştir.

Hasankeyf'in gelişmesini engelleyen faktörler şunlardır:

1.Konum: Hasankeyf ilçe merkezinin çevresindeki yerleşim birimlerine yakın olmasından dolayı gelişimi sınırlanmıştır. Yaz aylarında tarihi Hasankeyf yerleşmesini görmeye gelenlerin sayısı oldukça fazladır. Ancak Hasankeyf ilçe merkezi turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak fonksiyonları bulundurmamaktadır. Batman il merkezinin oldukça yakın olması (Batman ile Hasankeyf karayolu 35 km'dir) ve bu ihtiyaçların orada karşılanmasından dolayı bazı fonksiyonların gelişmediğini görüyoruz. Hasankeyf ilçe merkezinde otel, banka gibi hizmet sektörleri gelişmemiştir. Bunun bir nedeni de Batman il merkezine yakın olmasıdır. Bu tür ihtiyaçlar daha çok Batman il merkezinden karşılanmaktadır. İlçe merkezinin konumu Hasankeyf yerleşmesinin gelişimini engellemiştir.

2.Tarihi Faktörler: Hasankeyf yerleşmesinin tarihi oldukça eski dönemlere rastlamaktadır. Ancak yazılı kaynakların yetersizliği arkeolojik çalışmaların sonuçlanmamış olması yerleşmenin ilk tarihini ortaya çıkarmaya yeterli değildir.

Hasankeyf yerleşmesi gerek milattan önce gerekse milattan sonraki çağlarda önemli bir yerleşme olmuş ve pek çok medeniyeti barındırmış, başkentlik yapmıştır. Bu bölgenin uygarlık tarihi açısından önemi sadece Mezopotamya'nın bir parçası olması ile sınırlı değildir. Hasankeyf Yakın Doğu Kültürleri ile Anadolu Kültürlerinin birleştiği, kaynaştığı bir noktadadır.

Hasankeyf'e yerleşen kavimler M.S. 4yy.'da Dicle yatağında 100m yükseklikte kurulan kale jeopolitik açıdan Hasankeyf'in önemini artırmıştır. Kalenin kuruluş amacı bölgeyi ve burada kurulan şehri korumaktır.

Hasankeyf'in sağlam bir kaleye sahip olması, batısından gelerek şehrin kuzeyine doğru kıvrılıp giden Dicle ile çevrelenmiş olması, güneyinde ulaşımı zorlaştıran Güneydoğu Midyat Dağlarının bulunması avantaj sağlamıştır. Tüm bu avantajlar Hasankeyf'te kurulan medeniyetlerin buradaki su ve karayolunu kontrol altına almalarını sağlamıştır.

Osmanlılar döneminde de Hasankeyf bölgede idari bir öneme sahipti. Buna paralel olarak iktisadi ve ticari yönden de küçümsenmeyecek derecede ileri bir seviyedeydi. Ancak Osmanlıların son dönemlerinde Hasankeyf bu önemini yitirmiştir.

Günümüzde Hasankeyf tarihteki rolünü yitirmiştir. Ulaşım açısından, idari açıdan, barındırdığı nüfus açısından günümüzde Hasankeyf'in önemi kalmamıştır. Bu durum da Hasankeyf ilçe merkezinin gelişimini engellemiştir.

Tarihsel dönem içinde Hasankeyf'e avantaj sağlayan coğrafi koşullar günümüzde gelişimi sınırlandırıcı faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle savunulması kolay bir yapıya sahip olması Hasankeyf'in önemli bir yerleşme olmasını sağlamışken, günümüzde bu avantajın önemi kalmamış, ilçe merkezinin gelişimini olumsuz etkilemiştir.

Ayrıca tarihi Hasankeyf yerleşmesinde çok sayıda tarihi eser de bulunmaktadır. Bazıları hala kullanılmakta olan bu eserler şehirde önemli bir yer kaplayarak şehrin gelişmesini engellemiştir.

3. Topografik Faktörler: Hasankeyf ilçe merkezinin sahip olduğu topografik yapı ilçe merkezinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiş ve gelişimini sınırlandırmıştır. Dicle nehrinin kıyısında yüksek bir duvar gibi duran yamaçlar şehrin gelişimi yönünde engel teşkil etmiştir. Tarihi dönem içinde savunulması kolay olan bu dik yamaçlara kale kurularak önemli bir yerleşme haline getirilmiştir. Ancak bugün şehrin gelişiminde bu kriterin rolünün kalmaması sebebiyle, şehrin gelişimini olumsuz etkileyen bir faktör olarak ön plana çıkmıştır. Topoğrafya haritasında da görüleceği gibi Hasankeyf ilçe merkezi, akarsuyun aşındırma faaliyetleri sonucunda açtığı vadinin güneyinde bulunan, çevresine göre düzlük bir alanda kurulmuştur. Dicle nehri'nin yerleşmeye uygunluk

sağladığı bu alan dışında yerleşme sınırlanmıştır. Güneye doğru yükseltinin artması yerleşmenin gelişim alanını daraltarak şehrin gelişimini olumsuz etkilemiştir(Foto 5).

4.Hidrografik Faktörler: Dicle nehri Hasankeyf'i kuzeyden sınırlandırmaktadır. Hasankeyf 'in idari sınırları belirlenirken kuzeyde Dicle nehri esas alınmıştır. Bunun sonucunda da yerleşmenin kuzeye doğru genişlemesi engellenmiştir. Güneye doğru gelişimi de topografik faktörler engellemiştir.

Tarihi dönemlerde Dicle nehrinin iki kıyısına kurulan bu yerleşme savunmayı kolaylaştırmıştır.

Yerleşmenin yüksekte kurulması da su sıkıntısı yaratmıştır. Akarsu boyunda kurulmasına rağmen savunma dışında Dicle nehrinden yeterince yararlanılamamıştır.

5.SİT Alanı İlan Edilmesi: Hasankeyf'in tarihten gelen bir miras taşıdığıının anlaşılması üzerine 1978 yılında SİT alanı ilan edilmiştir. 1981 yılında ise bu alan genişletilerek ilçe merkezinin tümü SİT alanına dâhil edilmiştir. Ve tüm eserler koruma altına alınmıştır. SİT alanı ilan edilmesinden sonra yapılaşma yasağı nedeniyle 1978'den sonra önemli bir yapılaşma olmamıştır.

Tarihi kentin SİT alanı olması şehrin gelişimini olumsuz etkilemiştir. İlçe merkezine yatırım yapamayan, yeni iş alanı kuramayan, evlerini dahi onaramayan halk bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. Bu sebeple işsiz olan halk yeni iş olanağı bulabileceği başka şehirlere göç etmektedir. Bu durum hem nüfus artışını hem de şehrin gelişimini engellemektedir.

Hasankeyf yerleşmesi tarihi anlamda Türkiye'de önemli yerlerden biridir. Büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak SİT alanı olmasından dolayı şehrin turizm özelliklerini ön plana çıkaracak, geliştirecek tesisler yapılamamaktadır. Bu durum da şehrin gelişimi önünde önemli bir engeldir.

6.Baraj Yapım Projesi: Dicle nehri üzerinde yapılması planlanan Ilısu Barajı Hasankeyf yerleşmesinin gelişimini sınırlandırmaktadır.

1977'de Dicle-Ilısu Projesi Yapılabilirlik Raporu yayınlanmıştır. 1978 yılında ise ihale edilmiş ve 1982'de kesin projeler yayınlanmıştır.



Foto 5: Gercüş antiklinalinin güney kanatları Dicle nehri tarafından aşındırılarak yüksek eğimli yamaçlar oluşmuştur. Bu topografik özellik Hasanköy ilçe merkezinin gelişmesinde olumsuz rol oynamıştır.

Ilisu Barajı Suriye sınırından 45 km membada Dicle nehri üzerinde planlanmaktadır. Ilisu Barajı gölalanı Diyarbakır İli, Bismil İlçesi ile Batman, Siirt ve Mardin illeri içinde yer almaktadır. Cizre'nin 50 km kuzeybatısında Ilisu mevkiinden Bismil yakınlarına kadar 120 km bir uzunluk boyunca uzanmaktadır. Baraj rezervuarı su seviyesinin maksimum 525 m kotuna kadar yükseleceği planlanmıştır.

Hasankeyf'e yaklaşık 60 km mesafede bulunan baraj gövdesi ilçe merkezi ve bazı köylerini sular altında bırakacaktır.

Hasankeyf önlerinde Dicle'nin su seviyesi 463 m kota sahiptir. Ilisu Barajı rezervuarı maksimum su seviyesinin ise 525 m kotunda olacağı planlanmıştır. Hasankeyf'in aşağı kent bölümünde yer alan anıtların bulunduğu seviye 483 m ile 500 m arasındadır. Hasankeyf yerleşim alanında önemli bir bölümü oluşturan tarihsel kaya barınakları 510 m seviyesi üzerinde kalmaktadır. Sol yakada bulunan kent kalıntılarının tümü ise 490 m seviyesi altında kalmaktadır.

Yeni tarihi Hasankeyf yerleşmesi ve Hasankeyf 'e bağlı pek çok köy bu projenin tamamlanması durumunda sular altında kalacaktır.

1990'lı yıllardan sonra ilçe merkezinde yaşayanlar bu etkiyi daha fazla hissetmişlerdir. İlçedeki yaşam 1990'lı yıllardan sonra 'sular altında kalma' tehdidi konusuna endekslenmiştir. İlçedeki yaşam üzerinde belirsizlik yaratmıştır. İlçe merkezinin sular altında kalacak olması insanların göç etmesine neden olmuştur. Çünkü ilçede yerleşik bir yaşam kuracaklarına dair inançları zayıflamıştır. Günün birinde ilçenin sular altında kalacağını ve burayı terk etmek zorunda kalacaklarını düşünmeye başlamışlardır. İlçede yaşayanların önemli bir kesimi bu etkinin hissedilmesinden sonra özellikle yakın çevredeki illere göç etmişlerdir.

Baraj yapımının kesinlik kazanmaması, her geçen gün yeni bir haberin duyulması halkı daha çok tedirgin etmektedir. Bu psikoloji içinde yaşayan yöre halkı ve belediye kalıcı işler yapmaktan kaçınmaya başlamıştır. Bu durum şehrin gelişmesini engellemektedir. Barajın yapılacak olmasından dolayı resmi kurumların inşası bile belirli bir süre ertelenmiştir. Bu durum şehrin sosyo-kültürel anlamda da gerilemesini beraberinde getirmiştir.

7.Tarımsal arazi kullanımı: Hasankeyf yerleşmesinin kuzeyindeki Dicle nehri ile sınırlandırılmış olması nedeniyle nehrin karşı tarafındaki tarıma uygun alanlar

kullanılmamaktadır. Hasankeyf yerleşmesinin bulunduğu alanın güneye doğru yükselmesi nedeniyle güneyde de tarım alanları oldukça sınırlıdır.

Tarımın yapılabildiği alanlarda daha çok kuru tarım yapılmaktadır. Dicle kıyısında bir yerleşme olmasına rağmen topoğrafik yapıdan dolayı tarım alanları sınırlanmıştır. İlçe merkezinde tarım ve hayvancılık dışındaki diğer ekonomik etkinliklerin de gelişmesi beklenir. Ancak Hasankeyf yerleşmesinde sanayi, ticaret ve hizmet sektörünün gerektiği kadar gelişmediği yerlerde tarımın ön plana çıkması beklenirken, bu durum görülmemektedir. Tarım alanlarının topoğrafya nedeniyle sınırlanmış olmasından dolayı ekonomik yaşam ilçeye olumsuzluklar sunmaktadır.

Bir tarafta tarım topraklarının sınırlı olması, diğer tarafta yatırımın yapılamaması, inşaat faaliyetlerinin olmaması ilçe merkezindeki ekonomik yapıyı çökertmiştir. Bu koşullardan fazlasıyla etkilenen halk çareyi göç etmekte bulmaktadır. Bu durumda Hasankeyf'in gelişimini sınırlandırıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

8.Diğer Faktörler: ilçe merkezinin gelişimini sınırlandıran faktörlerden biri de 1990 sürecinde bölgede yaşanan siyasi olayların olumsuz etkileridir. Bu bölgede yaşanan olaylardan mağdur olan halk büyük şehirlere göç etmiştir. Öyle ki yaşanan olaylar arkeolojik çalışmalara bile bir süre ara verilmesine neden olmuştur.

Çeşitli nedenlerle sürekli göç veren Hasankeyf yerleşmesi varlıklı aileler tarafından terk edilmiştir. Şehrin büyümesi, nüfus miktarının artması çeşitli faktörlerle engellenmiştir. Bu durum yerleşmenin sosyal ve kültürel gelişimini de engellemiştir.

İlçede eğitim ve sağlık olanaklarının da yeterli olmaması, daha iyi koşullarda yaşamak isteyen insanların bu yerleşmeden uzaklaşmalarına neden olmuştur.

Yaşadıkları mekânın geleceği ile ilgili belirgin koşulların oluşmaması insanları ikilem içinde bırakmaktadır. Bir yandan doğup büyüdüğü antik kent, diğer yanda ise imkânsızlıklar nedeniyle ilçede kalmak istememektedirler.

4.3. Şehirsel Fonksiyonlar ve Kullanım Alanları

4.3.1. Hasankeyf'in İdari Fonksiyonu

Hasankeyf tarihi yerleşmesinin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak tarihsel dönemler içinde Hasankeyf'in çok önemli bir kent olduğu yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır.

Hasankeyf tarihsel süreç içerisinde önemli bir idari özelliğe sahip olmuştur. Ancak bu idari özelliğini diğer sahip olduğu değerler gibi kaybetmiştir. Hasankeyf antik yerleşmesi burada kurulan pek çok medeniyete başkentlik yapmıştır. Yani Hasankeyf'in idari fonksiyonu bugünkünden çok daha önemli bir konumdaydı. Osmanlıların son dönemlerinden itibaren Hasankeyf diğer özellikleri gibi idari özelliğini de kaybetmiştir. Ve bu dönemde altı köyün bağlı olduğu bir kasabadır.

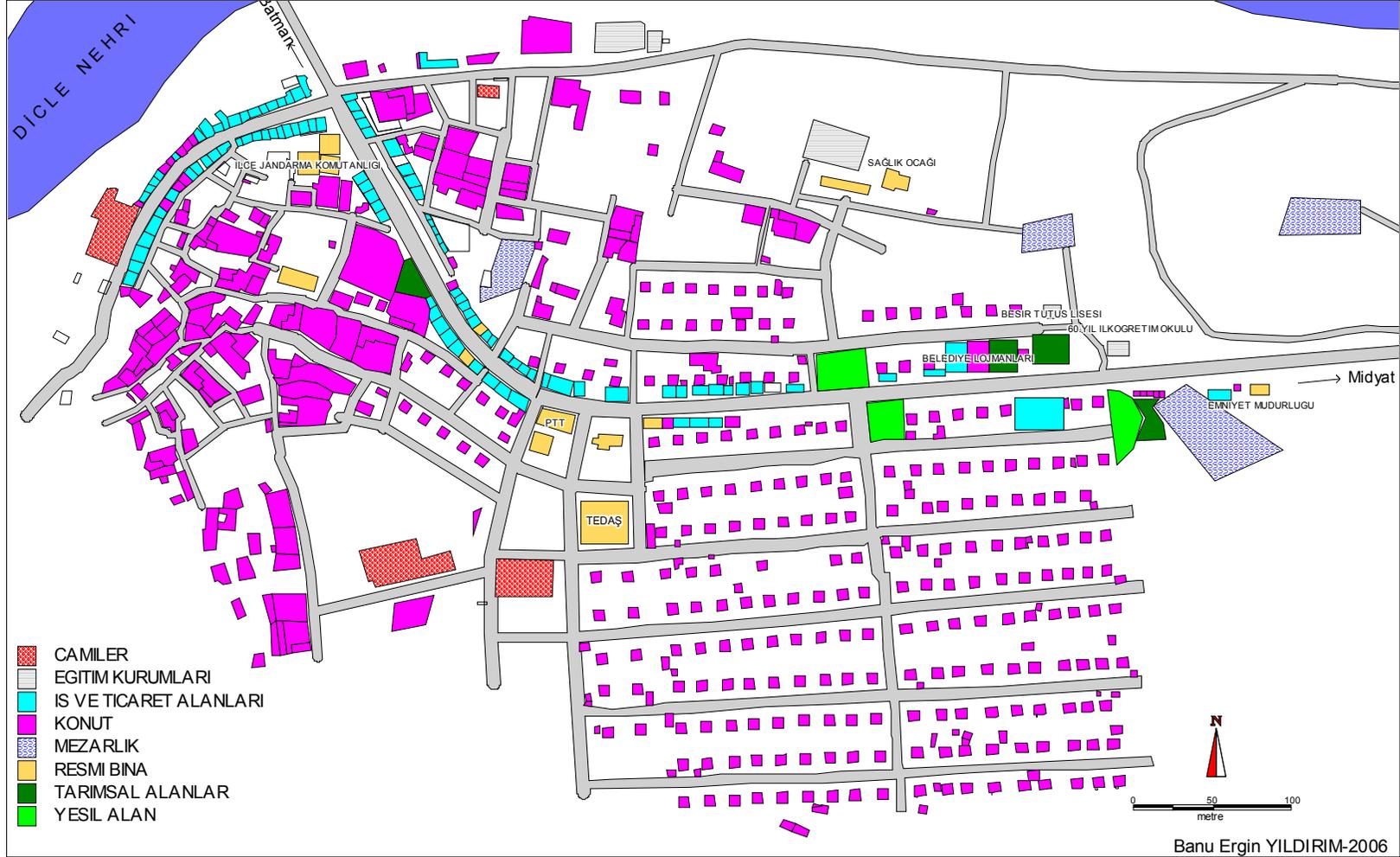
Cumhuriyet döneminde de Midyat'a bağlı bir nahiye konumunda kalmıştır. 1990 yılında Batman'ın il olmasıyla birlikte Hasankeyf yerleşmesi de ilçe statüsü kazanmıştır. Şu anda Hasankeyf ilçesine bağlı 18 köy ve 7 mezra bulunmaktadır.

Hasankeyf; 1990 yılında, ilçe merkezi yapılmadan tam 9 yıl önce, 1981 yılında SİT alanı ilan edilmiştir. Yani ilçe merkezi olmadan önce yeni yapılaşmanın yasaklanması söz konusudur. Bu durum, Hasankeyf'in şehirsel gelişimini olumsuz etkilemiştir. Çünkü Hasankeyf ilçe merkezi olduktan sonra yaşaması gereken şehirsel gelişim olanaklarından yararlanamamıştır. Bu yüzden Hasankeyf 'tarihi kale kent 'hariç tutulursa, tam bir şehir görüntüsü arz etmemektedir. Zaten Hasankeyf'in ilçe merkezi olarak kabul edilmesi, bir nahiyeye göre çok gelişmiş olması ile ilgili değildir. İlçe statüsü kazanmasının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan biri Hasankeyf 'in ilçe merkezi statüsü kazandığı dönemde, eşzamanlı olarak ilçe merkezi olan Batman'ın il merkezi statüsünü kazanmış olması ve Batman'a bağlanacak yeni ilçelerin gündeme gelmiş olmasıdır. İkincisi ise Hasankeyf'in antik çağdan beri süregelen tarihsel kent kimliği ve taşıdığı tarihi turistik potansiyeldir.

4.3.2. Yönetim Fonksiyon Alanları

Hasankeyf'in ilçe statüsü kazanması yeni idari kurumların oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Ancak Hasankeyf ilçe merkezinin SİT alanı olmasından ötürü bu idari kurumlar için yeni bina yapılamamıştır. Bu kurumların bir kısmı ilçe merkezi SİT alanı ilan edilmeden önce ticari nitelikteki yapılar iken, bir kısmı ise konut amaçlı

Şekil 16: Hasankeyf İlçe Merkezinin Yerleşim planı ve Fonksiyon Alanları



Şekil 16: Hasankeyf'in Yerleşim Planı ve Fonksiyon Alanları



Foto 6: Hasankeyf Kaymakamlık binası. Kaymakamlık daha önce “belediye oteli” olarak 1989 yılında inşa edilmiş 2 katlı bir binada hizmet yürütmektedir.



Foto 7: Hasankeyf Belediye Başkanlığı binası. 1972 yılında Midyat yolu üzerinde yapılmış olan 2 katlı kendi binasında hizmet vermektedir.

yapılandı. Şu anda yönetim kurumları ticari ve konut amaçlı yapılarda hizmet vermektedir.

Bu kurumlardan Belediye Başkanlığı Binası, 1972 yılında Midyat yolu üzerinde yapılmış olan 2 katlı kendi binasında hizmet vermektedir(Foto 7). Kaymakamlık idare binası ile kaymakamlık yazı işleri müdürlüğü, özel idare müdürlüğü ve nüfus müdürlüğü ise aynı yerde Belediye Başkanlığı binasının karşısında bulunan ve daha önce “belediye oteli” olarak 1989 yılında inşa edilmiş 2 katlı bir binada hizmet yürütmektedir(Foto 6).

Resmi tören ve etkinliklerin yapıldığı hükümet meydanı ise Belediye ve Kaymakamlık binası arasında bulunan TEDAŞ binasının önünde bulunmaktadır(Foto 9). Milli Eğitim Müdürlüğü ve Öğretmen evi ilçedeki 2 önemli cadde olan Midyat yolundaki Atatürk Caddesi ile Kale Caddesinin kesiştiği kavşakta bulunan ve 1965 yılında yapılmış olan eski Jandarma Karakolunda hizmet vermektedir.

Müftülük ise, kale caddesi üzerinde bulunan ve daha önce konut amaçlı inşa edilen bir yapıda hizmet vermektedir. İlçe halk kütüphanesi, tarım ilçe müdürlüğü, ilçe mal müdürlüğü, İlçe Tapu Müdürlüğü, ilçe Halk Kütüphanesi Müdürlüğü ve TEDAŞ Şefliği gibi kurumlar ise 1977 yılında ticari amaçla yapılmış olan Belediye Hal Müdürlüğü eski sahasında bulunan dükkânlarda hizmet vermektedir. Bunun yanında 60. yıl İlköğretim Okulu, Beşir Tutuş Lisesi, Emniyet Müdürlüğü ve İlçe Jandarma Komutanlığı Midyat yolu üzerinde, Sağlık Ocağı ise Bahçelievler Mahallesinde bulunmaktadır(Şekil:16). Bu kurumlar kendileri için yapılmış binalarda hizmet vermektedirler. Hasankeyf ilçe merkezinde yönetim fonksiyonuna sahip kurumların büyük bölümü Mardin’e giden Atatürk Caddesi üzerinde bulunmaktadır(Foto 17, Şekil 17).

Garnizon Komutanlığı, 1983 yılında yapılan 60. yıl İlköğretim Okulu’nun bir bölümünde hizmet vermektedir.

Emniyet Amirliği de 1997 yılında yapılan kendi binasında hizmet vermektedir. Posta Müdürlüğü ve Telekom Şefliği 1965’te Belediye Gazinosu olarak yapılan bir binada hizmet vermektedir(Foto 8).

Sağlık Ocağı Tabipliği ise 1970’de yapılan kendi binasında hizmet vermektedir.

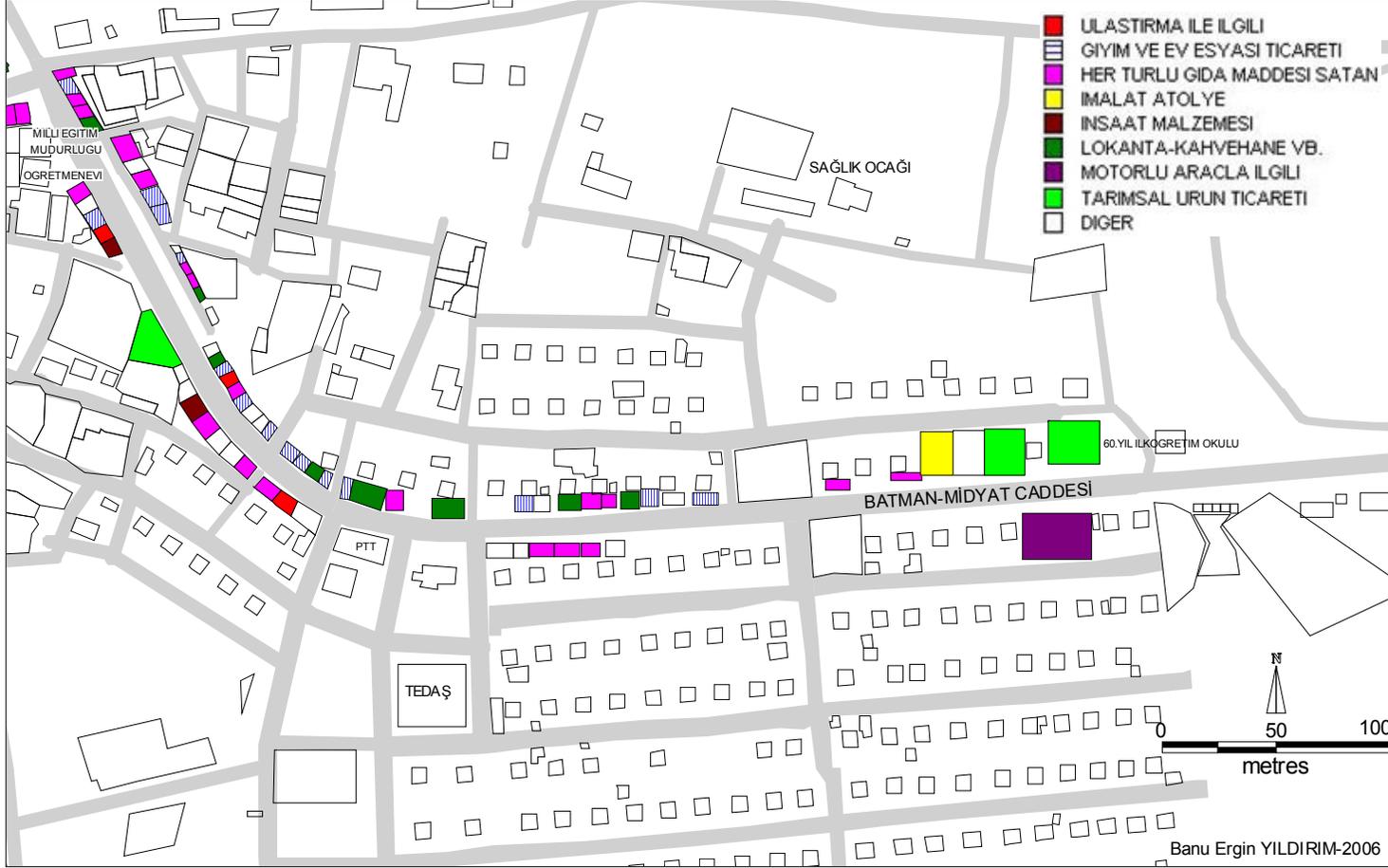


Foto 8: Posta M¼d¼rl¼g¼ ve Telekom Şefliği 1965'te Belediye Gazinosu olarak yapılan bir binada hizmet vermektedir.



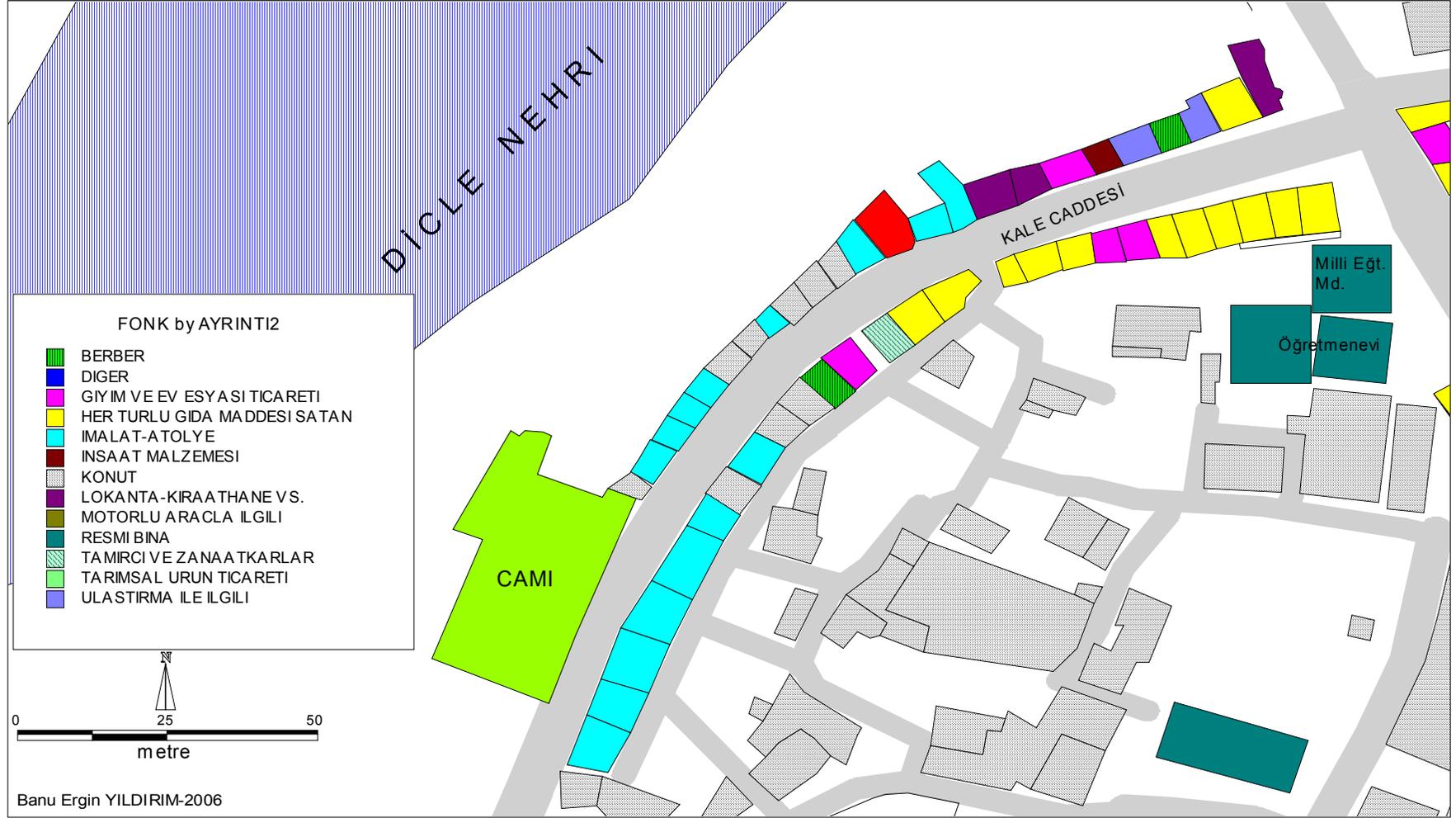
Foto 9: TEDAŞ Şefliği, 1977 yılında ticari amaçla yapılmış olan Belediye Hal M¼d¼rl¼g¼ İdare binasında hizmet vermektedir. Ön¼ndeki boş alan, resmi t¼ren ve etkinliklerin yapıldığı h¼k¼met meydanıdır.

Şekil 17: Atatürk Caddesi Üzerindeki İş ve Ticaret Alanları



Şekil 17: Atatürk Caddesi Üzerindeki İş ve Ticaret Alanları

Şekil 18: Kale Caddesi Üzerindeki İş ve Ticaret Alanları



4.3.3. Konut Alanları

Hasankeyf ilçe merkezinde kurulan ilk konut alanları mağaralardır. İlçe merkezinde mağaralar tarihsel süreç içinde konut olarak kullanılmıştır(Foto 10-11). Cumhuriyet dönemine kadarda ilçe merkezindeki konutların büyük çoğunluğu mağaralardan oluşmaktaydı. Cumhuriyetten sonra mağaralarda yaşayanların bir kısmı, bugünkü Kale Mahallesi'nin bulunduğu alanda yeni konutlar inşa ederek burada yaşamaya başlamışlardır. Hasankeyf ilçe merkezinde konut alanlarının gelişimini etkileyen iki önemli faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden biri; 1967 yılında devlet tarafından "afet evleri" adıyla yapılan konutlardır. Devlet tarafından yaptırılan 245 sosyal konut, mağaralarda yaşayan insanların daha modern koşullarda yaşamalarını sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. İlçe merkezinde konut alanlarının gelişimini etkileyen bir diğer faktör ise Hasankeyf ilçe merkezinin 1978 yılında SİT alanı ilan edilmesidir. Bu tarihten sonra ilçe merkezinde önemli bir yapılaşma olmamıştır. Bu durum konut alanlarının gelişimini ve yeni konut tiplerinin yapılmasını da engellemiştir.

Hasankeyf ilçe merkezi iki mahalleden oluşmaktadır. Mahallelerden biri Kale Mahallesi'dir(Foto 12). Kale Mahallesi ilçe merkezindeki ilk kurulan yerleşmelerin olduğu yerde bulunmaktadır. İlçe merkezine girişte yolun sağ ve solunda, belediye binasına kadar olan alanı kapsamaktadır. Bahçelievler Mahallesi ise belediye binasından Gercüş ve Midyat'a tarafında ilçe merkezinin çıkışına doğru uzanan alanı kapsamaktadır(Foto 13). Afet evleri olarak bilinen sosyal konutların tümü Bahçelievler Mahallesi sınırları içinde bulunmaktadır(Foto 14-15).

1990'lı yıllarda tek tük yapılan kaçak gecekondu yapılar mevcuttur. Hasankeyf ilçe merkezinde yaşayanların mağara yaşamından kurtulmaları da oldukça zor olmuştur. Bugün bile çok az da olsa hala bu mağaralarda yaşayan aileler mevcuttur.

Hasankeyf ilçe merkezinde konut fonksiyon alanları açısından afet evleri çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü ilçe merkezindeki nüfusun önemli bir bölümü devlet tarafından 1967 yılında yapılmış olan afet evlerinde yaşamaktadır. Yapıldığı dönemde ilçe sakinleri için oldukça modern sayılabilecek ve ihtiyaca cevap olabilen bu konutlar, bugün içinde yaşayan ailelerin ihtiyaçları açısından yetersiz kalmaktadır. Çünkü toplam 48 m² olarak inşa edilen, 1 oda, 1 salon, banyo, mutfaktan oluşan ve tuvaleti dışarıda olan bu konutlar, çekirdek ailenin gelişmesi ile ihtiyaca cevap veremez hale gelmiştir(Şekil: 19, Foto 15). Bu konutlardaki aileler büyümüş, ancak yapılaşmanın



Foto 10-11: Karstik yamaç oyukları işlenerek konuta dönüştürülmüştür. Bugün Kale mahallesinde bulunan bu konutlardan oluşan yerleşme, tarihsel süreç içerisinde savunma özelliği önem taşımıştır.



Foto 12: Hasankeyf ilçe merkezinin 2 mahallesinden eski olanı Kale mahallesidir. Yerleşme çekirdeği ve tarihi yapılar da bu mahallede bulunmaktadır.



Foto 13: Büyük bölümü afet evlerinden oluşan ve önemli bölümü 1970'ten sonra kurulmuş olan Bahçelievler mahallesinin genel görünümü.

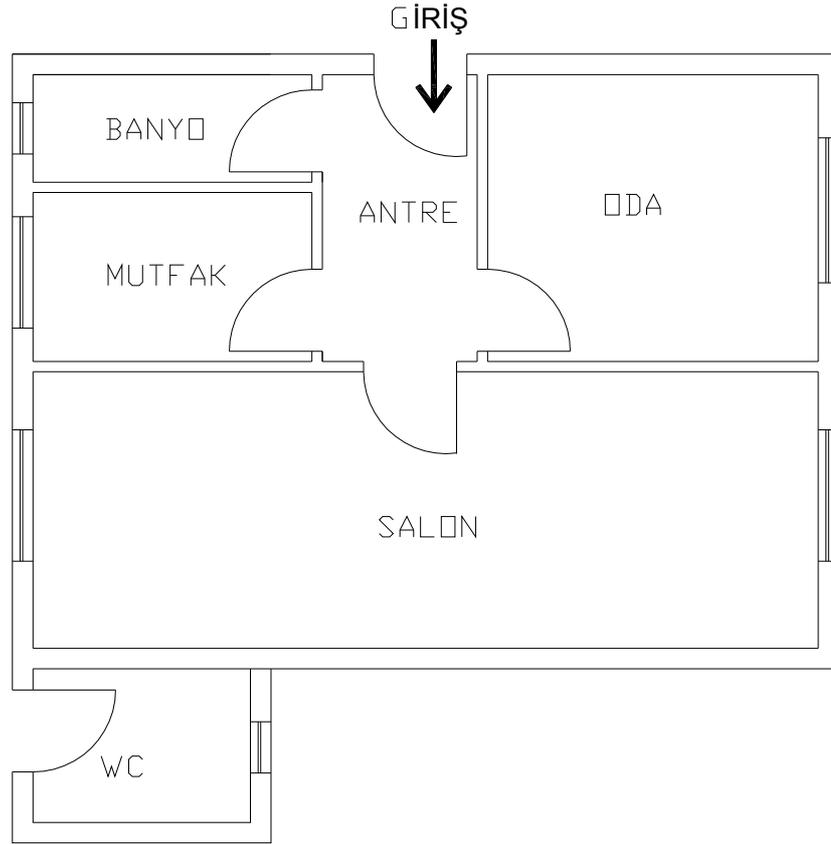


Foto 14: 1967 yılında mağaraların boşaltılması amacıyla devlet tarafından yapılmış olan afet evlerinin genel görünümü.



Foto 15: Birçoğuna eklentiler yapılmış olan afet evlerinden birinin avlusundan görünümü. 1 oda ve 1 salondan oluşan bu konutlar toplam 48 m² kapalı alana sahiptir.

yasak olması nedeniyle yeni konutlar yapılamadığından ortaya çıkan ihtiyaç giderilememiştir. Bu durumda, afet evlerinin büyük bir bölümüne kaçak bir şekilde eklentiler yapılarak afet evlerinin genel görünümü bozulmuştur. Bu konutlar, genel panoramik görüntülerde bu eklentilerden ötürü toplu konut izlenimi vermemektedir(Foto 14).



Şekil 19: Hasankeyf İlçe merkezinde 1967 yılında Devlet tarafından 245 adet yapılan afet evlerinden birinin konut planı

4.3.4. Ticaret Alanları

Hasankeyf tarihsel süreç içinde ticari özelliğiyle ön plana çıkan önemli yerleşmelerden biri olmuştur. Ancak bölgedeki önemli ticaret merkezlerinin birbiriyle ilişkisini sağlayan ulaşım biçiminin ve güzergâhını değişmesiyle günümüzde önemini yitirmiştir. Özellikle mağaralarda dokuma tezgâhlarının izlerinin yoğunluğu ilgi çekmektedir. Bu yörede, iklim ve toprak yapısının pamuk üretimine uygun olması ve hayvancılığın yoğun bir şekilde yapılması nedeniyle elde edilen yünler dokumacılığın

burada gelişmesinin en önemli nedenidir. Üretilen bu kumaşlar ve diğer malzemeler Dicle suyu ile Musul ve Basra'ya kadar ulaştırılmıştır.

Hasankeyf'in tarihsel önemi Diyarbakır ve Cizre arasında bulunması ile çok önemli bir nehir ticaret merkezi ve deposu olmasından kaynaklanmaktadır. Kalesi ve Dicle üzerindeki köprüsü ile hem nehri hem de karayolunu kontrol edebilmesi, şehrin gelişmesine neden olmuştur. Bu konumu nedeniyle İpek Yolu'nun önemli bir transit merkezine dönüşmüştü (Kenber,1998, s. 20).

16. asırda Hasankeyf saf ve abayilerin meşhur olması bunu göstermektedir(Uzunçarşılı,1984, s.250). Hasankeyf ortaçağdan beri hareketli bir ticaret hayatına sahipti. Günümüzde Hasankeyf bu tarihsel ticaret kimliğini yitirmiştir.

İlçe merkezinde, ticaret alanlarının toplandığı iki önemli cadde bulunmaktadır. Bunlardan biri Kale Caddesi olarak bilinen, kaleye çıkan yol üzerinde bulunmaktadır. Ön plana çıkan diğer cadde ise Midyat yolu üzerinde bulunan ve güneye doğru uzanan Atatürk Caddesidir(Şekil:16, Foto 17). Kaleye çıkan cadde turistik özelliğinden dolayı hediyelik eşya ve el sanatları ile ilgili ticarethanelerin geliştiği bir yerdir(Foto 16). Burada özellikle kilim dokuma atölyeleri, hediyelik eşya, fotoğrafçı ve büfe gibi gündelik ihtiyaçlara cevap verecek ticarethaneler gelişmiştir. En uzun ve geniş cadde olan Atatürk Caddesi de önemli bir güzergâh olmasından ötürü ticaret alanlarının bulunduğu yerdir. Bu cadde üzerinde de resmi binalar ile bakkal, lokanta, tamirhane gibi ticaret alanları bulunmaktadır(Foto 17). Pek çok açıdan Batman'a bağımlı olması ve yapılaşmanın yasak olmasından ötürü ticaret alanlarının çeşidi oldukça dardır. Hasankeyf ile Batman arası 35 km'dir. Bu yakınlık Hasankeyf'te lüks tüketim mallarına dayalı ticaret alanlarının gelişimini engellemiştir. Daha çok günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik ticaret alanları gelişmiştir. (Tablo: 15)

Tablo 15: Hasankeyf İlçe Merkezinde İş ve Ticaret Kollarını Dağılımı

Giyim ve Ev Eşyası Ticareti	20
Tarımsal Ürün Ticareti	3
Lokanta, Kahvehane vb.	12
Her Türlü Gıda Maddesi Satan	37
Motorlu Araçla İlgili	3
İnşaat Malzemesi	1
Ulaştırma ile İlgili	3
Tamirci ve Zanaatkârlar	25
Diğer	9



Foto 16: Turizme dönük el sanatları ve hediyelik eşya dükkânlarının yoğun olduğu Kale caddesinden bir görünüm.



Foto 17: Resmi binaların yoğun olarak bulunduğu ve şehirlerarası(Batman-Mardin) bir yol olan Atatürk caddesinden bir görünüm.

4.3.5. Sanayi Fonksiyon Alanları

Yerleşmelerin ekonomik yapılarının gelişmesinde sanayi fonksiyonunun önemi oldukça büyüktür. Ancak Hasankeyf ilçe merkezinde sanayi gelişme gösterememiştir.

Hasankeyf ilçe merkezinde önemli sayılabilecek büyüklükte sanayi faaliyeti yoktur. Turistik amaçlı dokuma atölyelerinin geliştiği görülmektedir. Kilim dokuma atölyeleri Kale Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Foto 16). Özellikle bu cadde üzerinde yer almasının nedeni ise turistik nitelikte olmasıdır. SİT alanı olması baraj yapım tartışmaları ilçe merkezine olan yatırımları engellemiş, sanayi faaliyetleri de gelişmemiştir.

4.3.6. Sosyal Fonksiyon Alanları

Sosyal fonksiyon da bir şehre niteliğini veren unsurlar arasındadır. Sosyal tesisler yalnızca yerleşme (şehir) merkezindeki nüfusa hizmet etmek için değil, köylere ve yakın çevreye hizmet götürmek mecburiyetindedir. Bilindiği gibi şehir, doktorları, eczaneleri, dispanserleri ve hastaneleriyle bütün çevresinde belli bir bölgenin sıhhi merkezidir (Karaboran,1989, s.90).

Hasankeyf ilçe merkezinde sağlık fonksiyonunun çok gelişmediğini görüyoruz. Sağlık anlamında Batman iline bağımlıdır. İlçede sadece bir Sağlık Ocağı bulunmaktadır. Özel muayenehane, hastane gibi sağlık kuruluşları da bulunmamaktadır. İlçede 1 eczane bulunmaktadır. İlçe merkezindeki tek Sağlık Ocağı da 1970 yılında yapılmıştır. Halen orada hizmet vermektedir (Foto 18). Sağlık Ocağında 2 doktor, 2 hemşire, 4 ebe, 2 hizmetli, 2 sağlık memuru, 2 ısıtma işçisi, 10 tane acil tıp teknikeri ve teknisyeni bulunmaktadır.

4.3.7. Kültürel Fonksiyon Alanları

İlçe merkezinde eğitim olanakları gelişmemiştir. İlçe merkezinde 2 anaokulu, 2 ilköğretim okulu, 1 lise ve halk eğitim merkezi bulunmaktadır. 60. yıl ilköğretim okulu 1983 yılında yapılmıştır. Atatürk ilköğretim okulu 1995 yılında, Beşir Tutuş Lisesi ise 1993 yılında yapılmıştır (Foto 19).

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünde 1 müdür, 1 şef, 1 memur ve 1 yardımcı hizmetli çalışmaktadır. Halk Eğitim Merkezinde 1'i sözleşmeli olmak üzere 3 personel bulunmaktadır. Beşir Tutuş Lisesinde 11 öğretmen ve 1 yardımcı Hizmetli çalışmaktadır. Atatürk İlköğretim Okulunda 18 öğretmen ve 1 yardımcı Hizmetli



Foto 18: Hasankeyf sağlık ocağı. İlçedeki tek sağlık kurumu olan sağlık ocağı tabipliği, 1970'de yapılan kendi binasında hizmet vermektedir.



Foto 19: İlçedeki tek ortaöğretim kurumu olup 1993 yılında açılan Hasankeyf Beşir Tutuş Lisesi'nden bir görünüm.

çalışmaktadır. 60. Yıl İlköğretim Okulunda ise 24 öğretmen ve 1 yardımcı Hizmetli çalışmaktadır(Tablo:16).

Tablo 16: Hasankeyf İlçe Merkezindeki Eğitim Kurumları Personel ve Öğrenci Durumu

Kurum Adı	Personel Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Kuruluş Yılı
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	4	---	---	1991
İlçe Halk Eğitim Merkezi	1	3	---	1991
Beşir Tutuş Lisesi	1	11	238	1993
Atatürk İlköğretim Okulu	1	18	359	1995
60. Yıl İlköğretim Okulu	1	24	497	1983

Kaynak: Hasankeyf İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

4.3.8. Turizm Fonksiyon Alanları

İlçe merkezinin tarihsel geçmişinden ötürü turizm fonksiyon alanları oldukça geniştir. İlçe merkezinde özellikle Artuklulara, Eyyubilere, ve Akkoyunlulara ait eserler geniş yer tutmaktadır. Ancak tarihi çok daha eskiye dayanan eserlerin varlığı da biliniyor. Bunların ortaya çıkarılması için de kazı çalışmaları halen devam etmektedir.

Hasankeyf ilçe merkezindeki bazı önemli turistik yapılar şunlardır:

Kale: Hasankeyf kalesi iki yanını sel yataklarının diğer yanını Dicle nehrinin oyduğu, nehirden yaklaşık 100m yükseklikte bir büyük kayanın üzerinde yer almaktadır. Zamanında 7 kapısının bulunduğu, bugün bunlardan sadece üçünün görülebilir durumda olduğu kaleye bu kapılardan geçerek kıvrıla kıvrıla yükselen, döşemesi yer yer doğal kayalar oyulup, yer yer de taş kaplanarak yapılmış yol ve basamaklardan ulaşılmaktadır (Kenber, 1998, s.5).

İlçe merkezindeki kale milattan önce ve sonra iskân amaçlı kullanılmıştır. Kale olarak kullanılmaya başlanması Bizanslılar dönemine rastlamaktadır. Kale tabii kayalardan oluşmuştur. Biri doğuda biri batıda olmak üzere iki merdivenli yol ile buraya ulaşılır. Yekpare taştan olması nedeniyle çok korunaklı olması, gizli yollarla nehre inilmesi ve kaleye çıkan yol üzerindeki muhteşem taş kapısıyla dikkat çekmektedir.

Köprü: Hasankeyf kalesinin kuzeyinde, şehrin batısındaki Dicle üzerinde kurulan köprü, ortaçağın en gösterişli ve en büyük köprüsü olarak ifade ediliyor (Yakut

el-Hamevi, 1906, s.286). Köprünün kitabesi olmadığı için tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak Artuklular döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir.

Büyük Saray: Kalenin kuzeyinde yer alır. Ulu Caminin aşağısında yer almaktadır. Büyük ölçüde yıkılmış göçükler altında kalmıştır. Bu eserinde Artuklular döneminde yapıldığı tahmin ediliyor(Şekil 20, No: 1).

Kaledeki Ulu Camii: Ulu camii kalenin en yüksek noktasını işgal eder ve görüş alanının vadi üzerinde ötelere uzandığı düz bir şeklinin kuzeyinde, önce yapılmış binalar topluluğunu ihtiva eder (Zengin, 2001, s.137). Bu cami 1325 yılında Eyyubi Mucirudin Muhammed tarafından yapılmıştır. Daha önce buranın bir kilise olduğu tahmin edilmektedir.

El-Rızk Camii: Bu camii şehrin kuzeybatısında bulunmaktadır. Dicle nehrinin doğusunda köprü ayağına yakın bir mevkide yer almaktadır. Eyyubiler döneminde yapılmıştır. Bu gün caminin asli yapısından sadece minaresi kalmıştır(Şekil 20, No: 10).

Sultan Süleyman Camii: Eser 1407 yılında Eyyubiler tarafından yapılmıştır. Eser oldukça harap olmuştur. Yapının en dikkate değer bölümü de minaresidir(Şekil 20, No: 11).

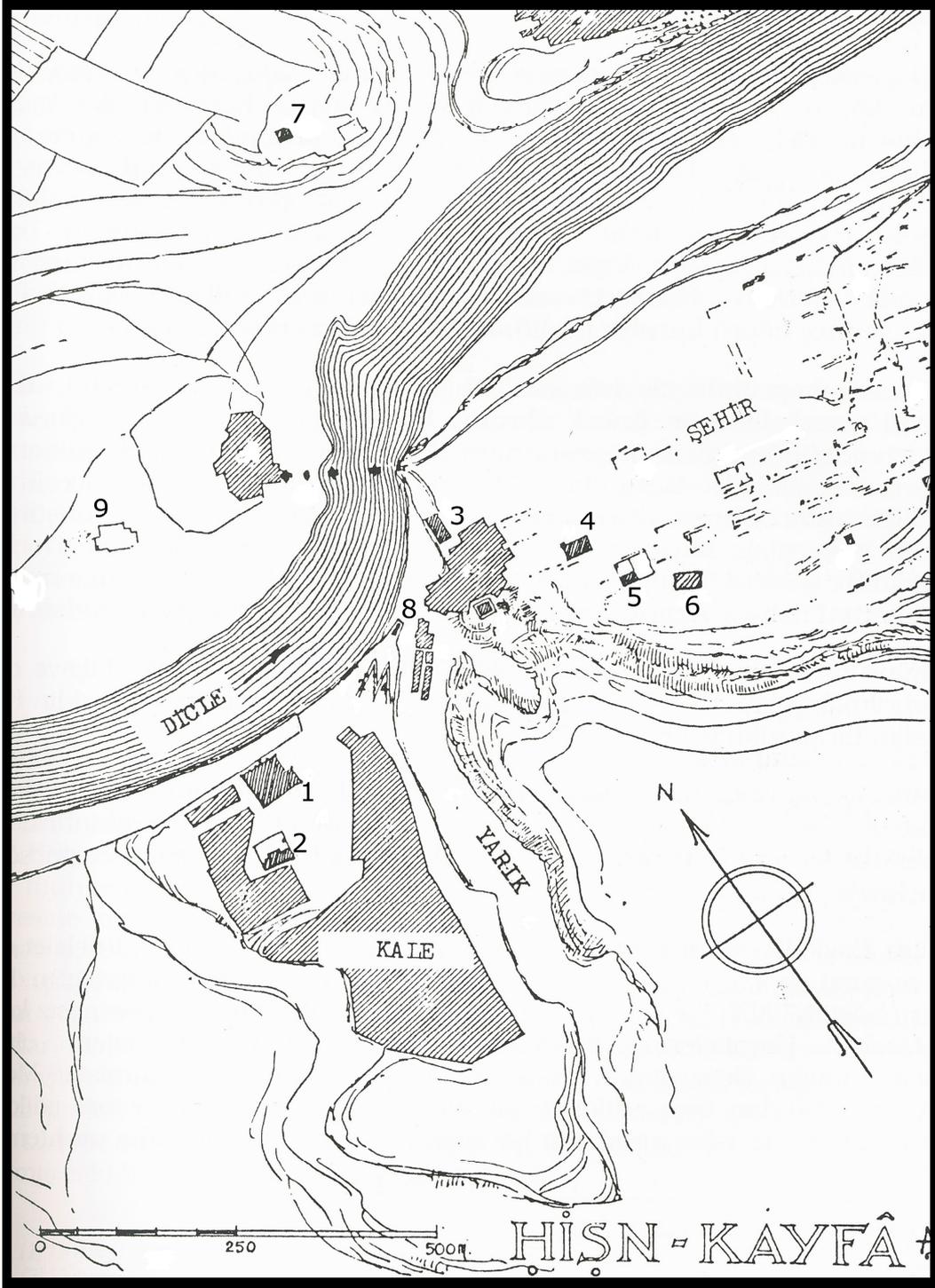
Koç Camii: Sultan Süleyman Camii'nin güneyinde yer alır. Eyyubilere ait olduğu tahmin edilmektedir. Kitabesi olmadığından hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir(Şekil 20, No: 12).

Kızlar Camii: Koç Cami'nin doğusunda yer alır. Bu gün camii olarak kullanılmaktadır. Ancak buranın bir anıt mezar olduğu tahmin ediliyor. Eyyubilere ait olduğu tahmin edilmektedir(Şekil 20, No: 18).

İmam Abdullah Zaviyesi: Betonarme köprünün batı yakasında yer almaktadır. Eserin ayakta kalan tek bölümü kubbeli mezar kısmıdır. Eserin büyük kısmı harap durumdadır(Şekil 20, No: 23).

Küçük Saray: Kalenin kuzeydoğu ucunda yer almaktadır. 1328 yılında Eyyubiler tarafından yapıldığı tahmin ediliyor(Şekil 20, No: 6).

Zeynel Bey Türbesi: Akkoyunlular'ın Hasankeyf'teki tek eseri budur. Dicle'nin kuzey yakasında yer almaktadır. Hasankeyf'teki pek çok eser gibi yıkımla karşı karşıyadır(Şekil 20, No: 24).



Şekil 20: Hasankayf'te yerleşme çekirdeği olan Kale yerleşmesi ve tarihi yapıların şehir planı üzerindeki yeri (Gabriel'den alınarak düzenlenmiştir).

(1- Büyük Saray, 2- Ulu Camii, 3- El-Rızk Camii, 4- Sultan Süleyman Camii, 5- Koç Camii, 6- Kızlar Camii, 7- İmam Abdullah Zaviyesi, 8- Küçük Saray, 9- Zeynel Bey Türbesi)

4.3.9. Diğer Fonksiyon Alanları

İlçe merkezindeki yeşil alanların önemli bir nitelikte ve büyüklükte olmaması nedeniyle ayrı bir başlık altında inceleme gereği duyulmamıştır. İlçe merkezinde park niteliğinde olan üç yeşil alan bulunmaktadır. Bunlarda Bahçelievler Mahallesi bulunmaktadır. Bunun dışında ilçe merkezinin değişik yerlerinde dağınık bir biçimde ağaçlandırma ve yeşil alan çalışması yapılmıştır. Ancak bunlar sayıca sınırlı ve birbirinden kopuktur.

İlçe merkezinde bulunan jandarma karakolu, Midyat yolu üzerinde bulunan 60. yıl ilköğretim okulunun bir kısmını kullanmak suretiyle hizmet vermektedir.

İlçe merkezinde 4 tane cami bulunmaktadır. Bu camiler Kale Mahallesi sınırları içindedir.

İlçe merkezinde 4 tane mezarlık bulunuyor. Bunlardan 3'ü Bahçelievler Mahallesi'nde, biri de Kale Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Hasankeyf ilçe merkezinin fonksiyonlarına bakıldığında, bir şehir yerleşmesinden beklenen özellikleri görülmemektedir.

Şehirler çevrelerinde tecrit edilmiş halde bulunan yerleşme noktaları değil; yakın çevreleri ve hinterlandı ile sıkı iktisadi ve kültürel ilişkileri bulunan insan topluluklarının konsantrasyon sahalarıdır. Bu bakımından denilebilir ki; bir şehrin büyüklüğü ve önemi genellikle onun tesir sahasının, bilhassa iktisadi etki sahasının genişliği ve ehemmiyeti ile ilgilidir (Karaboran, 1989, s.82).

Bu açıdan bakıldığında da Hasankeyf yerleşmesi bir etki sahası özelliği göstermemektedir. Hem sosyal, hem kültürel, hem de ticari fonksiyon alanları açısından değerlendirildiğinde Hasankeyf'in bir çekim özelliği bulunmamaktadır. Örneğin okul sayısının yeterli olmaması Hasankeyf'i eğitim açısından Batman'a bağımlı kılmaktadır. Yine adliyenin ve hastanenin bulunmaması Hasankeyf'in Batman'ın etki alanı içinde kalması sonucunu doğurmuştur. Ayrıca Batman'ın Hasankeyf'e yakınlığı nedeniyle kolay ulaşım olanakları ilçenin Batman'ın etki alanı içinde kalmasının diğer bir nedenidir.

Şehirler aynı zamanda çevresindeki kırsal alanlardaki halkın çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlere sahip bulunmaktadır (Karaboran, 1989 s.82).

Hasankeyf yerleşmesi kırsal kesimin ihtiyaçlarını da karşılamaktan uzaktır. Özellikle sosyal ve kültürel fonksiyonlar açısından yetersiz kalmaktadır. Hem Hasankeyf ilçe merkezi hem de kırsal kesimde yaşayanlar pek çok açıdan Batman il merkezine bağımlıdır. Yani Hasankeyf Batman'ın etki alanı içindedir.

Hasankeyf yerleşmesi bir şehir yerleşmesinden çok kasaba özelliği göstermektedir. Şehirden beklenen hizmetlere cevap verememektedir. Bu durumun en büyük nedeni de SİT alanı olmasıdır.

5. HASANKEYF İLÇE MERKEZİNDE EKONOMİK FAALİYETLER

5.1. Tarım

Hasankeyf ilçe merkezinde son yıllara kadar önemli ekonomik faaliyetlerden biri tarımdı. Ancak son yıllarda hizmet sektörünün ön plana çıkmasıyla birlikte, ekonomik faaliyetler içerisinde tarımın payı ve önemi azalmıştır. Tarımın önemini kaybetmesinin diğer bir nedeni de, ekilen tarım ürünlerinin daha çok ekonomik getirisi yüksek olmayan ürünlerden oluşmasıdır. 2005 yılının Haziran ayından itibaren destekleme ödemelerinin başlamasıyla birlikte özellikle buğday, arpa ve yem bitkilerinin ekiminde artış başlamıştır. Bu ürünlerin ekiminde ciddi bir gelir beklentisi değil de, destekleme ödemelerinden faydalanma amacı etkili olmuştur.

Tablo 17: Hasankeyf İlçe Merkezinde Üretilen tarım Ürünleri, Çiftçi sayısı, Ekim Alanı ve Üretim Miktarı(2005)

Ürün Çeşidi	Çiftçi Sayısı(kişi)	Alan(da)		Üretim Miktarı(kg)
		Sulu	Kuru	
Buğday	29	472	1211	580.635
Arpa	15	128	237	83.950
K.Mercimek	6	-	122	122.000
Fiğ	1	-	3	3000
Mürdümük	1	-	3	540
Pamuk	4	286	-	128.700
Üzüm	1	-	15	4500
Domates	6	10	-	4500

Kaynak: Hasankeyf Tarım İlçe Müdürlüğü

İlçe merkezindeki iklim özellikleri de, tarımı etkileyen önemli faktördür. İlçe merkezinin yarı karasal bir iklim özelliğine sahip olması tarımı sınırlandırmaktadır. Yarı karasal iklimin doğal sonucu olarak üretilen tarım ürünleri daha çok tahıllardır. Ancak ilçe merkezinin doğu kesiminde kalan vadi tabanı bölümünde alçak seviye seki sistemi üzerinde taşınmış topraklar ve Dicle nehrinden sağlanan sulama olanakları sulu tarımın yapılmasına imkân sunmuştur. Bu sebeplerle Hasankeyf ilçe merkezinden uygun tarım

alanları gerek toprak çeşidi, gerek yer şekilleri ve gerekse sulama olanakları bakımından başta ilçe merkezinin doğusu olmak üzere Dicle nehri vadi tabanı boyunca bulunmaktadır. Yetiştirilen başlıca tarım ürünleri buğday, arpa, yeşil mercimek, mürdümük ve pamuktur. Ayrıca incir, badem, nar, üzüm domates, patlıcan ve biber gibi tarla ve bahçe ürünleri de yetiştirilmektedir.

İlçe merkezinde küçük ve büyükbaş hayvancılıkta yapılmaktadır. İlçe merkezinde büyükbaş hayvanlardan 200 adet sığır bulunurken, küçükbaş hayvanlardan ise 750 koyun ve 700 keçi beslenmektedir.

5.2. Ticaret ve Sanayi

Hasankeyf ilçe merkezinin tarihsel süreç içerisinde önemli bir yerleşme merkezi olduğunu belirtmiştik. Hasankeyf'in bu önemi ise bir ticaret merkezi olmasından kaynaklanmaktadır. Hasankeyf tarihsel süreç içerisinde, özellikle Dicle nehri üzerindeki ticaretin kilit noktası durumundaydı. Öyle ki Hasankeyf'te dokuma sanayi oldukça gelişmişti ve burada dokunan kumaşlar su yolu ile Bağdat'a kadar ulaşmaktaydı (Ertuğrul, 200, s.25). Ancak Hasankeyf günümüzde tarihten gelen ticaret şehri olma özelliğini yitirmiştir. Dokumacılık da eski önemini yitirmiştir. Ancak yine de ilçeye gelen turistlere sunulmak üzere dokuma işleri yapılmaktadır. Şekil 18'de görüldüğü üzere Kale Caddesi üzerinde bulunan dükkânların büyük bir kısmı dokuma atölyesi olarak hizmet vermektedir (Foto 16).

İlçe merkezinde sanayiden bahsetmek mümkün değildir. Bunun nedeni ise, ilçedeki ekonomik koşulların yetersizliğidir. SİT alanı olmasından ötürü, ilçeye yatırımın yapılamaması, göç ve Ilısu Baraj Projesinin gündemde olması sanayinin gelişmesinin önündeki engellerdir.

5.3. Turizm

Hasankeyf ilçe merkezinde son yıllarda ön plan çıkan ekonomik faaliyetlerden biri turizmdir. İlçe merkezindeki antik yerleşmenin çok dikkat çekici olması, son yıllarda Ilısu Barajıyla ilgili yapılan tartışmalar, Hasankeyf'i medya gündemine taşımıştır. Bu durum Hasankeyf antik yerleşmesine olan ilgiyi artırmıştır. Çok da profesyonel ve büyük ölçekli olmasa da ilçe merkezinde yaşayanlar da turizme yönelik işletmeler kurarak gelir elde etmeye çalışmaktadırlar. Özellikle Dicle nehri kıyısındaki çardak türü lokantalar yerli yabancı turistlere hizmet vermek için kurulmuştur(Foto 20-

21). İlçe merkezine gelen turistlere yönelik hediyelik eşya ve el dokuma kilim satan iş yeri sayısı da artmıştır. Bu iş yerleri daha çok Kale Caddesi üzerinde bulunmaktadır(Şekil: 18).

Belediye ve kaymakamlıkla yaptığımız görüşmelerde turizmle ilgili istatistik tutulmadığı ifade edilmiştir. Yani ilçe merkezine gelen turist sayısı, yerli yabancı turist sayıları bilinmemektedir. Düzenli olarak istatistiklerin tutulmamış olması sebebiyle ilçe merkezindeki turizm potansiyeli, hacmi ve niteliği konusunda bilimsel tespitlere planlama yapmak oldukça güçtür. Bu konudaki yorumlarımız; yerel kurumlarla yapılan görüşmelere, yöresel bilgilere ve periyodik saha gözlemlerimize dayanmaktadır. Önemli bir turizm potansiyeline sahip olan ilçe merkezinde otel olmaması da dikkat çekicidir. İlçe merkezinde sadece bir motel bulunmaktadır. Yerli ve yabancı turistlerin ziyareti çok yüksek bir oranda günübirlik yapılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında Batman il merkezinin yakın olması da etkindir. Gelen turistler Batman il merkezinde konaklamaktadır.

Büyük bir turizm potansiyeline sahip olan ilçe merkezinde turizmle ilgili yatırımlarda yapılamamaktadır. İlçe merkezinin SİT alanı olmasından dolayı yeni yapılaşma olmamaktadır. Var olan iş yerleri bu amaç için hizmet vermeye çalışmaktadır.

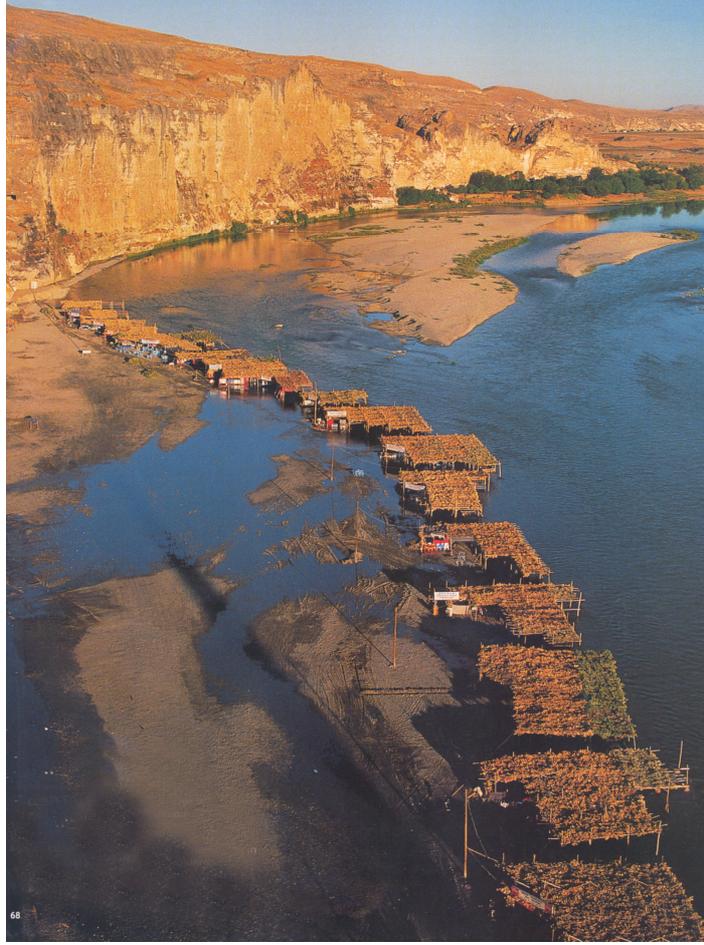


Foto 20-21: Dicle nehri içine yaz aylarında yerli yabancı turistlere hizmet vermek için ardak lokanta ve kafeler kurulmuştur.

ALTINCI BÖLÜM

6. SONUÇ

Araştırma sahası olan Hasankeyf ilçe merkezi Batman iline bağlı olup, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde bulunmaktadır.

Hasankeyf ilçe merkezinin kurulduğu yerde yer şekilleri dikkat çekicidir. Yer şekillerinin bugünkü görünümünü almasında tektonik ve flüvyal süreçlerin büyük etkisi vardır. İlçe merkezi 2 antiklinal(Raman ve Gercüş) arasındaki senklinal tabanında boyuna konsekant olarak akan Dicle nehri kıyısında kurulmuştur. Bu antiklinalllerden, Gercüş tektonik ve flüvyal süreçlerle tabana kadar aşındırılarak boşaltılmış ve içinde kafesli drenaj özelliği gösteren akarsu ağı gelişmiştir. Raman antiklinali ise, daha düzgün görünüm arz eden ve Türkiye'nin en zengin petrol yataklarının bulunduğu bir morfolojik ünedir.

Hasankeyf ve çevresinde hâkim kayaç türü karstlaşmaya uygun özellikteki kalkerdir. Kolay eriyebilen bu kayaç türünden ötürü Hasankeyf ve yakın çevresinde yamaç oyukları ve mağara oluşumlarına rastlanmaktadır. Bu jeolojik yapı özelliği Hasankeyf'in ilk kuruluşundan 1970'li yıllara kadar mağaraların konut olarak kullanılmasını sağlamıştır. Jeolojik yapı, yer şekilleri ve hidrografik özellikler Hasankeyf yerleşmesinin kurulmasında önemli rol oynayan faktörlerdir.

Hasankeyf ilçe merkezinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin büyük bir bölümünde hüküm süren yarı karasal iklim özellikleri görülmektedir. Bu iklim şartlarına göre, yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. Bu iklim şartlarını, verilerini kullandığımız Batman meteoroloji istasyonunun rasatları da doğrulamaktadır.

1935 yılında 1425 kişi olan Hasankeyf ilçe merkezindeki nüfus, son sayımın yapıldığı 2000 yılına kadar düzenli bir gidişat göstermemektedir. Yapılan 14 nüfus sayımının 8'inde bir önceki sayıya göre artış yaşanırken, 5 sayımda da bir önceki sayıya göre azalma olmuştur. Azalmanın olduğu sayım yılları 1945, 1955, 1960, 1980 ve 2000'dir. Bu yıllarda nüfus azalmasının temel nedeni, ekonomik faaliyetlerin sınırlı olmasıdır. İlçe merkezinin çekici özelliklerinin olmaması, nüfusun önemli ölçüde azalmasında etkili olmuştur. Özellikle 1960'lı yıllara kadar nüfusun azalmasının nedeni

Türkiye’de görülen sağlık hizmetlerinin yeterli olmamasıdır. Bu dönemdeki nüfus azalmasının diğer bir nedeni de savaşlar ve Türkiye’nin yurtdışına asker göndermesidir.

Hasankeyf ilçe merkezinde nüfus artışının en yüksek görüldüğü sayım dönemi 1970 nüfus sayımıdır. 1967 yılında devlet tarafından mağaralarda yaşayan insanların tahliyesi amacı ile 245 adet sosyal konut yapılmıştır. Bu dönemde mağaraların boşaltılması ile çevre yerleşmelerden buraya göç olmuştur. Bu durum, 1970 nüfus sayımında yüksek oranda nüfus artışına neden olmuştur.

Hasankeyf ilçe merkezinin 1978 yılında SİT alanı ilan edilmesi ile nüfus azaldığı görülmektedir. Bu karar, 1980 nüfus sayımındaki nüfus azalmasının en önemli nedenidir. Hasankeyf’in Bakanlar Kurulu kara ile SİT alanı ilan edilmesi sonucunda ilçeye olan yatırımlar azalmış ve yapılaşma yasaklanmıştır. Son 15–20 yılda Ilısu Barajı Projesi ile ilgili gelişme ve tartışmalar, ilçede geleceğe dönük belirsizlik ve karamsarlığa neden olmuş, bu da ilçede yaşanan göçü büsbütün arttırmıştır. Göçün en fazla gerçekleştiği yerleşmeler başta Batman olmak üzere Bursa ve İstanbul’dur. Göçün yüksek oranda gerçekleştiği yıllarda, ilçe merkezindeki sayım sonuçlarında kadın ve erkek oranları arasında büyük farkların olmadığı görülmektedir. Bu durum da, göçe sadece erkeklerin değil, kadınlarında katıldığını göstermekte, yani ailece yapılan göçün yüksek oranda olduğu görülmektedir.

Hasankeyf ilçe merkezinde 2 mahalle bulunmaktadır. İlk kurulan mahalle Kale Mahallesi’dir. Bu mahalle kale ve çevresini içine almaktadır.1960’lı yıllara kadar halkın büyük çoğunluğu mağaralarda yaşarken, bazı aileler de kale ve çevresinde evler yaparak buraya yerleşmişlerdir. Bahçelievler Mahallesi ise afet evlerinin tamamını içine almaktadır. Bahçelievler Mahallesi 1967 yılında yapılan afet evleri ve sit alanı ilan edildiği 1978 yılına kadar yapılan evlerden oluşmaktadır. Nüfusun %62’si Bahçelievler Mahallesinde, %38’i de Kale Mahallesi’nde bulunmaktadır.

İlçe merkezinin kuruluşu konusunda kesin bilgiler yoktur. Ancak geçmişinin en az M.Ö. 9–8 yüzyıla dayandığı tahmin edilmektedir. Hasankeyf antik yerleşmesinde pek çok medeniyet kurulmuştur. Antik dönem dışında Bizanslar, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Mervaniler, Artuklular, Eyyubiler ve Osmanlılara ev sahipliği yapmıştır. İlçe merkezi ilk Hıristiyanlık izlerini taşımasıyla tarihsel süreç içerisinde ön plana çıkmıştır.

Hasankeyf antik yerleşmesinin kurulmasında su kaynağına yakınlık, kalenin jeopolitik yapısı, su ve karayolunu kontrol etme özelliği oldukça önemlidir. Buradaki yerleşmenin kuruluşunda jeolojik yapı ve buna bağlı olarak gelişmiş yüzey şekilleri etkili olmuştur. Özellikle yamaçlarda görülen yamaç oyukları ve mağaralar, jeolojik yapının karstik olmasından kaynaklı yerleşmeye sunduğu en önemli uygunluktur.

Hasankeyf ilçe merkezi bir şehir yerleşmesinde olması gereken nitelikleri barındırmamaktadır. Şehirsellik fonksiyonları açısından baktığımızda Hasankeyf'te bu özellikleri göremiyoruz. Bu nedenle Hasankeyf 'i bir şehir olarak değil bir kasaba yerleşmesi olarak ifade etmek gerekir. Özellikle SİT alanı olması, ilçe merkezinin konumu ve baraj yapım tartışmaları şehirsellik özellikleri kazanmasını engellemiştir.

Hasankeyf ilçe merkezinde turizm ve tarım ön planda olan ekonomik faaliyetlerdir. Son yıllara kadar ilçe merkezindeki en önemli ekonomik faaliyet tarımdır. Hasankeyf'te ki turizm potansiyelinin açığa çıkması, baraj yapım tartışmalarıyla birlikte bu yerleşmeye olan ilgi artmıştır. Ve böylece turizm Hasankeyf'teki ekonomik faaliyetlerden en önemlisi konumuna gelmiştir. Ticaret ve sanayinin gelişiminden bahsetmek mümkün değildir. İlçe merkezi ekonomik açıdan oldukça geri kalmıştır. SİT alanı olması ve Ilısu Barajı yapımının yıllarca netleşmemesi ilçeye olan yatırımları engellemiş ve ilçe merkezi ekonomik olarak gelişmemiştir.

Tarihi turistik kimliği gündemde ve ön planda olan ilçe merkezine başta yaz aylarında ve hafta sonları olmak üzere yılın her döneminde, çevre il ve ilçelerden, Türkiye'nin farklı bölgelerinden ve yurt dışından ziyaretçilerden gelmektedir. Bunların bir kısmı günü birlik gezi biçiminde, bir kısmı turlar biçiminde, bir kısmı da araştırma amaçlı gerçekleşmektedir. Ancak bu turizm etkinliği ile ilgili Kaymakamlık, Belediye ve Batman Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'ne yaptığımız başvurularda ziyaretçi sayısı ve profili hakkında herhangi bir kaydın tutulmadığı ve sayısal verinin bulunmadığı görülmüştür. İlçenin turizm niteliği ve potansiyelinin bilimsel temelde ortaya konması için ilgili kurumlar daha fazla zaman geçirmeden turizm ile ilgili kayıtları tutmaya başlamalıdır.

Hasankeyf ile ilgili yapılan bilimsel ve aktüel çalışmaların derlenmiş bir bibliyografyası ve düzenli bir arşivi yoktur. Bu nedenle denebilir ki, Hasankeyf ile ilgili çalışmalar ve yayınlar birbirinde oldukça kopuktur. Bu nedenle, ilçe kaymakamlığı, ilçe

milli eğitim müdürlüğü ve ilçe halk kütüphanesi bu konuda ortak bir çalışma yürüterek yapılan çalışmaları derleyip toplamalı ve düzenli bir arşiv haline getirmelidir.

Ilisu Barajıyla ilgili tartışmaların bir an önce netlik kazanması ve ilçe merkezinde yaşayanların bu ikilemden kurtulması gerekmektedir. Baraj yapımı kesinleşince ilçe merkezinde yaşayanlara kamulaştırma bedelleri bir an önce verilmeli ve Hasankeyf yerleşmesi en kısa zamanda taşınmalıdır. Baraj yapılmayacaksa da ilçe merkezindeki tarihi dokuya zarar vermeden, ilçenin kalkınmasını sağlayacak turizme yönelik yatırımlar yapılmalıdır.

Tarihi yerleşmelerin bulunduğu SİT alanları ile doğal güzelliklerin bulunduğu milli parklarının bulunduğu yerlerde yapılan barajlar her zaman için tartışma konusu olmuştur. Bu durum, Hasankeyf dışında; Asuna, Birecik, Munzur barajları ile Fırtına Deresi üzerinde yapılacak baraj içinde geçerlidir.. Çevreciler ile resmi yetkililer bu tartışmalarda zıt görüşlerin sahibi olmuşlardır. Ilisu Barajı havzasında tarihi Hasankeyf yerleşmesi dışında, Bismil çevresinde henüz kazısı yapılmamış birçok höyük sular altında kalacaktır. Resmi yetkililer, Hasankeyf'in sular altında kalacak olmasına tepki gösterenlere kazı çalışmalarının tamamlanıncaya kadar barajda su tutma işleminin yapılmayacağını ve tarihi eserlerin baraj alanı dışında bir yere taşınacağını söylemektedir. Tarihi Hasankeyf yerleşmesinde bazı tarihi eserlerin başka bir yere taşınması maliyetli de olsa mümkündür. Ancak unutulmamalıdır ki; büyük bir bölümü anakaya üzerindeki mağaralara kurulmuş olan Tarihi Hasankeyf yerleşmesinin başka bir yere taşınmasını öncelikle biz coğrafyacıların anlayabilmesi ve kabul etmesi mümkün değildir.

BİBLİYOGRAFYA

Akkan E., “Bingöl’ün Yer Değiştirmesinde Rol Oynayan Jeomorfolojik Etkenler”, Jeomorfoloji Dergisi, Sayı: 13 Ankara, 1971, s. 38-43.

Arık O., Antikkent Hasankeyf’ Kazı Bulguları(GAP Bölgesinde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu), Ankara, 2000, s.2

Atalay, İ., Türkiye Vejetasyon Coğrafyası, Ege Üniv. Edb. Fak. Basımevi, Yay. No: 19, İzmir, 1994, s.247.

Bilgin A., “Yerleşme Alanlarının Seçiminde Jeomorfoloji”, Jeomorfoloji Dergisi, Sayı: 17 Ankara, 1989, s. 35-41.

Chandler T.J., Cooke R.U., Doglas I. (Çeviren: T.Erkal, M.Karabıyıkoglu), “Kentsel Çevrenin Fiziki Sorunları”, Jeomorfoloji Dergisi, Sayı: 7, Ankara, 1978, s. 87-108.

Çambel H., Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmalarının Kültürel Tarih Bakımından Önemi, T.T.K. Ankara, 1970.

Denker B.T., Şehir içi Arazi Kullanışı, İ.Ü. Edb. Fak. Yay. No: 2054, İstanbul, 1976.

Diyarbakır Mufassal Defteri, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, No:96,97.

Doğanay H., “Hasankeyf Konut-Mağara Yerleşmeleri ve Yaylacılık” Coğrafya Makaleleri, Atatürk Üniv. Fen-Edb. Fak. Yay. No: 55, Erzurum, 1989.

Doğanay H., Türkiye Beşeri Coğrafyası, Kazım Karabekir Eğt. Fak. Yayını, Erzurum, 1991.

Doğanay H., Türkiye Turizm Coğrafyası, Kazım Karabekir Eğt. Fak. Yay. No: 26, Erzurum, 1992.

Erinç S.ve Bilgin, T., “Türkiye’de Drenaj Tipleri”, İst. Üniv. Coğ. Enst. Sayı 7, İstanbul, 1956, s.136–138.

Edhem H., Düvel-i İslamiye, İstanbul, 1927, s.98.

Elektrik İşleri Etüd İdaresi Genel Müdürlüğü, Ilısu ve Cizre Baraj ve Hidroelektrik Baraj Projeleri, 1985.

Elibüyük M., “Türkiye’nin Tarihi Bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterler”, AKDITYK, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları, Cilt: 1, Sayı: 2, Ankara, 1990, s. 11-42.

Ertuğrul İ., “Kurtarılmayı Bekleyen Tarih: Antikkent Hasankeyf”, Turkcell Yayınları, İstanbul, 2000, s.25.

Gabriel A., Voyages Archologique Dans la Turquie Orientale, Paris, 1940, s.55.

Göney S., Yerleşme Coğrafyası: Şehir Coğrafyası I, İ.Ü. Edb. Fak. Yay. No: 2274, Coğ. Enst. Yay. No: 91, İstanbul, 1984.

Göyünç N., 16.yüzyılda Mardin Sancağı, Ankara, 1991, s.35,40.

Günaltay Ş., Yakın Şark II Anadolu, Ankara, 1946, s.58.

Güney E., “Dicle Irmağında Kelek Taşımacılığı” Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Ankara, 1990, s.323-330.

Gürgen, G., Güneydoğu Anadolu Bölgesinin İklimi, Dicle Üniv. Ziya Gökalp Eğt. Fak. Yay. No: 12, Diyarbakır, 2002, s.22.

Hayli S., “Tarihi Coğrafya Açısından Harput Şehrinin Fonksiyonları ve Etki Sahası”, Dünü ve Bugünümüzle Harput(24-27 Eylül 1998) Sempozyum Kitabı, C: II, Elazığ, 1999, s.287-305.

Hısn Keyfa Vekayinamesi, Viyana Milli Kütüphanesi, s.355.

Hongman E., Bizans Devletinin Doğu Sınırları, İstanbul, 1970, s.3.

Karaboran H., “Şehir Coğrafyası ve Şehirsal Fonksiyonlar”, Fırat Üniv. Sos. Bil. Derg. Cilt: 3, Sayı: 2, Elazığ, 1989, s.81-119.

Katip Çelebi, Cihannüma(basım tarihi belli değil), s.438.

Keleş R., “Hasankeyf (Çevresel Bir Değerlendirme)” Y.T.Ü. Mim.Fak. Pazartesi Söyleşileri, İstanbul, 1998.

Kenber O., “Hasankeyf (Çevresel Bir Değerlendirme)” Y.T.Ü. Mim.Fak. Pazartesi Söyleşileri, İstanbul, 1998, s.20.

Ketin, İ., Genel Jeolojisi Cilt: 2, Dış Olgular ve Yüzey Şekilleri, İ.T.Ü. Kütüphanesi, No: 1228, İstanbul, 1982, s.497.

Mardin İli Arazi Varlığı, Köy Hizmetleri Gen. Md. Yayınları, Ankara, 1990, s.5.

Oğuzoğlu Y., Diyanet İslam Ansiklopedisi, Hasankeyf, 16. Cilt, İstanbul, 1997, s.366.

Özçağlar A., Zile'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri, A.Ü. TCD., S.3, Ankara, 1994, s.220.

Özgür M., "Türkiye'deki İç Göçlerde Ankara İlinin Yeri", A.Ü.TCD., S.4, Ankara, 1995, s.63-76.

Planhol X., "Burdur Çevresinde Mağara Yerleşme Tipleri", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: XI-XII, İstanbul, 1948-1949, s.142-145.

Sansar A., Hasankeyf Civarının Jeolojisi, (İstanbul Üniversitesi Fen Bil. Enst. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1992.

Şerefhan B., Şerefname, İstanbul, 1971, s.174.

Tanoğlu A., Nüfus ve Yerleşme, İ.Ü. Yay. No: 1183, Edb. Fak. Coğ. Enst. Yay. No: 45, İstanbul, 1966.

The Encyclopadia of İslam, 3. Cilt, Londra, s.506.

Taylor ,J.G., Journal of The Boyal Geografpical 35, 1865, s.34.

TÜİK, "1940-2000 Genel Nüfus Sayım ve Tespiti İstatistikleri" , Ankara, 1944-2000.

Tümertekin E., Türkiye'de Şehirsel Yerleşmeler, İst.Üniv. Yay. No: 1840, İstanbul, 1973.

Tümertekin E., Beşeri Coğrafyaya Giriş, İst.Üniv. Yay. No: 2644, Coğ. Enst. Yay. No: 100, İstanbul, 1978.

Tümertekin E., Ekonomik Coğrafya, İst.Üniv. Yay. No: 2926, İstanbul, 1982.

Uzunçarşılı İ.H., Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlular, Karakoyunlular Devletleri, Ankara, 1984, s.250.

Yakut el-Hamevi, Mu'cemu'l-Buldan, 8 Cilt, Mısır, 1906, s.86,286.

Yalçınlar, İ., “Türkiye’deki Bazı Şehirlerin Kuruluş ve gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller”, İst. Üniv. Coğr. Enst. Dergisi, sayı 13, İstanbul, 1967.

Yıldırım, A., Hasankeyf –Gercüş ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası(Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst. Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s.39, 50, 206, 207.

Yılmaz Çelik i., XIX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, TTK. Yay. Ankara, 1995, s.127,140.

Zengin B., Hasankeyf, Tarihi ve Tarihi Eserleri, İstanbul, 2001, s.69,99.

Zengin B., Geçmişten Günümüze Batman, İstanbul, 2005, s.77,78.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Diyarbakır'da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Diyarbakır'da tamamladım. 2000 yılında Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi bölümünden mezun oldum. 6 yıldan beri Diyarbakır Fatih Lisesi'nde coğrafya öğretmeni olarak görev yapmaktayım.